

עניינים נחוצים

ממורנו הגר"י טשזנר שליט"א

דילוג בפסוקי זמרה

מימי התנאים וע"כ מוטב להתפלל ביחידי משידלג לגמרי ברכת ב"ש וישתבח. אך אם לא יצטרך לדלג לגמרי שיוכל לאמר ב"ש ואשרי וישתבח בעת שהחזן מאריך המלות מיוצר והלאה לכו"ע יעשה כן דעיקר קפידא הוא שיתפלל תפילת שמו"ע שבלחש עם הציבור. אך פשוט דכ"ז הוא בתנאי דעי"ז לא יחסר מצות קריאת שמע כדין המבואר לקמן בסימן ס"א דלא דחינן מלקיים המצוה כתקונה בשביל תפילה בציבור (מ"ב שם סק"ו).

ד) אם יש זמן יותר יאמר מזמור "הללו אל בקדשו" עד "כל הנשמה תהלל יה, הללויה" [המזמור האחרון שבהללויות].

יש זמן יותר יאמר גם המזמור: "הללו את ה' מן השמים" עד "לבני ישראל עם קרובו הללויה" (הללויה השלישי).

ואם יש זמן יותר יאמר את כל ההללויות, שהם הם עיקר פסוקי דזמרה.

יש לו שהות יותר יאמר "ויברך דויד" עד "לשם תפארתך", ואם יש עוד זמן יאמר "הודו לה' קראו בשמו" וגו' עד "והוא רחום", וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי, כי בנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים. ואח"כ: ישתבח, ואח"כ: יוצר וק"ש וברכותיה, ויתפלל עם הציבור.

אך אין הכוונה שיאמר המזמורים אלו לפי סדר חשיבותם הנ"ל, אלא צריך להעריך מראש בעוד כמה זמן יגיע הציבור לשמו"ע, וכמה מזמורים יוכל לומר באופן שביחד עם אמירת ק"ש וברכותיה יגיע לשמו"ע עם הציבור, ואת מזמורים אלו יאמר אותם לפי סדרם בסידור (וע"ע להלן סי"ב).

ה) אבל אם לא יגיע לתפלת ציבור שמו"ע אפילו אם יתחיל ביוצר אור לא יתחיל כלל לכו"ע רק יתפלל כסדר בלא הציבור. ולא יתפלל השמו"ע לבד עם הציבור דסמיכת גאולה לתפילה בשחרית עדיף מתפילה בציבור (מ"ב סק"ז).

ו) אם נתאחר לבוא וצריך לדלג יראה עכ"פ לומר קודם שיתחיל להתפלל ברכת ענט"י ואלהי נשמה וברכת התורה [דאל"ה דעת הפר"ח באלהי נשמה שלא יאמר אחר

א) עיקר חשיבות תפילה בציבור הוא להתחיל להתפלל תפילת השמו"ע ביחד עם הציבור, כי התפילה עם הציבור רצויה ומקובלת לפני הקדוש ברוך הוא (סימן נ"ב מ"ב סק"א) לכן אם בא לבהכ"נ, ואחר שהניח תפילין הציבור עומדים בסוף פסוקי דזמרה, ואם יתפלל כסדר לא יוכל להתחיל שמו"ע עם הציבור, התירו חז"ל לקצר באמירת פסוקי דזמרה, כפי הסדר שיבואר להלן (סעיף ג).

ב) אך לכתחילה צריך להשתדל מאוד לבוא לבהכ"נ מוקדם כדי שלא יצטרך לדלג. כי כתבו הספרים שהמגיד (מלאך מן השמים שהתגלה למרן הבית יוסף וגילה לו רזין וסודות) הזהיר לבית יוסף לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג, כי המדלג בפסוקי דזמרה מהפך הצינורות של השפעת התפילה. ומשום כך יש אנשי מעשה הנוהגים להתפלל כסדר מטעם זה אפילו אם אחרו לבוא לבהכ"נ. אבל בתשובת חכם צבי (סימן ל"ז) כתב שמה שכתב בספר הזהיר שיש להתפלל על הסדר, היינו כשאינו מתפלל עם הציבור אבל אם אחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהציבור מתפלל כו"ע מוזדו דידלג כדי להתפלל בציבור. כי חסרון תפילה בציבור מקלקל עוד יותר מדילוג בפסוקי דזמרה (ע"פ המ"ב שם).

סדר הדילוג

ג) אם אין זמן לומר יותר יאמר "ברוך שאמר" עד "מהולל בתשבחות", "תהלה לדוד", וברכת "ישתבח" [תהלה לדוד] הכוונה למזמור קל"ה בתהלים מתחילתו "תהלה לדוד" עד סופו "לעולם ועד". ואף שבדרך כלל מוסיפים עליו בתחילה שני פסוקים המתחילים במלת "אשרי" ופסוק נוסף "ואנחנו נברך" וגו' בסופו, מ"מ כשהזמן קצר מאוד יש לדלג עליהם].

והנה השו"ע כתב שאם אין זמן כלל לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג, ידלג על כל פסוקי דזמרה ויתחיל להתפלל מיוצר אור (תחילת ברכת ק"ש). ויקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם, ואחר התפילה יקרא כל מה שהחסיר מפסוקי דזמרה, בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם.

אבל דעת המ"ב אינו כן כי בתשובת משכנות יעקב האריך בזה והוכיח דברכת ב"ש וישתבח תקנה קדומה היא

גליון זה מוקדש לע"נ הטהורה של
רבינו בעל "אילת השחר" זצוקלה"ה
אשר האיר פני תבל באור תורתו, קדושתו ויראתו
זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל

יג) ומה שהחסיר מפסוקי דזמרה צריך להשלים אחר התפילה. אבל לא יאמר ברכות ברוך שאמר וישתבח אחר התפילה כי לא נתקנו לרוב הפוסקים כ"א קודם התפילה (מ"ב שם ס"ק ח' ט').

יד) מכל מקום יאמר כל הברכות שמחוייב לברך בבקר (שם בהג"ה).

וביאר המ"ב (סק"ט) שמחוייב לאמרם אחר התפילה אם לא אמרן קודם התפילה. ועיין לעיל בסימן מ"ז ס"ח לענין ברכת התורה ובמ"ב שם בסק"ל מה שכתבנו בשם א"ר ועיין בפרי חדש שכתב דגם ברכת אלהי נשמה לא יאמר אחר התפילה שכבר יצא בברכת מחיה מתים. אך דעת האחרונים אינו כן, אלא יוכל לאמרם אחר התפילה. ומ"מ יותר טוב לכתחלה לצאת אליבא דכו"ע דהיינו שאם התחיל כבר להתפלל ושכח מקודם ברכת אלוקי נשמה יכוין בפירוש בברכת 'ונאמן אתה' שאינו רוצה לפטור בזה ברכת אלוקי נשמה ואז לכו"ע יברכנה אחר התפילה, דנהי דברכות א"צ כוונה לצאת, מ"מ היכא דמכוון בפירוש שלא לצאת שפיר דמי. ועיין בה"ל שכתבנו דאם שכח ברכת התורה והתחיל ברכת ק"ש יכוין בפירוש בברכת אהבה רבה לפטור ברכת התורה ויראה ללמוד תיכף לאחר התפילה ויצא בזה אליבא דכו"ע.

דילוג כדי להתפלל שמונה עשרה יחד עם הש"ץ

טו) בא לבית הכנסת ורואה שאף אם ידלג פסוקי דזמרה לא יספיק להתפלל עם הציבור בלחש, אך עדיין יועיל לו הדילוג שעל ידי זה יוכל להתחיל שמונה עשרה עם הש"ץ, י"א שיותר לדלג גם עבור זה שהתפילה ביחד עם הש"ץ ג"כ נחשבת תפילה בציבור. אך יש חולקים, כי חזרת הש"ץ לא נקראת תפילה בציבור כמו תפילת לחש (הגרש"ז אויערבאך הליכות שלמה תפילה, פרק ח' סעיף מ"א, דחשיב תפילה בציבור ומכל מקום אין מעלתה כתפילה עם הציבור ממש), אלא שהוא יותר טוב מלהתפלל ביחיד אם אפשר לו לכוון מילה במילה ביחד עם הש"ץ. אבל לא הותר לדלג בפסוקי דזמרה משום זה.

דילוג פסוקי דזמרה כדי לקרות קריאת שמע בברכותיה בזמנה

טז) גם כשמתפלל ביחידות, אם חושש שאם יאמר את כל פסוקי דזמרה יאחר את זמן קריאת שמע, ידלג בפסוקי דזמרה כדי שיספיק לומר קריאת שמע בברכותיה בזמן, ואפילו אם קרא קריאת שמע לפני התפילה.

כשאמירת ברכות השחר תגרום לו לדלג פסוקי דזמרה
יז) המאחר לבוא לבית הכנסת, ויש בידו שהות או לומר ברכות השחר ואז יצטרך לדלג בפסוקי דזמרה, או לומר פסוקי דזמרה במלואם אך יצטרך בשביל כך לדלג את ברכות השחר ולאומרם אחרי התפילה, יש שכתב שעדיף שיאמר ברכות השחר ולדלג בפסוקי דזמרה, מפני שמעיקר הדין קביעותם להקדים. אך יש שכתב שידחה את אמירת ברכות השחר לאחרי התפילה, ויאמר פסוקי דזמרה במלואם. ולמעשה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

ש"ץ שהתאחר לבוא לבית הכנסת

יח) וכן הדין במי שהוא אבל, או שיש לו יארציט, וצריך להיות ש"ץ והתאחר לבוא לבית הכנסת, שחייב לומר לכל הפחות 'ברוך שאמר ו'אשר' לפני שיתחיל 'ישתבח'. ובשבת חזן שהתאחר יאמר גם 'נשמת'.

דילג פסוקי דזמרה ואח"כ טעה בתפילה

יט) בהגהות רבי עקיבא איגר כתב, כי מי שדילג פסוקי דזמרה כדי להתפלל שמונה עשרה עם הציבור, וטעה בתפילה ולא הזכיר משיב הרוח וכדומה, בענין שצריך

התפילה כי יצא בברכת מחיה המתים (ועיין מזה להלן ס"ד) וברכות התורה יש דיעות (בסימן מ"ז ס"ח) האם יוצא יד"ח שאמירת ברכת אהבה רבה אם לא למד מיד אחר התפילה. ונטילת ידיים לא ניתקן רק קודם התפילה (מ"ב סק"ב).

כשהנחת תפילין תגרום לו להפסיד תפילה בציבור

ז) אדם שמשער שאם יניח תפילין לא יספיק בגלל זה להתפלל עם הציבור, לא ימנע בגלל זה מלהניח תפילין, אלא יניחם כדי שיקרא קריאת שמע עם תפילין, ואף אם יפסיד ע"י זה תפילה בציבור. כי גדולה מעלת קריאת שמע ותפילה עם תפילין, ממעלת תפילה בציבור (מ"ב סק"ט).

בשבת

ח) כתב הח"א בשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים. ואם יש שהות יותר יאמר "למנצח", ו"לדוד בשנותו", ו"תפילה למשה", והם קודמים לשאר מזמורים [כדאיתא בזהר]. עוד כתב דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת [בפסחים קי"ח] ברכת השיר. ומוטב שידלג מזמורים. ואם אין לו שהות כלל יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ונשמת וישתבח עי"ש (מ"ב סק"ה).

ט) אם איחר לבוא לתפילה ודילג פסוקי דזמרה, ומתוך הרגל של חול אמר ברוך שאמר אשרי והתחיל לומר ישתבח בלי לומר נשמת, אם נזכר קודם השם של סיום הברכה, יחזור לומר נשמת וימשיך שוב 'ישתבח'. ואם נזכר אחר שאמר השם של סיום הברכה, כל עוד לא אמרו 'ברכו' יאמר נשמת במקום שנזכר. אך אם כבר אמר הש"ץ 'ברכו' וענה אחריו, הרי הוא כעומד באמצע הפרק של קריאת שמע, ולא יאמר 'נשמת' (ספר משנה אחרונה שם).

דילוג פסוקי דזמרה כשיש מנין אחר

י) יש שכתב כי מי שיש לו מנין קבוע לתפילתו, עדיף שידלג פסוקי דזמרה ויתפלל בציבור במקומו הקבוע, מפני שכל שינוי גורם קצת הפרעה בגוף התפילה. כמו"כ אם הוא ממנהר לצורך פרנסתו, מותר לו לדלג פסוקי דזמרה, ולא לחכות למנין הבא. זאת ועוד מי שהוא שכיר, אסור לו לחכות למנין אחר וחייב לדלג כדי להגיע בזמן לעבודתו, כיון שאם יאחר הוא גזלן. וכן מלמד תלמידים שאם ימתין למנין נוסף, יאחר לבוא בזמן האמור ללמדם, פשוט שחייב לדלג, משום שיש בזה גם ביטול התלמידים. ואפילו אם בגלל המתנתו למנין נוסף יוכל להגיע בזמן ללמדם אך לא יספיק לאכול לפני שמלמד, מותר לו לדלג כדי שיספיק לאכול ויכול ללמדם כראוי. אבל אין לדלג לצורך לימוד תורה לעצמו (שם).

דילוג בציבור כדי להספיק נץ החמה

יא) מנין המתפלל בקביעות בנץ החמה, והתחילו את התפילה מאוחר, וחוששים שיפסידו את הנץ החמה, לא ידלגו פסוקי דזמרה בשביל כך, כיון שאין לציבור לשנות את סדר התפילה (מורנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל בשם החזו"א, הובא בספר משנה אחרונה שם).

דילג, ושוב רואה שיש לו שהות לומר עוד מפסוקי דזמרה

יב) דילג פסוקי דזמרה וקודם ישתבח רואה שיש לו עדיין זמן להשלים פרקים שדילג ולהספיק תפילה בציבור, ישלים את הפרקים שדילג, משום שהסדר של פסוקי דזמרה אינו מעכב. ויש שכתב שהוא הדין גם לאחר ישתבח (שם).

לחזור ולהתפלל, יש לומר שלפני שהוא חוזר את התפילה
יאמר תחילה פסוקי דזמרה עם ברכה לפניו ולאחריה.

חיוב נשים בפסוקי דזמרה

כ) במ"ב לקמן (סימן ע' סק"ב) כתב, כי מדברי רע"א עולה,
שעיקר פסוקי דזמרה נתקנו בשביל התפילה של

שמונה עשרה, ומשום כך גם נשים חייבות בפסוקי דזמרה כמו
שחייבות בתפילה.

ומ"מ מכיון שעפ"ר הנשים טרודות בטיפול ילדיהן ועסוקות
בצרכי הבית, נוהגות לומר רק ברוך שאמר אשרי
וישתבח. ומי שיש לה זמן תוסיף לפי האפשרות ותע"ב.

השלמת פסד"ז

כא) מי שדילג מפסד"ז צריך להשלים אחר התפילה (וכ"כ
החיי אדם כלל "ט ה" ה' וקצו"ע סימן י"ד ס"ז). ומה שהביא

הטור בשם רב עמרם גאון שאין להשלים אחר התפילה
כבר כתב הב"י שם שכוונתו היא עם הברכות, שהברכות ברוך
שאמר וישתבח תיקנו לומר רק לפני התפילה, אבל לומר אחר
התפילה את המזמורים בלי הברכות אין איסור וצריך לעשות
כן. והיו שטענו שע"פ הקבלה זה מהפך הצינורות לאמרם
אחר התפילה. אולם ע' בשו"ת פאת שדך (ה"א סי' ה') שכתב
שאינו מהפך עולמות בזה אלא צינורות, ומוטב שישיעו
כשהן הפוכין ולא יסתום אותן לגמרי ח"ו במניעת קריאתם,
ע"ש שנשאר בצ"ע על אלו המדלגים מפסד"ז ואינם משלימים
אותם אחר התפילה כדברי השו"ע.

ומורנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל, בספרו ארחות יושר ערך
תפילה (עמ' צ"ה) כתב וז"ל: וחייב להשלים מיד אחר
התפילה כל מה שהחסיר כמ"ש בשו"ע, ע"כ. ויש כאן חידוש
דין שצריך להשלים מיד, וכנראה שהטעם הוא כדי שתהיה
ההשלמה קשורה עדיין לתפילה שלו כמה שאפשר. ומ"מ נר'
שאינן זה לעיכובא, ואם לא יוכל להשלים מיד שישלים מתי
שיוכל.

כב) ובעיונים בארחות יושר שם הביאו מכה"ח (אות ב')
שכתב: ודע דבכל סדר התפילה שתיקנו חז"ל

יש בהם סודות נעלמים ודברים נפלאים כמו שכתב בשער
הכוונות. ועל כן צריך לזהר מאד לומר כל סדר התפילה על
הסדר ולא יחסר מהם שום דבר.

כג) עוד כתב בארחות יושר שם: אבל חלילה לנהוג כן
בקביעות והוא איסור גמור. וגם ברכות השחר חייב
לומר לפני התפילה, כי אחר התפילה יש ברכות שאי אפשר
לאמרם כבר (כדלעיל סי"ד), וגם ברכת 'לעולם יהא אדם' היה מרן
החזו"א נוהר מאוד לאמרה בחתימת השם, עכ"ל.

כד) והביא עוד בעיונים שם שרבינו היה נוהג לספר מעשה
באדם בעל מפעל ליצור רהיטים, שהיה מגיע
כל יום לתפילה, אבל תמיד מאחר. פעם מגיע בו'יברך דוד,
ופעם ב'ישתבח', לעתים גם ב'יוצר אור'. רב בית הכנסת, אשר
דעתו לא היה נוחה מנוהג זה, ניגש אליו והוכיחו "אם אתה כבר
מקפיד להגיע יום יום לתפילה, מדוע אינך מגיע בזמנו" ענהו
הלה: "מה זה חשוב, העיקר שאני מגיע והרי בסופו של דבר
אני משלים אחר התפילה את כל מה החסרת". לא הועילו
מאמציו של הרב, ואותו אדם המשיך להגיע לתפילה באיחור.

יו"ם אחד בא אל הרב ופניו נפולות "קיבלתי את ענשי על
מנהג פסול זה, כל מפעל הרהיטים שברשותי נשרף".
"מהיכן אתה יודע" שאלו הרב "שזהו העונש שקיבלת על
האיחור הקבוע לתפילה". ענהו הלה במפעל פרצה שריפה,
מיד הזמינו מכבי אש, רכב הכיבוי התמהמה, ולבסוף הגיע -
אבל הגיע מאוחר. ברגעים מועטים אלו, עד שהגיע הרכב, עלה
כל המפעל בלהבות והיה למאכלת אש. משמים הראוני מה
משמעות איחור של מספר דקות, מידה כנגד מדה.

[והוסיפו שם בניו של מרן, שרבינו התבטא פעם, שאם
מעשה זה היה נודע לו לפני שהוציא לאור את
ספר "ארחות יושר" היה משלב מעשה זה בתוכו. לכן הם
קיימו את רצונו והביאו בספר "ארחות המוסר" שהוא ספר
ארחות יושר עם ביאורים ועיונים].

לע"נ הרב יוסף שלום ב"ר נפתלי דוד כהן ז"ל
נלב"ע ע"ב טבת תשנ"ו ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י חתנו הרב יעקב קמפה ומשפחתו שליט"א

לע"נ האשה החשובה מרת חנה ב"ר נפתלי ע"ה
נלב"ע ע"ב טבת ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנה הרב יעקב ארפורינד ומשפחתו שליט"א

לע"נ מרת נחמה תמר שחטר ע"ה
בת יבדלחט"א הגאון רבי נחום מנחם בוויאר שליט"א
נלב"ע ע"כ"ד כסלו תשפ"ב תנצב"ה

לע"נ זקנתי מרת פייגא זינגר הי"ד
ב"ר דוד שטראוס הי"ד
נעקדה על קדושה' ביום כ"ד כסלו תש"ד תנצב"ה

לע"נ האשה החשובה
מרת גרטה רחל בת מאיר ע"ה
נלב"ע ע"כ"ח כסלו ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י נכדיה
הרב יעקב ישראל פארן שליט"א והרב חיים זכריש שליט"א

הוקדש לע"נ מרת אווה קפש ב"ר מנדל ע"ה
נלב"ע ע"כ"ח כסלו תש"ע
ת.נ.צ.ב.ה.

נדבת ידידנו היקר העומד לעזרתנו בכל עת בנפש חפצה
הרב משה מילבסקי וב"ב שליט"א
חתן הרב אהוד רבלין שליט"א
להלל הכנס בנם הבה"ח כמר שלמה נ"י בעול תורה ומצוות.
יה"ר שיגדל לתלמיד חכם מורה הוראה בישראל ולאילנה רבבא בכרם בית ישראל
ויעלה מעלה מעלה במעלות התורה והיראה ויזכו ההורים והסבים ללוות ממנו ומכל יוצ"ח
רב נחת יהודית אמיתית בכרית גופא והורא מעליא מתוך מנוחת הנפש ושלוה, אכ"י.
שמחת הרב מצוה תתקיים א"ה ביום שני יר חמישי של חנוכה
באולם שעי" קייתי'ה (קבלת פנים בשעה 22:00)

לע"נ איש החינוך
הרה"ג ר' יוסף ב"ר דוד כהן גליק זצ"ל
ממסדי קהילתנו ומפעלות התורה שבה
העמיד במסירות עצומה עשרות בשנים לגיונות של תלמידים לתפארת
בקהילתנו ובעיר באר שבע
נלב"ע ע"כ"ז כסלו תשפ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנו הרב משה גליק שליט"א

פסוקי דזמרה

וסמך לזה הביאו שכשם שהלל מצוה לקרותו מעומד, והיינו משום ששירה אומרים בעמידה, כמו כן יש לומר שירת הים בעמידה.

מזמור לתודה - בשו"ע כתב "מזמור לתודה יש לאומרה בנגינה⁵ שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה". ובשע"ת שם סק"ט הביא דעות אם יש לומר מזמור לתודה מעומד או לא. ולמעשה אף אם אינו חובה, מעלה יש בזה.

מנהג הגאון הרב משה פיינשטיין זצ"ל היה לומר את כל פסוקי דזמרה בעמידה, אולם כפי שנתבאר אין בזה חובה ואפי' לא בתורת מנהג, ויתכן שזו היתה הנהגה פרטית לעצמו שעל ידי זה כוון יותר באמירת פסוקי דזמרה ואין מזה הוראה לציבור.

הפסק בין ברוך שאמר לישתבח

ד. כפי שנתבאר לעיל (אות א) ברוך שאמר היא ברכה שלפני פסוד² וישתבח היא ברכה שלאחריהם, ומטעם זה ברכת ישתבח אינה פותחת בברוך כיון שהיא נחשבת כברכה הסמוכה לחברתה, ואעפ"י שאינם סמוכות ממש שהרי פסוד² מפסיקים ביניהם, מ"מ אין זה הפסק כיון שכולם זמירות ותשבחות.

ולכן צריך לזהר שלא להפסיק בדיבור משהתחיל 'ברוך שאמר' וכמבואר בשו"ע סי' נ"א ס"ד. וביאר שם המשנ"ב כיון דברוך שאמר הוא ברכה שלפניהם וישתבח ברכה שלאחריהם.

ויש בזה שני דרגות, אם לאחר שברך ברוך שאמר התחיל מיד לומר פסוקי דזמרה, אעפ"י שאסור להפסיק בדיבור באמצע אמירת המזמורים, מ"מ אם הפסיק אינו חוזר לברך, וכן להפסיק בשתיקה מותר.

אבל בין ברוך שאמר להודו (או מזמור לתודה למנהג בני ספרד) הוא חמור יותר, כיון שהוא כמפסיק בין הברכה לקיום המצוה, וכתב המשנ"ב "שאם שח דברים בטלים בין ברוך שאמר להודו אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק, ואפי' מילה אחת הוא הפסק, ונראה לי שלפי זה אפי' בשתיקה טוב ליזהר לכתחילה שלא לשהות הרבה בנתיים".

אמנם המשנ"ב לא כתב בצורה מוחלטת שצריך לחזור ולברך, אלא כתב "אפשר" דצריך לחזור ולברך. והיינו משום שברכת ברוך שאמר אינה לגמרי כברכת המצוות, שהרי אין אנו אומרים "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" אלא היא ברכה בפני עצמה ותקנו לברכה קודם פסוקי דזמרה.

ה. בדומה לזה מצינו לענין ברכות ק"ש, שדעת השו"ע (סי' נ"ט ס"ד) שאין לענות אמן אחר ברכת 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' כיון דהוי הפסק בין ק"ש לברכה כמו שאסור להפסיק בין כל דבר מצוה לברכה שמברכים עליו.

סדר פסוקי דזמרה

א. ישנם שינויים קלים בין המנהגים בסדר אמירת פסוקי דזמרה, אולם עיקרי הדברים שווים. המזמורים העיקריים הם תהילה לדוד וחמשת פרקי הללויה. וברכת ברוך שאמר היא ברכה שלפניהם, וברכת ישתבח היא ברכה שלאחריהם.

ומלבד אלו המזמורים נוספו גם קטעים נוספים: הודו לה', מזמור לתודה, יהי כבוד, ויברך דוד, ואז ישיר.

מנהג בני אשכנז שכל המזמורים הללו נאמרים בין ברוך שאמר לישתבח, אולם מנהג בני ספרד לומר הודו לה' קודם ברוך שאמר, ואעפ"י שגם הודו הוא מפסוד² מ"מ לא נתקן לאומרו בין הברכות.

מזמור שיר חנוכת הבית בין למנהג אשכנז ובין למנהג בני ספרד נאמר קודם ברוך שאמר, [דהיינו למנהג אשכנז הסדר הוא מזמור שיר, ברוך שאמר, הודו. ולמנהג בני ספרד הודו, מזמור שיר¹, ברוך שאמר]. ובכתבי האר"י ז"ל הפליג מאוד בשבח אמירת מזמור זה קודם ברוך שאמר.

קדישים שלפני ברוך שאמר

ב. לאחר אמירת הקרבנות נוהגים לומר קדיש דרבנן, ויש לידע שלא מספיק שיש עשרה בזמן אמירת הקדיש, אלא צריך שיהיו בזמן אמירת הקרבנות, אבל אם אחד אמר הקרבנות לעצמו אינו יכול לומר קדיש כשמסיים אעפ"י שיש שם עשרה², ולכה"פ את סיום הקרבנות יקפיד לומר בקול שישמעוהו עשרה³.

וכן לאחר אמירת מזמור שיר נוהגים לומר קדיש, וקדיש זה הוא קדיש יתום.

שני קדישים אלו אין חיוב לאומרם, אולם יש בזה מעלה להתחיל את התפילה לאחר אמירת קדיש. אמנם למנהג אשכנז הישן לא אמרו שום קדיש בתחילת התפילה, לכן כיום שנוהגים לומר קדיש, די בקדיש אחד [אחר מזמור שיר] וא"צ לומר שני קדישים [גם אחר הקרבנות], אא"כ במקום שמחלקים הקדישים, קדיש אחד לכל אבל, ונמצאים שם שני אבליים.

עמידה בפסוקי דזמרה

ג. מעיקר הדין אין חיוב לעמוד בזמן אמירת פסוקי דזמרה, וכן מובא במעשה רב סי' כ"ז שמותר לישב בפסוקי דזמרה עד הקדיש שקודם ברכו.

אולם המנהג לעמוד בזמן אמירת 'ברוך שאמר' ויברך דוד¹ וישתבח², וכפי שהובא ברמ"א סי' נ"א סוף סעיף ז'.

שירת הים - בחיי אדם כתב וז"ל "שירת הים יאמר בשמחה⁴ וידמה בדעתו כאילו באותו יום עבר הים, והאומר בשמחה מוחלין לו עוונותיו". ולא הזכיר לומר בעמידה. אולם בקיצור שו"ע כתב שיש לאומרה בעמידה. וכן בערוך השולחן הביא שיש נוהגים לומר בעמידה. וכן נוהגים רבים.

1. הספרדים נוהגים לדלג את הפסוק הראשון של מזמור שיר ומתחילים 'ארומך ה' כי דליתני'.

2. וכל שכן שאם לא אמרו קרבנות כלל שאין לומר קדיש זה.

3. וכשאמרו קרבנות אפי' מי שלא היה בזמן אמירת הקרבנות יכול לומר את הקדיש.

4. ובזוהר הקדוש הפליג בשבח האומר שירת הים בשמחה ובכוונה וכתב שמי שאמרה בעולם הזה בכל יום ומכין בה, זוכה לאומרה לעתיד לבא. ומשמע שמי שאינו מכין באמירת השירה לא יזכה לאומרה לעתיד לבא. על כן יש להזהר בזה הרבה ולכוין באמירתה היטב.

5. כיום לא ראינו שנוהגים לאומרה בנגינה, ויתכן שישנם מקומות שנהגו לומר בנגון, אולם במקום שלא נהגו לא ישנה ממנהג המקום.

אמנם הרמ"א כתב שהמנהג לענות אמן אחר ברכת 'הבוחר'.
וביאר המשנ"ב דברכות ק"ש אינם כברכת המצוות
ממש, שהרי אין מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקרות
שמע", אלא ברכות בפני עצמן הם ותקנו לברכם קודם ק"ש.

למעשה כיום רבים מבני אשכנז אינם עונים אמן אחר
ברכת 'הבוחר', וכבר במשנ"ב שם (סי' נ"ט סקכ"ה)
כתב שטוב יותר לסיים בשווה עם הש"צ ולא יצטרך לענות
אמן אחריו.

ו. אם הפסיק לאחר סיום אמירת פסוד"ז קודם אמירת
'שתבח' אין לברכת 'שתבח' על מה לחול, ומטעם זה
כתב בבה"ל (סי' נ"ג ס"ב) שאם הוצרך לנקביו קודם 'שתבח' נכון
לחזור אח"כ עוד הפעם לכל הפחות על מזמור 'תהלה לדוד'
כדי שיהיה לברכה על מה לחול.

מ"מ הבה"ל כתב רק "נכון לחזור", ומשמע שטוב לעשות כן
אבל אינו חיוב.

מצוה עוברת

ז. הרמ"א בסעיף ד' כתב שאפ"ל לצורך מצוה אין לדבר בין
ברוך שאמר לשתבח. דהיינו שבין ברוך שאמר
לישתבח הוא חמור יותר מבין ישתבח ליוצר, שבין ישתבח
ליוצר יש דעות בסי' נ"ד שמותר להפסיק לדבר מצוה.

אולם כתב המשנ"ב (סימן נ"א סק"י) שאם חושש שיעבור זמן
ק"ש עד שיגיע לקרותה כסדר התפילה (ושכח לאומרה
קודם ב"ש) מותר לו להפסיק באמצע פסוד"ז ולקרותה. והיינו
משום שאף שאסור לדבר לצורך מצוה, מ"מ לצורך מצוה
עוברת מותר.

ח. וכמו כן אם נזכר באמצע פסוד"ז שלא בירך ברכות
התורה מותר לו להפסיק באמצע פסוד"ז ולברך
ברכות התורה כיון שיש סוברים שאסור לומר פסוד"ז קודם
ברכות התורה.

ולענין אמירת הפסוקים שלאחר ברכות התורה, יש נדון
בפוסקים האם יאמר את שלושת פסוקי הברכת
כהנים, או שסגי בפסוק אחד כדי להיחשב תלמוד תורה,
ולמעט בהפסק, ולכא' עדיף למעט, אך המ"ב (הנ"ל) כתב
שמותר לומר אח"כ הפסוקים הנוהגים (ועכ"פ יאמר רק את הפסוקים
אבל לא משנת "אלו דברים")⁶.

ט. אם שכח לברך ברכות השחר ונזכר באמצע פסוקי דזמרה,
לא יברך באמצע פסוד"ז כיון שיכול לברכם גם אחרי
התפילה ואינו מפסיד בזה כלום. אמנם ברכת 'אלוקי נשמה'
כיון שאינו יכול לברכה אחרי התפילה (שי"א שיוצא ד"ח כשמברך
מחיה המתים) יברכנה בין ישתבח ליוצר, וכן ברכת ענט"י שא"א
לברכה אחר התפילה (סי' ד' סק"א) יברכנה בין ישתבח ליוצר.

י. ברכת הברקים והרעמים אפשר לברכה רק תוך כדי דיבור
לשמיעת הרעם ולראיית הברק, ולכן אם שומע
רעם או רואה ברק באמצע פסוקי דזמרה מותר לו לברך כיון
שאם לא יברכנה כעת שוב לא יוכל לברכה⁷.

הנצרך לנקביו

יא. מי שהוצרך לנקביו בזמן אמירת פסוקי דזמרה, פוסק
ועושה צרכיו. ולענין ברכת אשר יצר נחלקו האחרונים,
דעת הח"י אדם שיברך אחרי התפילה כיון שלא יפסיד הברכה

אם ימתין, ודעת הדרך החיים שיכול לברכה מיד אפי' באמצע
פסוד"ז.

ובבה"ל מצדד כדעת הדרך החיים שיברך מיד, וטעמו משום
שיש לחוש שמא יצטרך לנקביו עוד פעם ונמצא
שהפסיד את הברכה (וכמבואר במשנ"ב סוף סי' ז' שאם הטיל מים ולא
בירך ואח"כ הטיל שוב, יברך פעם אחת אשר יצר, ודלא כדעת השו"ע שם).

אמנם דבר זה משתנה מאדם לאדם ולא כל הגופים שוים
בזה, ומי שאינו חושש שיצטרך שוב לנקביו עד סוף
התפילה לכאורה עדיף שיברך אחר התפילה.

אולם מטעם אחר יש לצדד שיברכנה מיד, כיון שמצוי שעד
סיום התפילה שוכח שהטיל מים ועלול להפסיד
הברכה מחמת שכחה.

וכן אותם הנוהגים שלא לברך אשר יצר אלא עד חצי שעה⁸
לאחר עשיית צרכיו, לדידם הוי מצוה עוברת ויכול לברכה
מיד.

לענות דברים שבקדושה

יב. כתב המשנ"ב (סק"ח) שמותר להפסיק באמצע אמירת
פסוקי דזמרה לקדיש קדושה וברכו, וכן לענות
מודים דרבנן, וכן לקרוא פסוק ראשון של ק"ש עם הציבור.
ונבאר הדברים.

לענין לענות לקדיש לא ביאר המשנ"ב כאן מה יכול לענות,
אמנם לקמן סי' ס"ז לענין ברכות ק"ש כתב המשנ"ב
שיענה רק 'אמן יהא שמיה רבא' עד 'עלמיה' ואמן שאחר
'דאמירן בעלמא', אבל שאר אמנים לא יענה כיון שאינו אלא
מנהג.

הפוסקים דנו לענין פסוקי דזמרה, דעת האגרו"מ (או"ח
ח"ד

בסי' י"ד) שמסתבר שבפסוד"ז אפשר לענות אמן גם על
'תתקבל', וכן אחר 'על ישראל ועל רבנן', אבל לא אחרי
'יהא שלמא' ועושה שלום⁹.

מאיךך בהליכות שלמה (תפילה פ"ו) כתב שאין לענות אלא ג'
אמנים: האמן הראשון, ואמן יהא שמיה רבה, ואחר
דאמירן בעלמא, (ובני ספרד שמדקדקים שלא לפחות מחמש אמנים בכל
קדיש מותרים לענות גם אמן של 'ויצמח' ושל 'ברוך הוא').

יג. לענות לקדושה - בברכות ק"ש כתב המשנ"ב שיענה
רק 'קדוש' ו'בורך' שזהו עיקר קדושה, ולא יענה
'מלוך' וכל שכן שלא יאמר 'נקדש'.

ולענין פסוקי דזמרה כתב בהליכות שלמה שיכול לענות גם
'מלוך' אבל לא 'נקדש' דאין זה מנוסח הקדושה אלא
הקדמה בלבד.

ברכו - עונה 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'.

יד. מודים דרבנן - לענין ברכות ק"ש כתב המשנ"ב שיאמר
רק תיבות 'מודים אנוחן לך', אמנם לענין פסוד"ז
כתבו הפוסקים שיאמר כל נוסח מודים דרבנן, כיון שכולו נזכר
בגמרא.

טו. פסוק ראשון של ק"ש - בשו"ע סי' ס"ה ס"ב כתב שגם
מי שכבר קרא ק"ש אם נכנס לביהכ"ס ומצא

6. ואינו יכול לסמוך על אמירת פסוקי דזמרה שהם עצמם יהיו התלמוד תורה, כיון שאומרים בדרך תפילה ולא בדרך לימוד.

7. ולענין בשמים כתב המשנ"ב סי' תצ"ד סק"י שלא יחלקו בשמים בביהכ"ס עד לאחר שמונה עשרה כיון שא"א לברך עליהם לפני שמו"ע דהוי הפסק. והיינו משום שאינו מפסיד הברכה שהרי יכול להריח ולברך לאחר התפילה.

8. יעניין כף החיים סימן ז' אותיות ז'-ח'.

ציבור שקורין ק"ש צריך לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו.

אמנם אם הוא מתפלל ונמצא במקום שאסור לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך, לא יפסוק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בניגון הציבור שיהיה נראה כאילו קורא עמהם.

ובמשנ"ב שם הביא שהאחרונים נחלקו על השו"ע, וכתבו שבפסוקי דזמרה יש להפסיק כדי לקבל עול מלכות שמים עם הציבור, אבל בברכות ק"ש לא יפסיק אלא יאמר בניגון.

טז. אמירת י"ג מידות עם הציבור דנו הפוסקים. שהרי מבואר בס' תקס"ה דאמירת י"ג מידות נחשבת דבר שבקדושה. וא"כ לכאורה מותר לומר עם הציבור.

מאיך יתכן שאין חיוב לענות י"ג מידות עם הציבור (אפי' כשאינו באמצע תפילה) כיון שאין זה אלא תפילה שהקב"ה ירחם במידת הרחמים, וזה שייך למתפללים, ואין זה כקדיש וקדושה שאמירתם היא שבחו של מקום. וא"כ וודאי שאין להפסיק בשביל זה באמצע פסוקי דזמרה.

ולמעשה יש שכתבו שאסור להפסיק. ויש שהתירו. אך לכל הדיעות אין חיוב להפסיק ולענות.

קדיש דרבנן

יז. נתבאר לעיל (אות ב') שלאחר אמירת הקרבנות נוהגים לומר קדיש דרבנן. ואם אירע שאחר אמירת קרבנות לא היו עשרה ולא יכלו לומר קדיש, ובאמצע פסוקי דזמרה נזדמנו עשרה, האם מותר לומר אז קדיש, נחלקו בזה הדעות.

החיד"א (קשר גודל סימן ז') כתב שאפשר לומר קדיש באמצע פסוקי דזמרה, כשלא היה להם מניין קודם לכן אך בשערי תשובה (סימן נ"א סק"ב) כתב שאין לומר אז את הקדיש. וכן בכף החיים (סימן נ"ג אות י"ג) הביא בשם רבים מהפוסקים, שאין לומר קדיש.

וי"א שכיון שלא היו עשרה בסיום הקרבנות לא התחייבו לומר קדיש וא"א לאמרו אח"כ.

ולמעשה אין להפסיק ולומר קדיש באמצע פסוקי דזמרה אא"כ לאבל האומר קדיש על אחד מהוריו, ולא יוכל לומר קדיש בסוף התפילה.

ובחשוקי חמד (דמאי פרק ו' משנה י"ב) אחר שהביא הדעות בזה סיים: נמצאנו למדים, שהמנהג למעשה הוא, שאין אומרים קדיש באופן שהושלם המניין לאחר ברוך שאמר.

אך בכל זאת אם קם אחד ואמר קדיש, נראה שאין למחות וכ"ש שלא לגעור בו, מפני שיש לו על מי שיסמוך [דהיינו על שיטת החיד"א שמותר להפסיק לקדיש באמצע פסוקי דזמרה].

אכן לאחר מעשה, יש לבקש מהיהודי שאמר קדיש, שמעתה לא ינהג כך, ולדאוג שדבר זה לא ישנה בעתיד, כדי שלא יבואו אנשים לפרוץ את המנהג המקובל במקום. עכת"ד.

ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סימן מ"ח) במעשה ביתום שאיחר התפילה בבית הכנסת וכשעמד באמצע פסוקי דזמרה הציבור מסיימים התפילה, ואם לא יאמר קדיש כעת לא יוכל לומר אח"כ. התיר לו לומר קדיש באמצע פסוקי דזמרה, לכבוד אביו המנוח שמצוה לכבדו גם במותו באמירת קדיש.

ברכת כהנים

ית. כהן שנמצא באמצע פסוקי דזמרה, יכול לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים. אך לא יאמר את ה"יהי רצון" שקודם ברכת כהנים, ולא 'ריבון העולמים' שאח"כ, אלא רק ברכת 'אשר קדשנו' וברכת כהנים עצמה.

ואם יש כבר כהן אחד, אלא שהציבור רוצה להזדרז שיהיו שני כהנים, לכאורה תלוי הדבר, אם הוא במנין שלו יפסיק, ואם קוראים לו ממנין אחר אינו צריך לפסוק.

ולענין להפסיק באמצע פסוקי דזמרה כדי לשמוע ברכת כהנים, אם משער שאח"כ לא יוכל לשמוע במקום אחר, יפסיק וישמע ברכת כהנים. אמנם אם יוכל לשמוע אח"כ אינו צריך להפסיק, ומ"מ הרשות בידו.

ויש לידע שגם מי ששמע כבר ברכת כהנים, אם יכול בנקל לשמוע שוב, טוב לעשות כך. ואעפ"י שאין חיוב בדבר, מ"מ מושך על עצמו שפע ברכה.

הרהור בד"ת

יט. אם סיים פסוקי דזמרה קודם הציבור, אסור ללמוד בפה או לקרוא תהילים, אמנם לעיין בספר בלא שמוציא מפיו מותר.

ואפי' בין ישתבח ליוצר, ששם קל יותר לענין הפסקה והארי"ז לתיקן לומר שם בעשרת ימי תשובה 'שיר המעלות ממעמקים', מ"מ הלא הגר"א פקפק בזה מחשש הפסק, ולכן אף אחר ישתבח יש לימנע מלהוציא בפיו אלא יעיין בספר או ירהרר בליבו.

לנשק הציצית

כ. כתב המשנ"ב "ואוחז שתי ציציות שלפניו בשעת אמירת ברוך שאמר, ולאחר גמר ברוך שאמר ינשקם".

טעם הדבר שמונשקים הציצית הוא משום חיוב מצוה, וכמבואר ברמ"א סי' כ"ד סעיף ב'. וכן מצוינו גם בתפילין ומזוזה שיש ענין לנשק, והכל הוא משום חיוב מצוה.

אולם במעשה רב כתב שהגר"א לא נישק את הציצית באמירת ק"ש משום שהנשיקה היא הפסק. ולכאורה לפי"ז גם כאן לא ינשק כדי שלא יפסיק בין ברכת ברוך שאמר לפסוקי דזמרה.

אמנם בשו"ע סי' כ"ח שכתב 'מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן' מוכח שנשיקת התפילין של ראש לא נחשב הפסק בין הנחת תש"י להנחת תש"ר. והטעם הוא משום דהוי מצוה, וא"כ ה"ה כאן יכול לנשק בסיום אמירת ברוך שאמר.

ובשו"ת אגרו"מ דן בזה האם הנשיקה הוי הפסק וכתב דמסברא לא הוי הפסק, דאין בזה שום שיהוי.

נתינת צדקה

כא. דבר מצוי הוא שבשעת התפילה מסתובבים גבאי צדקה בין המתפללים ואוספים כסף, וישנם כאלה שאין הדבר מפריע להם בכוונה, ואלו ראוי שיתנו לצדקה ואפי' באמצע אמירת פסוקי דזמרה.

אמנם מי שהדבר מפריע לו, או שאין לו מטבע קטן וצריך לפרוט אצל הגבאי ויש בזה שיהוי ומבטל כוונתו רשאי להימנע מלתת.

להיות מוסיף והולך בעבודת ה'

הנה בתורה כתוב שצריך להקריב במשך חג הסוכות ע' פרים, ביום ראשון י"ג וביום שני י"ב וכו' דהיינו לפחות פר אחד בכל יום, אבל אם ה' כתוב בתורה שצריך להביא במשך החג ע' פרים ולא ה' מפורש הסדר לפחות ולילך, נראה דב"ש היו ס"ל מסברא שצריך להקריבם בסדר זה שכתוב בתורה, דהיינו ביום ראשון י"ג וביום שני י"ב וכו', כיון דאם ביום א' יש לנו י"ג פרים טובים צריכים להקריבם היום, דמי יודע מה יהא מחר, ואע"פ שאינו שכיח שלא יהא גם למחר, מ"מ גם בהנהגת שמאי לשמור הבהמה היפה לשבת, וכי חסר בהמות נאות בעולם שצריך לחוש ולשמרה. ואע"פ שזה יחיד וזה ציבור, מ"מ יתכן שיש בזה אותו הענין, דהא לשמאי שרצה לכבד להקב"ה ומצא בהמה נאה הוא שמרה לשבת, ואם למחר ה' מוצא יותר נאה ה' אוכל את זו ושומר את השניה לשבת, אבל כל זמן שלא מצא בהמה אחרת נאה הימנה, ה' משייר את זו לשבת. ולפי"ז לב"ש אפילו אם לא ה' מפורש בתורה שצריך להקריב ביום ראשון דסוכות י"ג פרים וביום שני י"ב, אלא התורה היתה נותנת אפשרות לבחור איך לסדר את סדר ההקרבה, גם מסברא היינו אומרים דכיון שיש היום י"ג פרים צריך להקריב י"ג, דמי יודע מה יהא מחר, ואע"פ שאין זה שכיח, אבל כיון שכ"כ חביב המצוה צריך להיות בטוח שהמצוה תתקיים בכל היופי וההידור, וא"כ צריך להקריב ביום הראשון י"ג פרים, אבל לב"ה לא היו אומרים כן אלא היו אומרים דמעלין בקודש ולא מורדין. והמחלוקת דב"ש וב"ה היא בכללות, דשמאי ס"ל שלא לסמוך שיהא אח"כ, אלא צריך להיות בטוח שהמצוה תיעשה בתכלית ההידור, ומה שיש עכשיו צריך לעשות, דמי יודע מה יהא מחר, אבל ב"ה לא ס"ל כן אלא מעלין בקודש ואין מורדין.

ולפי"ז מה שנחלקו בנרות חנוכה הוא גם בפרי החג, אלא דבפרי החג אין מחלוקת הלכה למעשה, כי שם מפורש בתורה דהסדר הוא שצריך לפחות ולילך, אבל ב"ש ס"ל דגם לולא הגזה"כ ה' ראוי לעשות כך בפרי החג, אלא שאז לא ה' חיוב ממש ולא ה' מעכב, אבל מצד ההידור מצוה ה' ראוי לעשות מה שיש עכשיו לראות שיקיים המצוה, ואע"פ דקרוב לודאי שיהא גם אח"כ, מ"מ המצוה מצריכה להיות בטוח שתתקיים בכל ההידור והשלימות, ולכן ה' צריך להקריב ביום ראשון י"ג פרים ולפחות ולילך.

וענין זה הוא שתי דרכים בעבודת ה', ועל הלל כתוב בגמ' מידה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנא' ברוך ה' יום יום, ובודאי גם שמאי היו מעשיו לשם שמים, אבל הוא ס"ל שזה לש"ש מה שדואג שתקיים המצוה בתכלית השלמות. וב"ש לשיטתם ס"ל גם בחנוכה דפוחת והולך, דההלכה דמעלין בקודש לא נאמר לענין זה, אלא על כגון מה'

בחנוכה היה נס שניצולו במה שניצחו את היוונים במלחמה, אמנם אע"פ שזה נס דמעט אנשים חלשים ניצחו אומה שלמה, בכל זאת זה לא נראה כ"כ למעלה מדרך הטבע, כמו הנס השני דפך השמן שה' שמן שמספיק ליום אחד ודלק שמונה ימים, דבזה ניכר הנס וההשגחה איך שהקב"ה אוהב את כלל ישראל, ועשה דבר למעלה מדרך הטבע להראות שהם חביבים עליו יתברך.

והנה בשבת (כא, ב) נחלקו ב"ש וב"ה באופן הדלקת הנרות בח' ימי חנוכה, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי וכו', חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסים וטעמא דב"ה כנגד הימים היוצאים, חד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, טעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורדין. והיינו דלב"ש פוחת והולך כדמצינו בפרי החג שכתוב בתורה להקריב ע' פרים במשך חג הסוכות כנגד ע' אומות העולם, ובסוכה (נה, ב) אמרינן א"ר יוחנן אוי להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שביהמ"ק קיים מבח מכפר עליהן ועכשיו מי מכפר עליהן, דהם חושבים שעשו טוב לעצמם שהחריבו הבית, ואינם יודעים שהפסידו לעצמם, דהפריים שהקריבו היו מכפרים עליהם, וכדפרש"י שם בכדי שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים. וכמו דמספר הפריים שהקריבו בכל יום ה' פוחת והולך, דביום ראשון הקריבו י"ג וביום שני י"ב וכו', כך גם בחנוכה פוחת והולך, דביום ראשון מדליקים ח' נרות וביום שני ז' נרות וכו', וטעמא דב"ה דמוסיף והולך משום דמעלין בקודש ואין מורדין, ולכן בלילה ראשון מדליק אחת ובלילה שני שתיים וכו'.

וצ"ב דבשלמא סברת ב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין, זה הלכה שצריך תמיד לעלות ולא לרדת, אבל בטעמא דב"ש משום פרי החג, הרי שם זה גזה"כ שפוחתין כל יום ומה זה שייך לכאן? ואולי אפשר לפרש דבביצה (טו, א) איתא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך ה' יום יום. דהיינו ששמאי רצה לכבד את השבת וכשמצא בהמה נאה (דהיינו שמנה) הוא השאירה לשבת, דעכשיו הוא יודע שיש לו ומה שיהא אח"כ הוא אינו יודע, ואע"פ שיש הרבה בהמות נאות, מ"מ הוא השאירה לשבת שמא לא ימצא כזאת בהמה נאה, אבל הלל הזקן מידה אחרת היתה לו שאין צריך לדאוג על אח"כ, ומה שמצא עכשיו יכול לאכול, ולכבוד שבת הקב"ה כבר יתן לו, ברוך ה' יום יום.

שיחה שאמר רבנו זצוק"ל בישיבת 'גאון יעקב', חנוכה תשס"ב.

המשך בעמ' 22

לע"נ הטחורה של רבינו בעל "אילת השחר"
 רבי אהרן יהודה לייב ב"ר נח צבי שטיינמן זצוקללה"ה
 אשר האיר פני תבל באור תורתו, קדושתו ויראתו.
 נלב"ע כ"ד כסלו תשע"ח ת.נ.צ.ב.ה.
 זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן

הונצח ע"י תלמידיו הרבנים החשובים
 הרב אוריאל מיימון שליט"א
 הרב אלהן קצנבורג שליט"א
 הרב יהודה מלאכי שליט"א
 הרב יעקב ישראל פארן שליט"א

הרב אברהם דייטש שליט"א
 הרב אברהם ישעיהו מילבסקי שליט"א
 הרב אברהם קורט שליט"א

זכות רבנו זצוק"ל תעמוד להם ולביתם להתברך בכל מיילי דמיטב בבני חיי ומוזני, בבדיית גופא ונחורא מעליא, מתוך הצלחה גדולה ברו"ג וז' יתברך ימלא כל משאלות לבם לטובה. אכ"י

להגיד כי ישר ה'

של הגאון רבי יעקב אורנשטיין זצ"ל (שהיה תלמיד המהרי"ל דיסקין ז"ל) לבאר בשמו, שהנה כשאדם עושה פעולה אזי אדם נבון יודע שמהפעולה הזו תצא פעולה אחרת, "נבון" הוא מבין דבר מתוך דבר. אדם נבון יותר יודע שמהפעולה השניה תצא פעולה נוספת, וכן הלאה, אך אצל הקב"ה מסובב הסיבות, "לתבונתו אין מספר", הדברים שמתגלגלים מכח מעשה ה' אין להם מספר.

אבל בסופו של דבר, "להגיד כי ישר ה'". כשלוקחים את כל המעשים ומצרפים אותם אחד אל אחד אזי רואים את נפלאות הבורא ב"מפעל" הזה. העולם הזה הוא "מפעל", "אתה זוכר את כל המפעל", ובמפעל הזה רואים לבסוף את הנפלאות, "כי ישר ה'".

ובאמת שכל אדם רואה זאת בעצמו, בחיים הפרטיים שלו. בתחילה הוא רואה כל דבר לכשעצמו ורואה נפלאות הבורא, אבל אח"כ כשהוא לוקח את כל הדברים ומצרף אותם יחד אזי הוא רואה פלאי פלאות, הוא רואה "סוף מעשה במחשבה תחילה", עד כמה שיכול האדם להגיע בהבנתו.

ג. אחר כל זה נראה שהענין הוא כך. איתא בפסחים (ח' ב') א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים [הרי ירושלים היא "עיר כלילת יופי"], כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלי לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו, נמצאת עליה שלא לשמה, כיצא בו אמר ר' דוסתאי ב"ר ינאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים, כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלי לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו, ונמצאת עליה שלא לשמה.

והנה לא אמרו בגמ' שעולי הרגלים יעלו בשביל פירות גינוסר וחמי טבריא, הם ודאי יעלו בכוונה טהורה לראות וליראות את פני ה', אבל אח"כ הם יעשו לעצמם חשבון מה נשאר להם מהעליה לרגל, והרי רוחניות אי אפשר לממש בידיים, ממילא הם יאמרו'לא נשאר לנו כלום, אבל היה לנו חמי טבריא, היו לנו פירות גינוסר'. את העליה עצמה הם ודאי יעשו לשמה, אבל אחרי הכל מה נשאר להם, "אלמלי לא עלינו אלא בשביל זה דיינו", ואז נמצאת למפרע עליה שלא לשמה.

החשמונאים נשארנו בנצח ישראל בתורת עובדי ה', הם אלו שהביאו את נס חנוכה לעולם שזהו נס לדורות, וכמש"כ הרמב"ן בפר' בהעלתך ש"שלך גדולה משלהם" הכוונה היא לנרות חנוכה. הם הביאו את הנצחיות של אורה לכלל ישראל. אבל לו היו החשמונאים נשארים במלוכה ולא היו נענשים ע"ז, א"כ מה היה נשאר להם מהמסירות נפש שלהם? מלוכה! הם היו עושים חשבון לעצמם, מה יצא מכל המלחמות הללו? אנחנו מלכים! ואז כל המסירות נפש, כל העבודה שלהם שנשארה בנצחיות של כלל ישראל, כל זה היה מתבזבז בפכים קטנים של מלוכה. אבל עכשיו שלא נשאר מהם כלום, א"כ מה נשאר בנצח ישראל מהחשמונאים? עובדי ה'! אין הכי נמי בשעתו היה זה אסון נורא מה שעשה להם הורדוס, אבל בסופו של דבר הם נשארנו בנצחיות של כלל ישראל ככהנים עובדי ה', וא"כ למעשה היה. בזה טובה גדולה לחשמונאים, "להגיד כי ישר ה'".

א. הרמב"ן בפרשת ויחי (עה"פ "לא יסור שבט מיהודה") מעורר, שהנה החשמונאים הלא היו חסידי עליון ואלמלא מסירות נפשם נשתכחה תורה מישראל, ואעפ"כ לא נשאר מהם זכר, "כל דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא" (ב"ב ג' ב'), וצריך להבין על מה ולמה נענשו בעונש כל כך נורא. וביאר הרמב"ן שהטעם לכך משום שעברו על צואת הזקן, "לא יסור שבט מיהודה", ולקחו לעצמם מלכות. עוד כתב הרמב"ן שכיוון שהיו כהנים א"כ מקומם ותפקידם הוא עבודת ה' ואין להם להתעסק במלכות.

ובביאור עומק הענין בזה, אמר הגה"צ רבי גדליה אייזמן (שליט"א) זצוק"ל (משגיח דשיבת קול תורה) דבר נכון, שהרי ודאי הוא שלא בכדי לקחו לעצמם מלכות, רק שחשבו שע"י מלכות יוכלו הם יותר להשליט את שלטון התורה. אבל פה היתה הטעות, כיון שלומדי התורה הם אלו שצריכים להשליט את התורה, וכמו שאמר החפץ חיים ז"ל 'את החושך לא מגרשים במקלות, מדליקים אור ואז החושך מסתלק, כך היא המלחמה נגד החושך. כוונתם היתה טובה. הם רצו ע"י כח כפיה להשליט את שלטון התורה. אבל באמת לומדי התורה, הכהנים, שבט לוי, השבט הנבחר לעבודת ה', הם משליטים את שלטון. התורה ע"י אור התורה וממילא אין חושך'.

אבל עדיין יש להבין, אמנם היתה כאן טעות, אבל סו"ס מסתמא תחילת כוונתם היתה לשם שמים, ולמה בגלל הטעות הזו היתה חמה שפוכה עליהם עד כדי כך שלא נשאר מהם שריד ופליט.

כדי לבאר את הענין נקדים ביאור נפלא ששמעתי מא' מתלמידי ישיבת וולאזין, הרב ר' בונים זצ"ל (נלב"ע) בשיבה טובה בן מאה ועשר שנים והיה עד סוף ימיו בצלילות נפלאה, עה"פ שאומרים אנו במזמור שיר ליום השבת, "מה גדלו מעשיך ה' וגו' להגיד כי ישר ה'", והוא הקדים לזה מעשה. היה בחו"ל צייר אומן, יהודי, ושמו היה פוזונסקי, ובסביבתו היה פריץ עשיר שרצה לעשות מסיבה, וכדי לפאר את המסיבה ביקש מפוזונסקי שיצייר לו ציור שאותו יתלה במסיבה, אבל הוא התנה עמו תנאי, שלא יזכיר את השם שלו על הציור, כדרך הציירים, כיוון שהוא וחבריו שנאו יהודים. כשסיים הצייר לצייר לקח הפריץ את הציור ופיאר בו את המסיבה. והנה כשבאו חבריו של הפריץ למסיבה, התחילו כולם לצעוק, 'פוזונסקי פוזונסקי', הפריץ התפלא מאד הרי אין זכר לפוזונסקי? אמרו לו חבריו, 'תתבונן על הציור של הצפורים ותראה שהוא בצורה של פ' והציור הזה בצורת נ' וזה בצורת ס' וכו', ביחד זה 'פוזונסקי'. מה היה ההבדל בינו לבין חבריו? הוא הסתכל מקרוב על הציפור לבד, הוא לא ראה את הציורוף כיוון שכל פרט לכשעצמו היה מפליא, אבל הם באו מרחוק וראו את כל הציורים יחד, ואז ראו שזה פוזונסקי.

זהו הביאור בפסוק. "מה גדלו מעשיך ה'", כשמסתכלים על כל מעשה לחוד אזי כל מעשה הוא "מה גדלו מעשיך ה'", כל מעשה לחוד יש בו נפלאות הבורא, אבל כשמצרפים אחד אל אחד, אזי רואים את הסיכום הסופי "כי ישר ה'".

בפסוקי דזמרה אנו אומרים, "לתבונתו אין מספר", וצ"ב וכי איזה תבונה נמדדת במספרים. ושמעתי מנכדו

1. ראה עוד ב'שפתי כהן' שיחה "שלך גדולה משלהם" (א) אות ג.
2. רבנו הסתייג קצת, בשעת אמירת הדברים, מביאור זה ואמר שאולי צריך בקורת ע"ז ואף הוסיף בזה"ו, ואם שגיתי וכו'. אך משנה לא זה ממקומה. מתוך הספר 'שפתי כהן' עה"ת בעריכת הרב איתמר אלשיך שליט"א. תורתנו על שנהגו בנו עין טובה והמציא לידינו את הדברים. יה"ר שזכות עמלו בתורת רה"י זצוק"ל תעמוד לו ולביתו להתברך בכל מיילי דמיטב ברו"ג ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח, אכ"ר.

"נסיך שבכל יום"

"בימים ההם בזמן הזה"

ימי חנוכה הם ימי שמחה והודיה על הנסים. נס הנצחון במלחמה ונס פך השמן. נוסח התפילה בחנוכה "על הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ההבנה הפשוטה היא שכיון שבימי כסלו היו נסים גדולים, לכן קבעו עליהם זמן שמחה והלל והודאה להשי"ת.

אכן, יש המעוררים לשאול כיצד מבינים את נוסח התפילה "בימים ההם בזמן הזה", איך בזמן הזה, בימים שאנו חיים בהם רואים נסים? כל הסיפורים של הנסים הם על אירועים שקרו בעבר. פעם היתה קריעת ים סוף, וכל עם ישראל עברו בתוך הים ביבשה. נסי הכניסה לארץ ישראל, והנסים שהיו בבית המקדש וכו'. אך מדוע רק הדורות ההם ראו נסים ואנו לא רואים בימינו התרחשות של נסים? וכי רק לדור המדבר או לחשמונאים היתה הזכות לראות בחוש נסי שמים, ולנו אין את הזכות הזו?

יתכן שהשאלה אינה במקומה, אבל התשובה, לדעתי, אינה פשוטה כלל, ומונח בה יסוד גדול והבנה אחרת במהות הנסים וימי החנוכה.

ניסים גלויים בזמננו

אספר לכם מעשה שהיה, כפי שסיפרו בעל המעשה. הוא גר היום במונסי, בארה"ב, ועובד לפרנסתו כרופא, אבל הוא שוקד על התורה והנו תלמיד חכם. לא כל ימיו היה המספר שומר תורה ומצוות. לפני שנים הוא היה בלוס אנג'לס כחילוני גמור, ועבד כרופא בחדר מיון של בית חולים. באחד מהימים הובהל לחדר המיון אדם מחוסר הכרה אשר נמצא מוטל ברחוב אחרי התקף לב קשה. הרופאים הוזעקו להצילו, ולאחר חצי שעה התייאשו מחייו, ניתקו את המכונות וקבעו את מותו. הרופא מספר שלפתע הוא הבחין בתנועה בידו של המת. בתחילה חשב שאילו עצבים שעדיין מפרכסים לאחר המוות, אבל אח"כ הבחין בתנועות נוספות של הגוף, הוא הסיר את הכיסוי מעל פניו. לתדהמתו הוא רואה את ה"מת" - חי. הוא התחיל מחדש לעסות את לבו. ה"מת" הרים את ידו וסימן לרופא להפסיק להתעסק בו. הוא שואל את הרופא: "לך קוראים חיים מאיר?" הרופא נדהם לחלוטין! זהו אמנם שמו היהודי אבל אין אדם בעולם שקורא לו כך, כולם יודעים שהוא "בארי", רק מסבתו הוא שמע ששמו "חיים מאיר". והנה החולה ממשיך ושואל: "אתה מניח תפילין?" והוא עונה בשלילה. החולה מצוהו: "מהיום תתחיל להניח!" ושוב שואל אותו "אתה אוכל כשר?" וכשענה לא, חזר וצוהו: "תאכל כשר!" כשסיים החולה את דבריו, עצם את עיניו ונפטר לבית עולמו.

לימים, כשסיפר הרופא את המעשה, הוא הוסיף שבשעת מעשה לא הרגיש שום רושם והשפעה. "בכנסתי לחדר הרופאים ואמרתי להם: 'תשמעו איזה דבר מצחיק קרה לי'. שום שינוי לא חל בי מהאירוע המיוחד". לאחר שנים רבות החל הרופא בתהליך של "חזרה בתשובה", ובמבט לאחור צירף גם את המעשה הזה לשרשרת הסיבות שגרמו לו לשנות את חייו.

סיפור שכזה ואחרים כמותו מלמדים אותנו יסוד חשוב. הקב"ה מנהיג את העולם בדרכי הטבע, ואף בנסים אמיתיים. סביב כל אדם קורים נסים של ממש, בכל יום. אך בני האדם אינם מושפעים ואינם קולטים את המתחולל סביבם.

כפי שגלי קול רבים קיימים בחלל העולם, ומבלי כלי קליטה מתאימים אי אפשר לשמוע ולקלוט אותם, השי"ת מספק לכל אדם מספיק נסים, גם "בזמן הזה", אך הקושי והעבודה שלנו הם היכולת לפתח "עין רואה ואוזן שומעת" לכל המתרחש סביבנו.

גם בתוך הטבע ניתן לראות נסים, בחי, בצומח, בשמים ובארץ. עלינו מוטל "שאו מרום עיניכם" ואז נוכל להגיע ל"וראו מי ברא אלה".

הקב"ה "מקדים רפואה למכה"

סיפור נוסף של נס גמור וגלוי, שממנו נוכל ללמוד נקודה נוספת בהנהגת הי"ת.

סיפור יהודי, כיום בעל מאפיה בניו-יורק, שבשנות המלחמה באירופה נותר עם אחותו הצעירה בבונקר בגיטו. כל משפחתם נהרגה והוא הרגיש אחריות בשמירה על האחות. יום אחד הוא יצא מהבונקר לחפש אוכל, וכשחזר לא מצא את אחותו. אנשים סיפרו לו שבא שוטר מהגיסטפו ולקח אותה למטה המשטרה. הוא רץ כמטורף אל תוך לוע הארי, וזעק, "תחזירו לי את אחותי, תחזירו לי את אחותי!" הסדיסטים נהנו מצעקותיו, וצחקו עליו. באותו זמן ממש, ירד במדרגות הבנין קצין עטור במדליות, ושאל בכעס "מה הן הצעקות בבנין?" השוטרים ענו לו שהגיע לכאן "ז"יד אחד" שרוצה שנחזיר לו את אחותו. הקצין פנה אל הבחור באכזריות ואמר לו: "את אחותך תקבל בחזרה כשיצמחו לך שערות בכף היד, ועד אז כולכם תמותו, יהודים מלוכלכים".

פשט הנער את כף ידו והראה לעיניו הנדהמות של הנאצי את כף היד והיא מלאה בשערות. הקצין נבהל מהמראה וצעק: "בן השטן, קח מהר את אחותך ותברח מכאן, לפני שאהרוג את שניכם". הם ברחו מן המקום וחיים עד היום הזה.

סיפור ה"נס" הוא שבהיותו ילד נכווה קשות בידו, והרופאים השתילו לו עור חדש בכף היד. העור נלקח ממקום בגוף המצמיח שער, וכך נתמלאה ידו בשערות.

וכי השלמת הסבר הדברים מקלקלת את הנס! אנו מצפים לנס שיקרה לפי הזמנה ובאותו רגע ממש. אבל כשהשי"ת מקדים רפואה למכה, ומכין את ההצלה עשר שנים קודם המעשה, וכי אין בזה נס גמור? לדעתי זהו נס יותר גדול, כשהנס נסתר בתוך מאורעות החיים.

אכן, עבודתנו ותפקידנו לפתח את הכלים בכדי לקלוט את מעשי השי"ת. לחזק את השכל והרגש כדי להבין את הנסים והנפלאות שבכל יום, ערב ובקר וצהרים.

חנוכה - חינוך לקלוט את השפעת הנס

ימי החנוכה הם ימים המסוגלים לראות ולהבין את הנסים. ה"זמן הזה" שבחנוכה, מהותו החינוך. אין די שהנסים מתרחשים אלא שאנו לומדים ומושפעים מהם. כשאב ובנו עומדים בתפילה, כלפי האב זוהי מצות תפילה אך כלפי הבן הקטן לא שייכת כעת מצות תפילה. עבור הבן משמשת תפילת אביו כאפשרות של חינוך. הוא רואה וקולט, מסתכל ומבין בצורת התפילה של המבוגר, ומושפע ממנה בעומק נשמתו. כל פעולה של חינוך, בונה נדבך נוסף במבנה אישיותו של החניך. כך מתעצבת דמותו של הקטן, כך הוא גדל, משתנה ונבנה.

ניתנה הוראה לירות על האניה, אך לא היה ברור אם אכן הירות פגעו במטרה. כיוון שנקלט בראדר שמזוודות וחפצים פזורים סביבות האניה, נשלחה סירה למשות אותם מן המים. בבדיקה גילו מכתבים בגרמנית של אזרחים גרמניים. רושם הוא: "שמחנו שלא פגענו באניה עם גרמנים כמותנו. בהוראה שקיבלנו מהפירר בעצמו [היטלר ימ"ש], הופקדנו ללוות את האניה עד לאוסטרליה בכדי להגן עליה מפני תוקפים בריטים אפשריים".

לאחר שנוסעי האניה ירדו והיא חזרה לאנגליה, זיהו הגרמנים שהיא שייכת לאנגלים ופוצצו אותה.

נתבונן בעומק המעשה. ארבעים שנה יהודים בכו והצטערו על אובדן המזכרות והמכתבים האישיים, אולי אפילו התמרמרו על מדת הדין שפגעה בהם. והנה מתברר למפרע גודל החסד שעשה עמם השי"ת, ובנס ממש איפשר להם להגיע בשלום לחוף מבטחים. מתוך מצב של חוסר סיכוי להנצל, זימן להם ה' מלחים באניה, פושעים ואכזריים שזרקו את חפציהם למים, ובכך ניצלו חייהם.

הנסים מתרחשים סביבנו, אך אין לנו תמיד את הכלים לקלוט ולהבין את גודל חסדי השי"ת עמנו, בכל ימי חיינו.

לשם כך נקבעו שמונת ימי החנוכה "להודות ולהלל". לפתח את יכולת ההבנה. להתחנך מהנסים ולהיות מושפעים מהעולם הנפלא בו אנו חיים, וממאורעות היום-יום "שכולם נסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן סו"פ בא).

"בחן בחסד וברחמים"

הנה ברכות הנהנין מחולקות, לחם ברכתו המיוחדת "המוציא" ולאחריו נתחייבנו מן התורה בברכת המזון. על העץ ועל האדמה ישנן ברכות נוספות במטבע שטבעו לנו בהם חז"ל. אבל ישנה הלכה של ברכה כוללת ומיוחדת; הרואה אילנות יפים, נוף מיוחד וכדומה מברך "ברוך שככה לו בעולמו". (שו"ע א"ח רכ"ה; ועיי"ש במשנ"ב ס"ק ל"ב "ועכשיו לא נהגו כלל לברך ברכה זו, ומ"מ נכון לברך בלא שם ומלכות").

משמעות נוסח הברכה היא שאנו מודים להשי"ת שיש ככה בעולמו. וה"ככה" הוא העולם היפה שברא לנו הקב"ה. אין מברכים כך על חכם גדול, ולא על גיבור גדול. הברכה נתקנה על מראה יפה. הכח והתכונה המבטאים יותר מכל את מציאות הבורא בתוך הבריאה, ש"ככה בעולמו", הוא היופי. "הנך יפה דודי". וכשרואים דברים יפים בעולם אפשר להתבונן ולראות את גודל יופיו של הבורא, שכך הוא בעולמו.

נתאר לעצמנו שהעולם היה נברא בשני צבעים בלבד, שחור ולבן, כיצד החיים היו נראים? והנה גדל חסדו עלינו והרבה צבעים וגוונים בעולם. "בחן בחסד וברחמים" – עוד קודם שמודים על החסד, אנו מודים על ה"חן".

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריאה. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם. בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל והודיה בכל יום.

ההכנה הרוחנית של החשמונאים "בימים ההם" היתה שהם היו מסוגלים ומוכנים להתחנך מהנסים. כאשר מצד האדם יש את כלי הקליטה וההשפעה, הקב"ה מראה לו את נסיו ונפלאותיו. כשנמצאים במדרגה רוחנית שמוכנה להבין את משמעות הנסים, להתחנך מהם ולשנות מחמתם את צורת ההתנהגות, אז יש ענין ותועלת בגילוי הנס וזוכים לראותו בחוש.

ממור הגרי"ד זצוק"ל שמעתי, שהנה בחנוכה אנו קובעים הלל ושמחה על כך שפך שמן קטן דלק בדרך נס שמונה ימים. וידועים דברי חז"ל (שבת כב ע"ב) שגר המערבי היה דולק במקדש שנים רבות, ולא כבה אף פעם. ובמשך מאות שנים של המשכן ובתי המקדש היה נס במנורה שהשמן שהספיק רק למשך הלילה, דלק מעת לעת תמיד, וא"כ צ"ב מהו הנס המיוחד במנורה ובשמן של חנוכה?

אמנם התשובה לזה, שבחנוכה היינו מסוגלים לקלוט את הנס, להבין שהשי"ת מדבר אלינו ומשפיע עלינו שנוכל להתחנך ממעשיו.

החינוך של חנוכה הוא שהקב"ה הוא בעל הכוחות כולם בבריא, והוא בעל הבירה, והוא עשה עושה ויעשה את כל המתרחש בעולם, בין בטבע ובין בנס, בין בגלוי ובין בנסתר ו"אין עוד מלבדו".

חנוכה - 'להודות ולהלל'

ימי החנוכה נועדו לעורר בנו את הכלים לקלוט את נסי הקב"ה. להתחנך לראות את הנפלאות והתשועות, ולהבין שהשי"ת מנהל את עולמו בחסד וברחמים בכל עת ושעה. ובפרט צריכה להיות גודל ההכרה בהנהגת הישועה של השי"ת שגם בעת צרה ומצוקה נוכל לראות שמתוך הצרה מצמיח הקב"ה את נס הישועה. בבחינה של "כי אשב בחושך ה' אור לי". נרות החנוכה מיועדים להאיר לעין המתבונן, שמתוך הצרה מציא הקב"ה פדות ורווחה.

מעשה נורא שמעתי על קבוצה של ארבע מאות יהודים, שהיו אזרחים גרמניים ונתגלגלו בשנות המלחמה לאנגליה. הבריטים לא יכלו להחזיק בתוכם פליטים גרמנים, החשודים כמרגלים בזמן מלחמה, ולכן אספו את כל הקבוצה ושלחו אותם באנית מסחר לגירוש באוסטרליה. הם שחררו אסירים ופושעים מבתי כלא, כדי שישמשו כמלחים על האניה. אך יצאה האניה מהנמל באנגליה התחילו המלחים להתעלל בקבוצת היהודים. גנבו מהם את מזוודותיהם ובזזו לעצמם כרצונם. את הנוותר השליכו באכזריות אל תוך הים. הצער ועגמת הנפש על איבוד החפצים, המזכרות והמכתבים האישיים היו גדולים מאד. "מה זה עשה ה' לנו?" כך הגיעו הפליטים, בעירום ובחוסר כל, והתאקלמו באוסטרליה.

לפני שנים מספר, עשרות בשנים לאחר הגירוש ההוא, מצא יהודי אחד יומן של קצין גרמני ששרת בשנות המלחמה בצוללת. באחד הפרקים המתארים את שנות המלחמה הוא כתב על אותה אנית מסחר בריטית שנקלטה בראדר של הצוללת. הפלגה ללא ליווי צבאי היתה בימים ההם כהתאבדות.

בגדר חיוב הדלקת נר חנוכה ודין מהדרין המיוחד בחנוכה

לשמאל, ויברך כל הלילות עליו. וזוהו מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצוה וכו". עכ"ל.

(ג) מח' הפר"ח והרעק"א בהדליק נרות ושכח להדליק נר נוסף, אם מברך עליו כשמדליקו.

הפר"ח בסי' תרע"ב בסופו כתב דמי שהדליק ו' נרות בליל ז' ואח"כ נודע לו שהוא ליל ז', ידליק נר נוסף אך לא יברך עליו, היות ויצא ידי חובתו במה שהדליק נר אחד שהוא עיקר המצוה והנר הנוסף משום הידור. ועי' בשו"ת רעק"א מהדורא תנינא סי' נ"ג שכתב לצדד שידליק ויברך על הנר הנוסף מכמה טעמים, יעו"ש.

וצ"ב בדעת הרעק"א שהרי אין מברכים על הידור כיון שיצא כבר י"ח המצוה. אמנם צ"ב מדוע כלל ידליק נר נוסף, מה מוסיף בהדלקתו לאחר שכבר יצא י"ח.

(ד) מח' המ"ב והאו"ש אם מוכר כסרתן עבור נר אחד או עבור ח' נרות, וכנ"ל לגבי חיוב הצדקה לעני.

פסק השו"ע שם בסי' תרע"א סע' א' דאפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו כדי להדליק נר חנוכה. ובבה"ל שם ד"ה ואפי' עני כתב דדין זה נלמד מחיוב ד' כוסות בפסח, דאע"ג שמי שאין לו כסף לקיים מצוה כגון תפילין וכד' פטור דאנוס הוא, אך כיון שחיוב ד' כוסות הוא משום פירסומי ניסא חייב למכור כסותו לשם כך. וה"ה לגבי נר חנוכה שג"כ יסודו משום פירסומי ניסא. וכתב דה"ה לגבי חיוב הצדקה שהגבאים חייבים לתת לו נרות כדי שיוכל לקיים המצוה, אע"פ שאינם מחויבים לתת כסף לעני כדי שיוכל לקיים מצוה, משום דהוי מצוה של פירסומי ניסא. ומוסיף דדין זה שמוכר כסותו ושגבאי הצדקה חייבים ליתן לו נרות הוא רק לנר אחד שהוא מעיקר המצוה, אך לנרות ההידור אינו חייב למכור כסותו ואין גבאי צדקה חייבים ליתן לו.

אמנם האו"ש בפ"ד מהל' חנוכה הל' ב"ב כתב דדין זה של מוכר כסותו אינו רק על הנר הראשון אלא על כל הנרות גם על נרות ההידור. וצ"ב בדבריו שיהא חיוב למכור כסותו עבור הידור מצוה.

ג] בגדר חיוב הדלקת נר חנוכה

איתא בגמ' שם: "מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל תמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד. נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל ובהודאה".

ופרש"י מה שכתוב בגמ' הלל והודאה: "לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה". ולפי פרושו אין מוזכר בבריתא חיוב הדלקת נרות.

וכן הק' הראשונים והאחרונים שלא מוזכר בבריתא חיוב הדלקת הנרות. ועי' בב"ח בשם הרא"ם דלפי הגירסא שכתוב בה "קבעום ועשאוים", קבעום קאי אהדלקת הנרות. אך לפי הגירסא שכתוב בה רק "קבעום" א"כ אין מקור לחיוב הדלקת הנרות. אמנם גם לפי הגירסא שכתוב בה קבעום

א] איתא בגמ' שבת (כ"א:): "ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך".

והנה גם השו"ע וגם הטור פסקו להל' דין המהדרין מן המהדרין כב"ה והשמיטו את עיקר דין הדלקת נר חנוכה ודין מהדרין. וז"ל השו"ע סי' תרע"א סע' ב': "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבלייל אחרון יהיו שמונה וכו', עכ"ל. וזהו פלא מה שהשמיטו עיקר הדין הדלקת נר חנוכה ודין מהדרין ופסקו רק דין מהדרין מן המהדרין, ואף אחד מהנושאי כלים לא העיר על כך, דמשמע שהוא מילתא דפשיטא.

ועוד יש מקום להעיר דמי שאינו מקיים הל' בשו"ע נקרא עבריין, ולפי"ז יצא דמי שלא מקיים דין מהדרין מן המהדרין יחא עבריין, והרי מפורש בגמ' שמי שמדליק נר אחד בכל לילה או נר כנגד אחד מכל בני הבית יוצא ידי חובתו במצוות נר חנוכה ואינו עבריין. (ועי' בזה באבי עזרי פ"ד מהל' חנוכה הל' א')

ב] ולפני שנבאר את הסוגיא נקדים ארבעה מח' בדין הדלקת נר חנוכה:

(א) מח' השו"ע והרמ"א אם מותר להדליק מהנר הראשון נר אחר מנרות חנוכה.

פסק השו"ע שם בסי' תרע"ד סע' א' וז"ל: "מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה. ודווקא להדליק זה את הנר הנוסף מזה בלא אמצעות, אבל להדליק זה מזה בנר של חול אסור. ויש מתירים גם בזה. וכו' עכ"ל.

וברמ"א שם הגיה וז"ל: "ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר, דעיקר מצוותו אינו אלא נר אחד, והשאר אינו אלא למצוה כל כך, לכן אין להדליק זה מזה. וכו' עכ"ל. ועי' בט"ז שם ס"ק א' שטעם האיסור להדליק מנרות חנוכה הוא משום בזוי מצוה. והיינו שנח' השו"ע והרמ"א אם כשמדליק שהוא רק הידור מצוה מהנר הראשון שהוא עיקר המצוה, יש בכך בזוי מצוה או לא.

(ב) מח' השו"ע והגר"א אם מתחיל להדליק מהנר הנוסף ופונה לימין או מהנר הראשון ופונה לשמאל.

פסק השו"ע שם בסי' תרע"ו סע' ה' וז"ל: "יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ובליל ב' כשיוסף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין וכו' וכן בכל לילה, נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים נתוסף הנס". עכ"ל.

ותמה עליו הגר"א שם וז"ל: "ואין לו טעם וריח שזה אינו רק למהדרין מן המהדרין, ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות? ועי' סי' תרע"ד ס"א בהגה (היינו שרוצה להוכיח משם שהנר הנוסף פחות בחשיבותו מהנר הראשון ולכן אסור להדליקו מהנר הראשון, ומשוה"כ גם לא יתחיל בו). וגם משום פניות לימין יבטל עיקר המצוה טפח הסמוך לפתח. אלא העיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח בין מדליק בימין לפתח או

ועשאוּם, זהו פלא שחז"ל "רמזו" חיוב הדלקת הנר במילה "קבעום", שאין לה כל קשר לחיוב הזה.

ועוד יש להעיר דהנה ברמב"ם לא מוזכרת ההל' שצריך לומר "על הניסים" בהודאה. והזכיר זאת בהל' תפילה (פ"ב הל' י"ג), ומשמע מכאן שמה שצריך לומר "על הניסים" אינו מהל' חנוכה כלל אלא מהל' תפילה. ובשם ר' אהרון קוטלר זצ"ל³ הביא כמקור לדברי הרמב"ם מה שהקשה תוס' שם כ"ד. מדוע הגמ' הסתפקה אם צריך לומר "על הניסים" בברהמ"ז ובתפילה בדף כ"ד. שהם סוגיות שאינן עוסקות בחנוכה, ולא הסתפקה כן בדף כ"ב. שהם הסוגיות שעוסקות בחנוכה. דמכח קו' זו הסיק הרמב"ם דבאמת מה שצריך לומר "על הניסים" אינו מהל' חנוכה.

והביאור בזה כמו שמשמע מהרא"ש שם סי' ט"ו דמה שצריך לומר "על הניסים" הוא חיוב הזכרת מעין המאורע שישנו בכל מועד לפי עניינו והיות וענין חנוכה הוא הודאה על-כן חיוב ההזכרה היא בברכת ההודאה.

יוצא א"כ שצ"ב בדעת הרמב"ם מהו החיוב הודאה המוזכר בברייתא. שהרי רש"י פירשו שהוא חיוב אמירת "על הניסים" (ולרש"י משמע שהוא באמת חיוב מהל' חנוכה). אמנם לרמב"ם שחיוב זה הוא מהל' תפילה מדין הזכרת מעין המאורע, בהכרח שאין מקורו בברייתא זו.

והנראה בדעת הרמב"ם שלמד גדר מחודש בחיוב הדלקת הנרות. וז"ל הרי"א⁴ בפסקיו על הגמ' בשבת שם אות ח': "לשנה אחרת קבעום ועשאוּם שמונה ימים, שגומרים בהם את ההלל, ומוזים על הנס בהדלקת הנרות, ומזכירים אותו בתפילה, וכו' עכ"ל.

ודבריו ברור מללו דמה שכתוב בברייתא חיוב הודאה אינו באמירת "על הניסים" אלא הוא חיוב הדלקת הנרות. וחיוב אמירת "על הניסים" אינו מוזכר בברייתא אלא חיובו הוא מדין הזכרת מעין המאורע (ודוק בלשונו מזכירים אותו בתפילה).

וז"ל הרמב"ם בפ"ד שם הל' י"ב: מצות נר חנוכה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודאה לו על הניסים שעשה לנו וכו' עכ"ל. הרי משמע בדבריו שיסוד חיוב הדלקת הנרות הוא הודאה לקב"ה. אמנם צ"ב מדוע חז"ל "רמזו" חיוב זה במה שכתוב בברייתא הודאה. דנהי שזהו יסוד החיוב, אך היה לברייתא לכתוב את החיוב עצמו.

ונראה מכאן שאין החיוב הדלקת הנר רק שמהותו ויסודו כדי להודות אלא החיוב הוא הודאה שהאופן לקיים אותו הוא בהדלקת הנר. ובאמת הברייתא כתבה את החיוב שהוא הודאה.

ויש בזה נפק"מ שהרי קיי"ל דמצוות דרבנן אינן צריכות כוונה. ואשר על כן אך חיוב המצווה היה הדלקת הנר שמהותו ויסודו משום הודאה, א"כ אף שהדליק כל כוונה למצוה יצא י"ח. אך אם נאמר שחיוב המצוה הוא הודאה רק באופן ובצורה של הדלקת הנר, י"ל שאם לא כיון להודות לא יצא י"ח, שהרי בעצם המעשה אין הוכחה שיש כאן הודאה.

ולפי"ז אפשר לבאר מה שכתב הרמב"ם בפ"ג שם הל' ג' וז"ל: "והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת

המגילה", עכ"ל. וזהו תימה מאי קמ"ל. ועי' במ"מ בפ"ב מהל' מגילה הל' ה' שכתב לתרץ מדוע פסק הרמב"ם שהקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא, הרי קיי"ל דמצוות דרבנן לא בעינן כוונה. משום דבמגילה הכל מודים דבעי כוונה. וביאור דבריו לפי מה שכתבנו דהיות וחיוב קריאת המגילה בדומה לחיוב הדלקת הנרות בחנוכה הוא חיוב הודאה, רק בפורים מקיימים אותו בקריאת המגילה ובחנוכה בהדלקת הנרות, אם לא כוון להודות לא קיים כלל המצוה. דהמצווה איננה עצם הקריאה והדלקת הנרות אלא ההודאה וכמו שנתבאר.

ואתי שפיר מה שכתב הרמב"ם להשוות בין מצוות הדלקת הנרות בחנוכה לקריאת המגילה בפורים. דיסוד שניהם הוא חיוב הודאה בשונה מכל המצוות דרבנן שיסודם הוא עצם המעשה מצוה.

ועוד נראה לפי"ז שברכת "שעשה ניסים" איננה ברכת השבח אלא ברכת המצוות שזהו החיוב להודות רק באופן של הדלקת הנר.

[והיה עוד מקום להוכיח שזהו גדר החיוב של הדלקת הנרות ממה שמצינו חידוש דין שאיננו בכל קיום המצוות, והוא שהרואה נרות ואין לו להדליק יכול לברך. ואם החיוב הוא הדלקת הנר מהיכי תיתי שיברך הרי לא קיים המצוה. אמנם יש לדחות שהרי הרואה מברך רק ברכת שעשה הניסים ולא להדליק נר של חנוכה דמשמע שלהדליק נר איננה הודאה, ויש לעיין⁵].

ד] גדר הדין דמהדרין מן המהדרין

הק' האחרונים⁶ דבהידור מצוות נר חנוכה מצינו דינים חדשים שלא מצאנו בכל הידור מצוה אחר. דהנה לא מצאנו דין מהדרין מן המהדרין אלא בנר חנוכה. ועוד דהידור מצוה היא בגוף המצוה (ס"ת נאה, ציצית נאה, לולב נאה), ובנר חנוכה ההידור מצוה הוא מחוץ למצוה שמוסיפים נר נוסף. ועוד דהדין הוא שהידור מצוה עד שליש, ובנר חנוכה הוא כפול ומוסיף והולך.

ומוכרח מכאן שגדר דין הידור של נר חנוכה אינו כמו כל הידור מצוה שהיא קיום המצוה בתוספת הידור, אלא חז"ל תקנו ג' אופנים לקיים מצוות נר חנוכה כשאחד הוא יותר מהודר מהשני⁶.

ולפי ב' הצדדים הללו יבוארו ג' מהמח' שהבאנו לעיל:
(א) דהנה אם נאמר שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא ככל המצוות שהוא קיום המצווה בתוספת ההידור בהכרח שהנר הראשון הוא עיקר החיוב ושאר הנרות הנוספים הם להידור מצוה, וא"כ כשמדליק מהנר הראשון שאר הנרות הוי בזיון המצוה, שכן הנר הראשון חשוב יותר שהוא עיקר קיום המצוה, וזוהי דעת הרמ"א.

אמנם השו"ע למד שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא קיום אחר של המצוה באופן מהודר יותר, א"כ אין הבדל בין הנר הראשון לשאר הנרות שכולם עיקר החיוב באופן הזה, ואין לאחד חשיבות יותר מהאחרים. וממילא יוכל להדליק מהנר הראשון שאר הנרות ואין בכך בזיון המצוה.

(ב) וכמו"כ אם נאמר שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא ככל המצוות שהוא קיום המצוה בתוספת הידור צדקו קו' הגר"א על השו"ע מדוע יתחיל להדליק בנר שאיננו המשך בעמ' 35

3. מבנו ר' שניאור קוטלר.

4. אמנם יש לעיין בזה דאם גדר החיוב של הדלקת הנרות הוא - הודאה שנעשית באופן של הדלקת הנרות היה צריך לפסוק דהנחה עושה מצוה ולא שהדלקה עושה מצוה, שכן אין ההדלקה מצוה אלא רק היכי תימצא להודות.

5. עי' בזה בבית"ל ובחיי הגר"ז על הרמב"ם.

6. ומדוקדק בזה לשון רש"י על הגמ' שם ד"ה והמהדרין שכתב: והמהדרין אחר המצוות. דאם גדר ההידור מצוה בנר חנוכה היה ככל המצוות היה צריך רש"י לכתוב והמהדרין במצוות, דהיינו באותה מצוה. ומזה שכתב אחר המצוות דמשמע מצוות אחרות משמע שבנר חנוכה ישנם כמה אופנים לקיים המצוה.

"תתן אמת ליעקב" – נסיונו של יעקב במה ש"קפץ עליו רוגזו של יוסף"

שמידתו אמת הוא בבחינת "ויותר יעקב לבדו" ויש בזה בחינה של הידמות להשי"ת בלבדו וזה אמת. וזה ביאור דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, שעושה "האמת מפני שהוא אמת" לא בגלל הבטחות שכר וכדו', אלא מצד ההבנה שלו שזהו האמת.

ולפי"ז נבין גם כאן, שיעקב "ביקש לישב בשלווה" כלומר, שלפי הבנתו של יעקב כבר הוציא לאור את מידתו - האמת, עד ש"אלה תולדות יעקב יוסף, יוסף בן שבע עשרה שנה" דהיינו שיעקב כבר העמיד את הממשיך שלו, ורש"י מבאר שכל מה שאירע ליעקב קרה ליוסף, זאת אומרת שיעקב כבר הגיע לפי הבנתו שכבר העמיד כראוי את ה"תתן אמת ליעקב" וזהו "ביקש לישב בשלווה וקפץ עליו רוגזו של יוסף", הפשט בזה כידוע בחז"ל שיעקב ע"ה אמר "ארד אל בני שאולה" שהרגיש שחלילה ירדה העבודה שלו ירדה לטמיון, שהיה כ"ב שנים בלי רוח"ק בלי נבואה, עם קבלה והבנה של "ארד אל בני שאולה" שראה שלכאורה אין לו המשך לכל מה שהעמיד בעבודתו. כאן נהיה ה"ויותר יעקב לבדו" באופן גדול יותר; לא מלחמה כלפי גורם חיצוני שאז האויב מוכר וידוע רק צריך להתגבר עליו, אלא כלפי עצמו, לעבוד בבחינה כדברי הרמב"ם "האמת מפני שהוא אמת".

בפחד יצחק מבאר שמילת אמת מורכבת מהאות הראשונה של ה"א"ב" מהאות האמצעית ומהאות האחרונה, כלומר שהאמת קושרת בין האחרית והראשית ומה שעובר באמצע, והכל מביא לתכלית הזו, את המצב הזה היה צריך יעקב לעבור ב"רוגזו של יוסף", וכדברי הזוהר שזה היה קשה מכל הנסיונות שעבר.

ועיקר הדבר מצאנו במגלה עמוקות (אופן רן): "ובזה מתורץ מה שאמר יעקב לבניו: 'וימאן להתנחם ארד אל בני אבל שאולה' (בראשית ל"ז ל"ה), ואיש קדוש כמוהו לא יתכן שישקר, וכבר הבטיח לו הקב"ה "תתן אמת ליעקב" (מ"כה ז' כ'), ובכאן אנו מוצאים שפת שקר שאמר "ארד אל בני אבל שאולה", וחזרנו על כל הצדדים והמקומות ולא מצינו שיהיה דבר זה אמת שירד יעקב לבנו אל שואל, ואיך יתקיים מאמר זה, אבל רזא דמילה שנתקיים שירד אליו למצרים שנקראת שואל" הרי שבאמת התקיים ביעקב "ארד אל בני" שהמצב של יעקב בלי יוסף הוא בבחינה של "ארד אל בני שאולה".

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. וברש"י בשם המדרש "ביקש יעקב לישב בשלווה קפץ עליו רוגזו של יוסף" וכן כתב בתרגום יונתן "ויתב יעקב בשלותא". ויש להבין את המשמעות של "ביקש לישב בשלווה" על איזה שלווה מדובר כאן.

בזוה"ק איתא: "לא שלותי ולא שקטתי מעשו, ולא נחתי מין דינה ומין שכם. ויבא רוגז דא רוגזא וערבוביא דיוסף דאיהו קשיא מכלהו" מבואר כאן ש'רוגזו של יוסף' היה קשה ליעקב יותר מכל מה שעבר. ועל דרך זה כתב האור החיים הק' שלשון 'אלה' דרשו חז"ל שפסל את הראשונות, וכן כאן 'אלה' תולדות יעקב, "אלה" פוסל את הראשונות שכל מה שעבר יחשבו כולם כאין לעומת המאורע של יוסף. וביאור הדברים, כידוע שמדתו של יעקב היא אמת - "תתן אמת ליעקב".

הפשט בזה יתבאר לפי דברי הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"ב) "העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה "האמת מפני שהוא אמת" וסוף הטובה לבא". הרי שהרמב"ם קורא לכל דרכי העבודה גם למעלה העליונה של "כדי לירש הטובה" שעדיין אינה אמת, ורק שעושה בלי שום תכלית זוהי "האמת מפני שהוא האמת".

בפירוש הגר"א על מגילת אסתר כתב על הפסוק "דברי שלום ואמת" - "אמת היא התורה שקיבלו באהבה רבה בלי מודעה ואונס כלל". וצ"ל להבין דברי הגר"א כיצד מתפרש "אמת" לגבי קבלת התורה מאהבה, והנה, בהגדרת אמת כתב הרמב"ם ביסודי התורה (א' ג') "שכל הנמצאים צריכים לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמיתתו כאמיתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר וד' אלוקים אמת, הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו, והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו". לפי זה נבין, שאמת ה' היא מציאות שאינו צריך לשום דבר חיצוני ממנו, יש לו את כל השלימות מיניה וביה. בעלינו אנו אומרים "אמת מלכינו אפס זולתו" והיינו כנ"ל שיש לו מציאות עצמית.

חז"ל דורשים על הפסוק "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו" מה הקב"ה כתוב בו "ונשגב ד' לבדו" גם ביעקב נאמר "ויותר יעקב לבדו" לפי מה שנתבאר בביאור מידת האמת שכל השלימות שלו לא תלויה בגורם חיצוני, גם כאן יעקב

נדבת הרב שלמה ואזנה וב"ב שליט"א
לרגל השמחה הזרויה במעונם
בנישואי בנם הבה"ח שמואל הי"ו עב"ג תחי'
בת הרב נפתלי כהן ארזי שליט"א בשעט"מ.
יה"ר שיעלה הזיווג יפה ויזכו לדורות ישרים ומבורכים
מתוך בריאות ושמחה שלום ושלווה כל הימים, אכ"ר
החתונה תתקיים אי"ה ביום ג' כ"ט כסלו
באולם 'גני הדסים' מודיעין עילית

לע"נ מרת אסתר בת ר' מרדכי ע"ה
נלב"ע א' טבת תשנ"ג ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בני המשפחה שליט"א

לע"נ איש תם וישר
ירא אלוקים וסר מרע
סופר זרין וזהיר במלאכתו
הרב שלמה ב"ר אהרן נתן אדלר ז"ל
נלב"ע כ"ד כסלו תנצב"ה
הונצח ע"י נכדו ידידנו הרב שלמה אדלר שליט"א

דבריהם הם זכרונם

הרה"ג רבי יוסף ב"ר דוד הכהן גליק זצ"ל
ממסדרי קהילתנו ומפעלות התורה שבה
נלב"ע כ"ז בכסלו תשפ"ג
ת.נ.צ.ב.ה

דברי חיזוק לתשב"ד לימי החנוכה

- בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול" ובפורים - בימי מרדכי ואסתר". כך הפתיחה דומה.

גם "סיום" התפילות דומה מאוד בתוכנו. בשתייהן מודים אנו להקב"ה על רוב חסדו ונפלאותיו שעשה בזמננו ומתפללים שיעשה עמנו שוב גם בימינו נסים ונפלאות כימים ההם.

על אף הדמיון בפרטים רבים בסדר "מבנה" התפילה, בכ"ז ישנו הבדל בולט מאוד בין השתיים: תפילת החנוכה ארוכה באמצעיתה למול קיצורה של תפילת פורים. בפורים לא מפורטים כל הנסים שנעשו בימים ההם. לעומת התפילה בחנוכה, שם פירוט חז"ל הקדושים מסדרי התפילה, לומר ולהזכיר רשימה ארוכה של חסדים ונסים שנעשו באותה עת: "מסרת גיבורים ביד חלשים וכו".

מדוע? הרי גם בפורים קרו נסים ונפלאות רבים כפי שיודעים אנחנו מקריאת מגילת אסתר המספרת בארוכה את נסי ד' בימי מרדכי ואסתר?

* * *

כשנספור את פרטי חסדי השי"ת והנסים והנפלאות שמובאים בתפילת חנוכה, לאחר שמודים אנו להקב"ה שעמד לנו בעת צרתנו: החל מהחסד הראשון שברשימה - "רבת את ריבם", ובהמשך "דנת את דינם" וכו' עד האחרון "וזדים ביד עוסקי תורתך", נמצא שמספרם: שמונה!!

פרוט שמונת סעיפים אלו של חסדים, הם ש"גרמו" ל"על הנסים" של חנוכה להתארך לעומת ה"על הנסים" של פורים.

* * *

אולי רמז זה שמצאנו עתה ב"עיון תפילה" ב"על הנסים" של חנוכה ש"נתארך" לעומת זה של פורים ש"נתקצר" ונגרם בשל המספר "שמונה" (-פרטי החסדים) מתאים ומכוון - לא במקרה - לרמוז לנו ולעורר אותנו לזכור שימי החנוכה ארוכים המה - שמונה ימים - ויש בידינו זמן מספיק לנצלם כראוי ולהאריך בלימוד, עיון ושינון סוגיות חנוכה הארוכות, באגדה, בהלכה ובמוסר. לעומת יום הפורים הקצר שהינו יום אחד והזמן קצר והמלאכה מרובה בו במצוות היום.

זהו רמז קטן, והינו הערה וחומר למחשבה, במיוחד לצעירי הצאן היקרים המתמידים ומוסיפים בלימוד התורה הקדושה, לימודכם בהתמדה נפלאה מביעה בגאון את ניצול הזמן היקר וממחישה באופן מיוחד את רצונכם ללמוד ולהוסיף אף בזמנים נוספים מעבר ל"חוק" לימודכם הקבוע בעסק לימוד התורה בהתמדה ובעריבות. ולמלא הלאה את שעות ה"פגרא" של החנוכה באורה הזך של תורתנו הקדושה.

ברצוני להאיר הערה ואולי רמז קטן שנתעוררתי בתפילת "על הנסים" שמוסיפים אנו בתפילות החנוכה.

אך קודם לרמז, אולי כדאי בהזדמנות זו להזכיר לעצמנו את הצורך הגדול של ה"עיון בתפילה", שאת חשיבותו מונים אנו עם עוד עשרה דברים בתפילת השחר: (בנוסף ספרד) "...אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא... ועיון תפילה..."

שגרת התפילה הנאמרת בפנינו ערב ובוקר וצהריים יום אחר יום, עלולה ח"ו "להרדים" ולמונע מרבים מאתנו לתת את הלב והדעת לתוכן התפילה וענינה ופעמים אף מלעיין בפרוש המלים היוצאים מפיו ב"שטף מהיר". מכשול זה עלול להמציא הן אצל קטנים ואף אצל גדולים וכפי שהעיר בעל "חובות הלבבות" (פרק חשבון הנפש פ"ג): "כאשר שכלך מתבגר, עליך להתחיל מחדש לעיין בספר כאילו לא למדת אותם אף פעם ותתרגל לפרש ולבאר ולהבין המלים ובתוכן הכלול בו... וכן תעשה בנוגע לתפילות ותשבחות שתתבונן בסגנון ובמטרת התוכן שאתה אומר, כדי שתדע איזה מלה אתה משמיע מפין ואיזה תוכן מבקש לבך כאשר אתה מביע לפני אלקיך... אל תנהג בזה כפי שהיית נוהג בקטנותך שהיית מוציא את המלים בפין מבלי להבין את פירושם ובלי לדעת את תוכנם..." (ע"פ "לב טוב")

ובאמת חבל מאוד! שהרי בעומדנו קודם התפילה, חובה עלינו לזכור שהתפילה היא מהיסודות שהכל עומד עליו והוא עמוד בבנין האדם והעולם, והתפילה היא מפתח בכל העניינים הרוחניים והגשמיים. וכפי שכתב לנו מורנו זיע"א הגרש"ד פינקוס זצ"ל: "שבלי תפילה אי אפשר להשיג מאומה בחיים!"

ואיך אפשר ש"נדבר" יום יום להשי"ת ונקבש מאתו, ולא נבין ולא נדע את תוכן הדברים שאנו מדברים!?

* * *

א"כ הבה נקיים יחד מעט "עיון תפילה" בתפילת "על הנסים". **לתפילה** זו המתווספת בכל תפילות שמונת ימי החנוכה ובברכת המזון, מודפסת לצידה (כמעט בכל הסידורים) "תפילה תאומה" - "על הנסים" אחר מיוחד לימי הפורים.

בעיון בשתי התפילות רואים אנו ש"פתיחתן" שווה בדיוק כ"אחיות תאומות". אבל בהמשך מתגלה שוני מענין ביניהן. לאחר הקטע המשותף - "על הנסים", מתחלקות התפילות, אחת מיוחדת לחנוכה והאחרת מיוחדת לפורים. בשתייהן מציינים אנו באופן שווה את התקופה ואת צדיקי אותו הדור שהיו בעת שקרו הארועים הנסיים והנפלאים; בחנוכה

"וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ" – כִּי נִפְלְתִי קִמְתִּי! אֲלֵמְלָא נִפְלְתִי לֹא קִמְתִּי

ממנו שיברך אותו, למה צריך את הברכות כעת, הרי המלאך מסכים שיודה לו מחר, ולמה לא הסכים למלאך, שיודה לו כאשר שה' יברך אותו, ומה נפק"מ מתי יודה לו.

המאבק על האור שבתוך ימי החושך

יש פה יסוד גדול במהלך המאבק של יעקב, שהוא המאבק שבין ישראל לאומות העולם במשך כל הדורות. המלאך - שרו של עשו ידע, שסופו של הנצחון הוא של יעקב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה, אבל עדיין השם "יעקב" לא מתבטל, לא כמו אצל אברהם ששם נאמר לא יקרא שמך אברם ושם אברם נעקר לגמרי, וכאן לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא ששם ישראל עיקר ויעקב טפל לו, זה אומר שעם ישראל בזמן גלותו נתון לעליות וירידות לפני ביאת משיח עד שיתקיים "ועלו מושיעים בהר ציון וגו'". ועד אז מצבו של עם ישראל מצבים שונים, יש מצבים כבימי שלמה המלך היו עמ"י בשיא הקרבה לקב"ה הכרובים היו פניהם איש אל אחיו, כביכול קרבה ואהבה רבה של עמ"י לה', וזה נמשך עד חורבן הבית, שאז עם ישראל הפך לעם נרדף ונדכה בגלות בירידה גשמית ורוחנית, והנביא מנטיח שבסוף עם ישראל יחזור לאיתנו כמו שנאמר "ועלו מושיעים וגו'", אבל בינתיים - ידו של יעקב אחוזה בעקב אחיו, ועשיו מצפה למה שנאמר לו "והיה כי תריד" שיעקב יסטה מהדביקות בה' והוא ימשול בו. אלו ימי הגלות והגזירות שהגויים הצליחו לשלוט בישראל ולגזור עליהם גזירות, זה התקופה של "יעקב", וכאן מה שגלה עם ישראל את כוחו, שהימים הטובים של "ישראל" לא ימתינו עד "ועלו מושיעים בהר ציון", אלא כבר בתוך ימי הגלות עם ישראל זוכה לאורה.

מהיכן באו אורות החנוכה

ימי החנוכה מתקרבים, בספרים קדושים מבואר כי האורות שמתנוצצים בימי החנוכה הם אורות קרובים לאותם אורות שמתנוצצים בימים הנוראים. מי גרם את הימים האלו, זה לא חג שניתן במתן תורה, קשה להוציא מהפה - אנטיוכוס!

בגזירות האלה של אנטיוכוס לעקור את כל הקדושה של עמ"י, שהיוונים פרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים, את כל קדושת עם ישראל חללו היוונים והמתיוונים, ודווקא בימים האלו, כשיד האומות שלטת, עמדו החשמונאים מעטים נגד רבים, לוחמים נגד מעצמה אדירה, עם כוחות נשק אדירים, וכאן התגלה ההוד והיופי של עם ישראל, שניצל דוקא את ימי החושך מהמצב הזה נעשה מהימים האלה חג! חג שהקדושה והאורות שלו הם כעין ר"ה יוכ"פ וסוכות! וכן בפורים - פְּפוּרִים, חז"ל לא נרתעו מלתת ליום הכפורים מעמד של כפורים, כאילו יוכ"פ הקדוש נטפל ליום שלא נקבע במתן תורה. מי עשה את היום הזה, מי גלגל אותו דוקא המן ואחשוורוש, ומה יצא מזה - אור עצום עד ש"כל הפושט יד נותנים לו" - קירבה נוראה לקב"ה, וזה מה שהמלאך בכה, הוא מתחנן ליעקב: אני מוכן שבסוף אתה תהיה שולט בעולם, בסוף יתקיים "וישם את מרדכי על בית המן", אתה תשלוט על הכל, יעקב יהיה השליט בעולם, אבל באותם ימים של "יעקב" - ימי החשיכה, תן לי שיהיו ימי חשיכה שלא יהיו ימי אורה, תשאיר לי משהו, את העוה"ז כבר לקחת לי, ואת העוה"ב גם לקחת לי, אבל תשאיר לי לפחות את הנתח שיצחק השאיר לי - הזמנים שידו של יעקב אוחת בעקב עשו, שאז יהו ימי חושך, ויעקב

מלחמת יעקב בעשיו - סימן לדורות למאבק ברע

"וַיֵּאבֶק איש עימו עד עלות השחר". לא פרשה לנו התורה על מה היה המאבק, התורה נדרשת בפשט רמז דרש וסוד, וכאן פרשת עליית יעקב לארץ ישראל סתומה, על מה נאבקו. "וירא כי לא יכול לו" - כיצד ראה שלא יכול? ויגע בכף ירך יעקב ותקע... ויותר קשה אחרי שראה "כי לא יכול לו.. ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני" שני אויבים ואחד מבקש מחבירו שיברך אותו, וכי פתאום נהיו אוהבים עד שמבקש ברכני?

לולי דברי חז"ל לא היינו יודעים מה הפירוש הפשוט של המאבק הזה, חז"ל גילו לנו כי ה'איש' היה שרו של עשו. והביאור בזה, שהקב"ה הוא יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע, הקב"ה ברא עולם - בריאה נפלאה בחכמה שאין דומה לה, ויחד עם זה ברא כוחות של קדושה וטהרה, וכנגד זה ברא כוחות טומאה, שעניינם להפריע לעובדי ה' במהלך עבודתם לקיים את שליחותם בעולם. זה לא שהשר הזה היה תמיד, אלא אדם במעשיו הרעים יכול להתחבר לאותו שר לאותו כח רע, ואז הוא מייצג אותו בעולם, זהו שרו של עשיו.

שר זה בא להיאבק עם יעקב, על מה? כפי שנראה מרש"י את המאבק על מטל השמים ומשמני הארץ, המאבק הראשוני על הברכות את זה כבר אבד, יצחק נתן את השלטון על עולם הזה ליעקב, אבל יחד עם זה יעקב מייצג את כוחות הטוב של העולם, חז"ל אומרים שדמות דיוקנו חקוקה בכסא הכבוד, ועוד לפני שנולד היה דמות אדם בכסא, יעקב התדבק בטוב כל כך עד שיכל לייצג את כח הקדושה בעולם. כאן היה המאבק בין כוחות הטוב, בין יעקב שחפץ בקרבת אלוקים לבין עשו שרוצה לנשל את יעקב מהעושר הגשמי, אבל הוא רצה לנשל אותו מהעושר הרוחני, להיות המכשיל של יעקב שלא יוכל לקיים את תפקידו בעולם, ועל זה היה המאבק, אם יצליח עשיו - כוחות הרע, ויעקב נאבק עם האיש עד עלות השחר, זאת אומרת, שיעקב הכין את הדרך לעמ"י "עד עלות השחר", עד שיבקע אורו של משיח עד אותו היום שיתקיים "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה", ועד אז המאבק ימשך - אבל יעקב כבר נצח וקבע שהנצחון יהיה למי שיאבק הניצחון יהא לטובתו עד עלות השחר.

ומהו הויכוח על "ברכני"? וברש"י מביא פסוק בתרי עשר

שהיה כאן ויכוח, "לא אשלחך כי אם ברכתני", כפי שכתוב בהושע "וישר אל מלאך ויוכל לו בכה ונתחנן לו" - בכה המלאך והתחנן לו, הבקשה הזו של המלאך "שלחני" לא היתה רק בקשה סתם אלא תחנונים של המלאך. ומה נתחנן? "בית אל ימצאנו ושם ידבר עמו" בסוף הפרשה כתוב שהקב"ה אמר ליעקב בבית אל "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל" שהשם יעקב שענינו אוהז בעקב אחיו, כלומר שנמצא בעולם רק בתור שני לעשיו, עתיד להשתנות לישראל, ששמו של ה' בתוכו, וזה נאמר ליעקב בבית אל, ועכשיו רצה יעקב שיודה לו על אותה ברכה שעתיד לקבל מה', שהוא יודה לו עליה, ועל זה התחנן המלאך "ושם ידבר אליו", מה אתה צריך את הברכה שלי? הרי בסוף הקב"ה יברך אותך, ושם אודה לך, אבל יעקב לא וויתר, ועל כרחו הודה לו המלאך עליהם, וזהו ויברך אותו שהיה מתחנן לו ולא רצה. לאחר שהמאבק הראשון עלה בניצחונו של יעקב, וירא כי לא יכול לו, ועכשיו יעקב דורש

הון ועושר שאין לשער, והבנים במקום לעסוק ולפתח את הנכסים ישנים ומתעסקים בתענוגים, כך אומר הקב"ה נתתי לכם תורה, "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", נתתי לכם את הכלי היקר ביותר שיש בעולם, המלאכים בקשו תנה הדרך על השמים, ולא להם נתתי אלא לכם, הכלי הכי אהוב לקב"ה, מי יכול להעריך, ובמקום זה האדם מתעסק בשטויות קורא ושומע ומתעניין בדברים אחרים שלא נוגעים לו, והקב"ה בוכה נתתי לך את התורה שתתגדל בה אתה בן שלי, ואתה מתעסק בשטויות, ומצד שני הקב"ה בוכה בדמעות של שמחה על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה, ועוסק, הוא עייף הוא לא יכול, הוא צריך ללכת לצרכים שונים, אם הוא מתגבר - פתאום הוא מקבל כוחות חדשים, מתגבר על הרע על כוחו של עשיו, מנצח בתוך ימות החושך.

היה יהודי כהן שבא אל הח"ח צ"ל היה צריך ללכת לאנגליה, ובא לקבל ברכת פרידה מהח"ח, אמר לו החפץ חיים: אתה כהן, אתה יודע למה אתה כהן? הוא נבהל, לא ידע מה לענות, והח"ח שב ושאל, עד שהסביר לו: אתה יודע למה אתה כהן? כי כשעם ישראל חטא בעגל ומשה רבינו אמר מי לה' אלי, והסבא של הסבא שלך הלך אחריו והסבבים של האחרים לא! יש הזדמנות בלתי חוזרת, ואלו היחידים שזוכים זוכים! דוקא שיש ירידה בעם ישראל עם כאב הלב שיש מזה, אבל זו הזדמנות ליחידים שיודעים לנצל לקחת את הרע ואת החושך ולהפוך לטוב - כי נפילתי קמתי.

כי נפילתי קמתי - להפוך חושך לאור

וזה המסר שצריך להיות מושרש בקרב כל בן תורה, יש ימים כמו שקוראים להם הקדמונים - ימי השנאה - אדם מרגיש ירידה ונדמה לו שהוא אבוד, הוא היה בדרגה של קרבת אלוקים, ופתאום הכל יבש, התפילה כבר לא משתפכת כמו פעם, הלימוד לא קולח, נדמה לו שזה רע, זה לא רע, זה הזדמנות! קח את החושך הזה, את הנפילה הזו, ותזעק לתוך אזניו של שרו של עשיו: "אל תשמחי אויבתי לי כי נפילתי קמתי כי אשב בחושך ה' אור לי", אלמלא נפילתי לא קמתי. אני הופך את הנפילה את הירידה לקימה, אם לא החושך לא בא האור, אלמלא גזירות אנטיכוכס לא היה לנו חנוכה, אלמלא גזירות המן ואחשוורוש לא היה לנו פורים, הם לא ידעו מה הם עושים, בגזירות שלהם חשבו שהם יכלו את עם ישראל, ומשם בא לנו אורה.

והיטלר ימ"ש השמיד כ"כ הרבה יהודים, אבל כמה יהודים עמדו בנסיונות עצומים, כמה יהודים שלאחר יום עבודה מפרך ש"מים במשורה תשתה ופת במלח תאכל", בשינה טרופה על דרגשי עץ, מה הדאיג אותם, אותו דף גמרא יחיד שהיה בידם והם נלחמו מי יזכה בו, תורות היו מי יקבל את הדף, אלו ימי ההוד וההדר של עם ישראל שהתגלה בתפארתו למה יהודי דואג, תישן הרי עצמותיך שבורות וכולך חולשה, לא, הוא רוצה ללמוד! זה ההוד וההדר שלנו!

וזה המסר שלנו היום כשחושך יכסה ארץ ודרך רשעים צלחה, כשהטכנולוגיה מחדשת עלינו פגעים שלא היו מעולם, כשאדם לא צריך ללכת לחצרות הגויים כדי לראות בשפלותם אלא בכיסו יש מכשיר שיכול לבוא לכל תועבה שבעולם.

למה ה' עושה לנו את זה? - "רצה הקב"ה לזכות את ישראל", להחיש גאולה לעם ישראל, וכי לא יכול להביא כרגע את המשיח? אבל משיח יבוא במקום שיש מסירות נפש, שנעמוד במסירות נפש נגד כוחות הרע, אותו יהודי שהיום נלחם עם יצרו על דף גמרא, קשה לו הוא חוזר וחוזר, אז יהיה מלאה הארץ דעה את ה' ויבין הכל.

אמר: לא! אתה תודה לי, באותם הימים ששלטונך בעולם - בימי אנטיכוכס בימי המן ואחשוורוש וכן בכל זמן הגלות בימי האינקוויזיציה ומסעי הצלב, בגיטאות פולין שהיו בעוני ולחץ מה היהודים עשו מהימים האלה? לקחו את החושך התעלו וממנו עשו חגים ומועדים.

וזה הפסוק אומר: "אל תשמחי אויבתי לי כי נפילתי קמתי כי אשב בחושך ה' אור לי", אויבתי, אלו הרשעים שרוצים להחליש את קרבת ה' שיש לישראל, ולמנוע אותם מהתורה, והם שמחים כשעמ"י נופל, כשירוד ממעמדו הגשמי, ועוד יותר שמחים כשעמ"י ירד ממעמדו הרוחני, ואז תמיד באים אותם יחידים אותם שמונאים מקדשי שם שמים ולוקחים את ימי האופל בתוך שלטונו של עשיו ומאירים אותם, ועושים מהם ימי אור,

עשיו שמח, אומרים לו ישראל, "אל תשמחי אויבתי כי נפילתי קמתי" אומרים חז"ל "אלמלא נפילתי לא קמתי", לולי שהיה את אנטיכוכס ואת אלו שפרצו חומות וטמאו את השמנים לא היה חנוכה, מזה יצא בסוף כל האורות, אותם ל"ו אורות רוחניים של חנוכה. לולי עמלק, לולי המן שאמר "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד" לא היה לנו פורים. וע"ז בכה שרו של עשו, את שלי תן לי, נכון שבסוף תקבל ותנצח, אני מוכן להודות בגאולה השלמה העתידה כשיעלו מושיעים בהר ציון, כשיהיה שמך ישראל, אבל את המצבים של יעקב תן לי, אל תעשה לי אור מימי החושך, מהם אתה עושה חג? וזה ויאבק איש עמוד עד עלות השחר, אמנם ישנם ימים של "ותקע כף ירך יעקב" ימי שלטון עשיו "והיה כי תריד" אבל גם את אותם ימים עם ישראל הופך לימי אור, הופכים את חושך יון לחנוכה ימי אורות גדולים שאפשר להשיג כמו סוכות, ואת הגזירות של המן לפורים שגדול כיום הכפורים, במהלך ההיסטוריה היו ימי סבל ימים נוראים, בגירושים ובשמדות, במרתפי האינקוויזיציה, עברו ייסורים שאין להם דמיון בעולם, ר' אליהו לופיאן היה מספר שהיה שם עינוי שנקרא "תנור מרקד", שהיו מדליקים תנור במעלות הכי גבוהות ומעמידים את היהודי על התנור והיה קופץ עד שכלו כוחותיו ונשרף, יכול היה לומר מילה אחת שמקבל עליו את הנצרות ולא קיבל, יהודים בסיביר גם בקור של ארבעים וחמישים מעלות מתחת לאפס לא ויתרו על כשרות ושבת, הפכו את ימי החושך לימי אור, וזה עד עלות השחר - המאבק ימשך, אבל הנצחון טמון במה שיעקב אבינו הזקן הכשיר את הדרך שהיהודי ינצח את עשו בכל הזמנים, גם בזמנים שתקע כף ירך יעקב, אל תחכה עד שעם ישראל יגיע לגדלותו, אלא כבר עכשיו להאיר, זה קבע יעקב.

המאבק הכללי של ישראל והמאבק הפרטי של כל יהודי

וזה אבן פינה לכל יהודי, כי באמת המאבק הכללי של עם ישראל, כולל בתוכו גם מאבק פרטי של כל יהודי ויהודי לא רק בתור עם אלא כל יהודי שרוצה להתקרב אל ה', מוצא פתאום מפריעים שונים, דברים גשמיים שעומדים בדרכו אם זה עניות או חולי או שאר מצבים ל"ע, ויותר מזה נפילות רוחניות, כתוב בישעיהו (כח, י) "צו לצו וקו לקו", מפרש רש"י שכאילו נגד כל צו של הקב"ה, יש צו נגדי של צד אחר. מדוע קשה כל כך לקום לתפילה בתירוצים שונים, וכשיש דברים המושכים את הלב, טיול או אירוע אחר שמושך את ליבו של האדם פתאום קמים מוקדם, איך זה? התירוץ הוא שזה הכח של בורא רע, אותם כוחות טומאה שמפתים את האדם כאילו אי אפשר לו לעסוק בתורה.

חז"ל אומרים בחגיגה (ה, ב) שלושה הקב"ה בוכה עליהם, אחד מהם מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, במשל לאב שהוריש לבניו בתי חרושת, בתי עסק ענקיים, עם

הושיבו יהודים בסיביר - אני הושבת, "אני מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל", זה עמ"י צריך בכללותו להבין, וביחד עם זה, כל בן תורה צריך לדעת שכל אותם קשיים שהוא נתקל בהם, כל קושי להבין סוגיא, לומד ושוכח נדמה לו - שזה לא בשבילו - לא! זה כן בשבילך! קפוץ לים, תקפוץ למצב של אי הבנה, תעמול, ואז פתאום מתחילים להאיר כל הקצוות אורות של עונג, של הבנה, אורות של קדושה, זה המסר אלינו כולנו. שנזכה ל"ועלו מושיעים בהר ציון".

איך שוברים את עשיו? חז"ל אומרים מהו הר ציון - שערים המצוינים בהלכה לא כובשים את א"י עם התנחלויות, לא כך כובדים. אלא עם עוד הבנה בתורה, עוד סוגיא, עוד מסכת שמסיימים, אז עלו מושיעים בהר ציון!

חומות יריחו, איך נפלו, לא בטנקים ולא בטילים, עמ"י אמרו שבע פעמים "עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגוי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה... וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים" זה מיד שובר את כל הכוחות שמאיימים עלינו, שהכל זה הבל ורעות רוח ואין בהם כלום, ואנחנו בשם אלוקינו נזכיר.

ונזכה בקרוב שיתקיים בנו "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" אמן ואמן.

הקב"ה מוותר על גילוי כבודו שנמצא בהסתר, שרשעים ורוצחים שולטים, הקב"ה מוותר על כבודו כדי לתת לנו הזדמנות לעמול ולנצח את כחות הרע, וההזדמנות הזו כבר הולכת להפסק בקרוב כבר רואים לפי כל הגלגולים שבעולם, רואים מה שהולך בעולם שהעולם הולך ויורד מלחמות על מלחמות, והכל בא לעורר אותנו.

הטבח הנורא שהיה בשמחת תורה מה הוא מורה לנו, הוא שובר את ה"כוחי ועוצם ידי", את אותה אידיאה אותה השקפה של שלטון מדינת ישראל, שעוד קוראים לעצמם את השם קדוש של "ישראל".. מאה שנה ויותר, משתדלים להשריש בלבבות עם הקודש שאפשר להסתדר בלי הקב"ה, נקים צבא ומדינה מצליחה בכלכלה ואז ח"ו לא צריכים את עזרת הקב"ה, והנה המקרה הזה הצבא שלכם הכי משוכלל והמודיעין הכי טוב, והנה בתוך בכמה שעות נטבחים מאות יהודים שלא מאמינים בקב"ה, זה מסר בשבילנו להבין, להרגיש את ה"ג עקרים שאנחנו אומרים בבוקר, לא בשביל לומר אלא להרגיש ולחיות אותם, ה' בא לחזק אותנו.

וזה רואים בשירת האזינו, זה מקור המידע הכי אמין: "ראו עתה כי אני אני הוא" ה'עתה' הזה, זה מה שהיה כאן בשמחת תורה, אל תחשבו בלבכם: צה"ל הוא צבא משוכלל, חיל אוויר מהטובים בעולם עם כל מיני תחכומים פצצות וכלי נשק משוכללים, "ראו עתה כי אני אני הוא, אני מחצתי ואני ארפא", לא היטלר הרג את עמ"י - אני הרגתי, לא הרוסים

מאי חנוכה - קביעות חנוכה על מה נתקנה - המשך מעמ' 19

ועיקרי הדברים מצאנו מפורש בנר מצווה למהר"ל (ד"ה ואמרו מאי חנוכה), שהקשה שם אטו עושים הלל והודאה על קיום מצווה, וכתב שם בפירושו הראשון וז"ל: "ולפי הדברים אשר ביארנו למעלה כי כוונת היונים לבטל התורה והקדושה של ישראל וכו', ולפיכך נעשה להם הנס במצוות הדלקה שהיא מצווה אחת ממצוות התורה שבאו היונים לבטל התורה ומצוותיה מן ישראל, ומצווה זאת גם כן היא בבית המקדש, אשר כל כוונת היונים היה לבטל התורה השכלית והקדושה מישראל, ועיקר הקדושה היא בבית המקדש ולפיכך קבעו הדלקת הנרות זכר לנס שנעשה להם במצוות ההדלקה", ומבואר להדיא דענין הנס בפך השמן הוא רק פרט וביטוי לכלל ישועת ישראל מהיונים שרצו לעקור מהם התורה הקדושה, וכן שיש ענין מיוחד לפגיעה בביהמ"ק, וזהו ממש כפי שנתבאר מתוך דברי הרמב"ם. [ועיי"ש שכתב מהלך נוסף בזה שע"י פך השמן ידעו כי כל הישועה במלחמה היה נס עיי"ש. וגם לפי"ז מתבאר כמו שביארנו, שוודאי אין מקום לנס פך השמן לכשעצמו לקבוע עליו הלל והודאה אלא רק כחלק מן הישועה הגדולה, ורק הוא בנוסח אחר]. והשי"ת יעשה לנו נסים ונפלאות כימים ההם בזמן הזה.

אינו על הנס פך השמן בפנ"ע אלא על כל הישועה הגדולה, ורק שקבעו שהמעשה שיבטא את נס הישועה הוא מעשה הדלקת נרות זכר לנס פך השמן שהוא שלימות וגמר הענין, ולכן נשים חייבות בזה כי גם הן היו בנס הישועה מיון, ולכן אנו אומרים 'הנרות הללו שאנו מדליקים וכו' ועל התשועות וכו', דהנרות דחנוכה הן הן המבטאין את כל נס התשועה מגלות יון, וכמשנ"ת.

ולענין קושיית העמק ברכה שבברייתא בשבת (שם) נזכר נס פך השמן בלבד, "ל בפשיטות דשם באו לבאר למה נקבע מעשה הדלקת נרות לזכר הישועה מיון. ועל זה ביארנו שם את נס פך השמן, שהוא גמר הישועה והשלמתה שמחמת זה תיקנו לזכר הישועה את המעשה הזה של הדלקת נר חנוכה.

ובנוסח על הניסים לא הודגש נס פך השמן, דכמשנ"ת הרי עיקר הדבר אינו נס פך השמן, אלא הישועה מיון והגמר שלה שהוא טיהור המקדש וזה כתוב בנוסח 'על הניסים', וכמו שאומרים 'ולעמך ישראל עשית תשועה וכו' ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך וכו', ולא איירי שם על מעשה ההדלקה על מה נקבע בדווקא כן, אלא על עיקר ההודאה והלל על מה הוא בא ובוזה העיקר הוא עצם הישועה הכללית, והרי נתיישב כל הענין בעזה"י.

מאי חנוכה – קביעות חנוכה על מה נתקנה

היונים היתה גם על הנשים שגזרו כל בתולה הנישאת תבעל להגמון תחילה וא"כ ההצלה היתה גם להם, וגם הנס היה ע"י אשה ע"ש. ולדברי העמק ברכה אינו מובן דהרי כל זה איירי בנס הניצחון במלחמה, והדלקת נר חנוכה לא נתקנה על נס זה כלל אלא רק על נס פך השמן, וע"ש.

וביותר צ"ע מהנוסח שאנו אומרים בזמן ההדלקה [ומקורו במסכת סופרים פ"כ ה"ד] "הנרות הללו אנו מדליקים על הניסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו" וכו', ומפורש שהדלקת הנרות הוא על הנס של הניצחון במלחמה ולא רק על נס פך השמן.

ועיקר הדבר צ"ב לפי דבריו, למה תקנו הדלקת נר חנוכה על נס פך השמן לכשעצמו, והרי בבית המקדש היו הרבה ניסים כל העת ומה נתייחד נס זה שתיקנו עליו נר חנוכה.

ההלל וההודאה שנתקנו על ניסי המלחמה

והנה בעיקר הדבר שתיקנו להודות ולהלל על הניצחון במלחמה, לכאורה הפירוש הוא שאנו מודים ומהללים על מה שהחשמונאים לא מתו במלחמה וניצחו בה, אך זה אינו, דהרי כתב הלוש (הובא במשנ"ב תר"ע סק"ו) וזה לשונו "ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים, כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשהצילים הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה, משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך] ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרים לאמונתם ח"ו לא היו מבקשים יותר, אלא שהגביר הקב"ה יד ישראל וניצחום לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד וכו", עכ"ל. ומבואר דאין ההודאה וההלל על הצלת הגוף שלא מתו במלחמה אלא על ההצלה מהשמד ומההעברה על דת שרצו היונים לעשות, וא"כ לפי"ז עולה דאין התקנה על הניצחון במלחמה כלל, ודלא כמשמעות דברי העמק ברכה.

ואשר יראה בעזה"י בביאור הענין ע"פ דברי הרמב"ם בריש הלכות חנוכה, שיש לדקדק היטב בכל דבריו איך שמעמיד את כל ענין הנס דחנוכה מתחילת גזירות היונים ועד סוף התשועה והניצחון, וזה יאיר לנו בס"ד את כל הענין.² וזה לשון הרמב"ם (בפ"ג ה"א) "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל וביטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלוקי אבותינו והושיעם מידם והצילים וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה עד החורבן השני".³

ב' ענינים בחנוכה - נס הניצחון ונס פך השמן

איתא בשבת (כ"א ב'): "מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה וכו' שכשונסו יונים להיכל וטימאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה". ובעמק ברכה (בענין הלל על הנס) הקשה דהרי כידוע ב' ניסים היו בחנוכה - א] נס הניצחון במלחמה שהיה שלא כדרך הטבע, וכמו שאומרים בעל הניסים "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'", ב] נס פך השמן. ובגמ' בשבת מובא רק החלק של הנס בפך השמן ולא מובא הנס שהיה במלחמה, ואילו בנוסח על הניסים שאומרים בתפילה ובברכת המזון מודים על נס הניצחון במלחמה 'על התשועות ועל המלחמות' וגו' שמסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וגו' ולא מוזכר נס פך השמן, ומהו פשר השינוי בזה.

דברי העמק ברכה שההדלקה נתקנה על נס פך השמן, וההלל וההודאה על נס המלחמה

וביאר בזה העמק ברכה ע"פ מה שיסד שם בענין הלל, שיסודו מדין שירה על הנס, ודין שירה והלל נאמר רק כשאייר נס שניכר בו גבורות ה' וגם שיש בו טובות ה', וגבורות ה' היינו דבר היוצא מדבר הרגיל שניכר בו גבורת ה' יותר מאשר כל טובות ה' הרגילים שהם גם כן ניסים [וכלשונו נוסח התפילה בברכת מודים 'על ניסך שבכל יום עמנו' וגו'] אך הם במהלך הרגיל של הבריאה ולא ניכר בהם גבורות ה', ושירה והלל הם רק על ענינים שיש בהם גם גבורות ה' וגם טובות ה'. ועל פי זה ביאר שבחנוכה יש ב' תקנות נפרדות זו מזו שכל אחת היא על נס אחר, שעל נס פך השמן תיקנו הדלקת נר חנוכה שהוא מענין הנס להראות ולגלות הנס שנעשה בפך השמן, ואילו ההלל שבחנוכה ואמירת על הניסים הוא רק על הניצחון במלחמה שהוא גם גבורות ה' שהיה בדרך נס ופלא, וגם טובות ה' שהושיעם מגלות יון. אך על הנס שבפך השמן לא תיקנו הלל והודאה דאין חיוב אמירת שירה והלל על עשיית נס בשביל לקיים מצוה דלא סגי ליחשב כטובות ה' לענין זה, ורק כשנעשה נס להצלה, ועל כן בנוסח על הניסים שהוא מדין הודאה והלל אנו מזכירים רק את הניצחון שבמלחמה ולא מוזכר כלל נס פך השמן, ומאיידך הברייתא בגמ' שבת הנ"ל שעוסקת בענין דין הדלקת נר חנוכה על מה נתקן, מביאה רק את נס פך השמן שעליו נתקן הדלקת נר חנוכה, ולא הניצחון שבמלחמה שאינו שייך לתקנה זו כלל, עכת"ד.

הקושיות על מהלך העמק ברכה

והגרמ"ש שפירא בקונטרס הביאורים (חנוכה אות א')¹ הקשה על זה ממה שמבואר בשבת (כ"ג א') שנסים חייבות בנר חנוכה שאף הם היו באותו הנס, ופירשו הראשונים שם (ומובא במשנ"ב סי' תרע"ה סק") שגזירת

1. וכו' שם בזה"ל 'והנה אף כי הדברים נעימים אבל נסתרים מדברי הראשונים' והכוונה, דאמנם עיקרי היסודות בשירה והלל ודאי לאמיתיה של תורה, אבל לבאר כך את ענין הנס דחנוכה והחיוב ההודאה וההלל שבו, לכאורה אי"ז כמו שמבואר בדברי הראשונים, וכמש"ת.
2. במה שמביא הרמב"ם פרטי נס חנוכה: הנה בעיקר מה שמאריך הרמב"ם בכל ענין הנס דחנוכה ולכאורה יש לעיין מדוע בריש הל' מגילה לא הביא הרמב"ם את מעשה נס פורים, ושמעתי לבאר בזה ע"פ המבואר בהקדמת הרמב"ם למשנה תורה ז"ל: "לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחילה ואח"כ קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם". וא"כ במגילה שנס פורים כבר נכתב בכתבי הקודש במגילת אסתר שהוא תורה שבכתב לא הוצרך הרמב"ם לכתוב, ואילו כאן שאין נס חנוכה מבואר בתורה שבכתב הוצרך לכתוב זאת.
והנה סו"ס מדוע הוצרך הרמב"ם לכתוב הנס ואיזה שייכות להלכות חנוכה יש בזה, ונראה הביאור דהרי תיקנו הלל והודאה על הנס ואם לא ידע הנס עם כל פרטיו לא יוכל להודות ולהלל על הנס כראוי, ועל כן לשם הלכות חנוכה הוצרך הרמב"ם לבאר ולפרט מהו הנס החנוכה.
3. הנה במש"כ הרמב"ם שחזרה מלכות לישראל וכו', וצ"ב מדוע הוצרך לתת זאת, ונביא בזה מרגנתיא טבא מרבנו הגר"א ויינטרויב זצ"ל שביאר ע"פ הגמ' במגילה (דף י"ד.), שמבאר מדוע לא אומרים הלל בפורים, 'רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש אכתי עבדי אחשוורוש אן, ע"ש. וא"כ יל' שהרמב"ם בא לבאר מדוע בחנוכה כן אומרים הלל, שהוא משום שחזרה המלכות לישראל ויצאו לגמרי מגלות היונים.

בדברי הרמב"ם, ראשית, שיסוד הענין הוא תשועת ישראל מיד מלכות יון, שגלות ישראל אצל יון היתה במה שגזרו עליהם גזירות ולא הניחום לעסוק בתורה ובמצוות, וזה כמו שביאר הלבוש שהיה זה על הרוחניות ולא על הגופים, וההודאה הוא על זה שהקב"ה הושיע את ישראל מיון והסיר את הגזירות והשמדות והמניעה שהם מנעו את ישראל מלעסוק בתורה ובמצוות, והנה זה נתגלגל על ידי המלחמה שעשו החשמונאים עם היונים, ואנו מודים על הניצחון במלחמה, לא על הנצחון שלא מתו במלחמה אלא על מה שהניצחון הביא את תשועת ישראל מגלות יון שעניינה גזירות על התורה והמצוות כמו שפתח הרמב"ם, ואין הניצחון במלחמה ענין בפנ"ע להודות עליו, אלא רק מודים על זה כי הוא הגורם לתשועה מיד יון. וכשאנו אומרים בעל הניסים מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים זהו ההודאה על התשועה שהייתה בניצחון בדרך נס ופלא כזה, שזהו תוספת הודאה על כך שהתשועה היתה בדרך ניסית ולא טבעית, אך כאמור, סו"ס הכל הוא הודאה על התשועה מגלות יון שעניינה גזירות על התורה והמצוות.⁴

עיקר ההודאה היא על הישועה מיד יון

ועכ"פ נתבאר שעיקר הנס שעליו אנו מודים הוא על הישועה מיד יון ומגזירותיהם על התורה והמצוות, וצריך להוסיף בזה, דאע"פ שנתבאר בדברי העמק ברכה דתנית האפשרות לקיים מצווה פרטית אינה מחייבת שירה והלל, מ"מ הישועה מגזירות יון היא ודאי טובה גדולה שראוי להודות עליה בשירה והלל. והטעם בזה פשוט, דחסרון מצווה עם כל גודל החסרון אבל אינו בגדר הצלה לענין חיוב שירה והלל, אך חיים של שמד וגזירות על הרוחניות הם כגדר מיתה, [ולענין גאולת מצרים ביאר הגר"ח מבריסק צ"ל במה שאנו אומרים 'על גאולתנו ועל פדות נפשנו', שזה קאי על גאולת הגופים ועל מה שפדנו ה' מרשות פרעה לרשותו יתברך] וההצלה והתשועה מזה היא טובה עצומה וכמו ממיתה לחיים ממש.⁵

והנה ברמב"ם בהלכה ב' מבואר תוספת דברים בזה ומשם יתבאר כל הענין. וזה לשון הרמב"ם "וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמישה ועשרים בחודש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור", והנה מלשונו שכתב וכשגברו ישראל וכו' משמע שזהו המשך להלכה א' שבו ביאר הרמב"ם את הנס של התשועה מגלות יון.

ונראה בביאור הדברים, דבהלכה א' כתב הרמב"ם בתוך דבריו אחר שכ' שמלכו יון וגזרו גזירות על ישראל וביטלו דתם וכו', וז"ל "ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטימאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם וכו'", ומבואר מזה שבתוך

גלות יון שלא נתנו לישראל לעסוק בתורה ובמצוות נתבצר מקום מיוחד למה שהם עשו בביהמ"ק, דבכניסתם למקדש וטימאו בו הטהרות ולא נתנו לישראל לעסוק במקור חיותם שהוא ביהמ"ק, והוא עקירת הקדושה והטהרה מישראל, והוא חלק בלתי נפרד מהגזירות וביטול הדת שעשו לישראל.

ועל כן חלק מהישועה של ישראל היא בזה שחזרו ישראל ונכנסו לביהמ"ק להעמידו מחדש ולטהרו והוא השלמת היציאה מגלות יון והתשועה מהם,⁶ וזהו שהעמיד הרמב"ם את ענין הכניסה למקדש כהמשך להצלה והתשועה הכללית כי הוא השלמת הישועה והיפך הצרה של הטומאה שעשו היונים בביהמ"ק, וכמשנ"ת.

נס פך השמן הוא השלמת הישועה מידי יון

ומעתה לפי"ז נראה, דענין נס פך השמן אינו ענין בפנ"ע כנס מסויים, אלא הוא חלק והשלמה לכל הישועה מיון, שהרי נתבאר שחלק מהגלות יון הוא הטומאה שטימאו הטהרות בביהמ"ק והישועה הוא בטיהור ביהמ"ק, וכשבאו להיכל לא מצאו פכי שמן טהורים אלא אחד ולא היה בו אלא ליום אחד והיה צריך להיות שישתמשו בינתיים עם שמנים טמאים, וזהו חיסרון בכל התשועה מהיונים שהרי נמצא שגם אחרי הישועה מהיונים עדיין הם במצב של טומאת המקדש שזה היה מעיקר הגלות יון לטמא בביהמ"ק וכנ"ל, וכשנעשה להם הנס ודלק השמן ח' ימים היה זה שלימות בתשועה שעשה להם ה' להוציאם מגלות יון, ע"י השלמת טהרת ביהמ"ק.

והנה הפני יהושע (שבת כ"א ב') הקשה למה הוצרך הנס בפך השמן והרי טומאה הותרה בציבור, וע"ש שכתב שבאמת לא היו מוכרחים לזה בשביל המצווה אלא שעשה להם הקב"ה זאת להודיע חיבת המקום עליהם. ולהמבואר אין כוונתו בזה לחביבות בעלמא, אלא שהתשועה מיון אינה שלימה אם יעשו ההדלקה בטומאה אף שהיא הדלקה כשרה דסו"ס הם תחת גלות יון וכנ"ל, ועל כן נעשה להם השלמה לתשועה הגדולה שיוכלו לעשות בטהרה ולצאת מהגלות יון.

והנה בנוסח על הניסים אומרים 'ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך', ולהמתבאר הרי הדברים נפלאים, שזה ההמשך לכל הענין של 'על הניסים' שעוסק בתשועה גדולה ופורקן שנעשה לישראל, כי חלק מהישועה הוא הכניסה לביהמ"ק וחינוכו מחדש וטיהורו, וה'הדליקו נרות בחצרות קדשך' במנורה הטהורה זוהי השלמת הישועה וכנ"ל.

קביעות הדלקת הנרות על כלל ישועת ישראל מיון

ומעתה לפי"ז נראה בנידון שפתחנו בו, דודאי אין כאן ב' עניינים, והכל ענין אחד הוא הישועה של ישראל מיון, וזה הושלם בנס פך השמן, ומה שקבעו להדליק הנרות

המשך בעמוד 17

4. והנה יש להוסיף בביאור דברי הרמב"ם שלכאורה כפל לשון, שכתב 'עד שריחם עליהם וכו' והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם' וכו', והנה הפכילות שפכל את התשועה של ישראל, ונראה הביאור שהרי כל דבר שקורה בעולם הוא מכח מה שנגזר למעלה שיהיה כן וזה מתגלגל לעולם ע"י מאורעות מסוימים, וכל דבר שורשו בגזירה שלמעלה ורק הביצוע הוא ע"י דברים שקורים כאן, וכמו שביאר מרן הגרי"ז צ"ל בקרא דכתיב אצל יעקב (בראשית ל"ב כ"ט) 'כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל', שהכוונה שכניצח שרו של עשיו למעלה שהוא האלוהים' המדובר כאן, שוב ממילא נתגלגל מזה שניצח את עשיו למטה שהוא האנשים'. וכן מבואר בפרק הרואה בברכות שהרואה אבן שישב עליה משה במלחמת עמלק אומר ברוך שעשה נס במקום הזה לאבותינו, ולכאורה מה ענין הברכה לאבן שישב עליה משה והרי לא שם היתה המלחמה, אך ידוע הביאור דעיקר המלחמה נעשית בתפילת משה וזהו המלחמה האמיתית, והיה זה מגולה לכל דכשניצח משה בתפילה נתגלגל מזה למעשה הניצחון ללוחמים, ועל כן זהו מקום עשיית הנס. וא"כ דברי הרמב"ם מתפרשים היטב, דבתחילה איירי הרמב"ם על עצם הגזירה שגזר הקב"ה להושיעם וזהו שכתב 'עד שריחם עליהם והושיעם' שזהו עיקר התשועה, ואח"כ איירי הרמב"ם בהתגלגלות התשועה למעשה בעולמו מכח זה שגברו בני חשמונאי והרגום, והבן.

והנה בעל הניסים אנו אומרים על הניסים ועל הפרוקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו וכו', וכבר תמחו מהו ההודאה על עצם המלחמה הרי העיקר הוא התשועה ולא המלחמה, ונראה הביאור בזה, ע"פ מה שאנו אומרים בעל הניסים 'ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן וכו'', והיינו דע"י המלחמה בדרך שידוד מערכות הטבע שניצחו המעטים את הרבים והחלשים את הגיבורים נהיה בעולם קידוש ה', וכל תשועה ניסית לישראל הוא קידוש ה', וכמו שביאר הבית הלי בפרשת ויגש (עה"פ 'אונוכי אעלך גם עלה'), דכל גילוי כבוד ה' בעולם הוא ע"י ישועתן של ישראל, ע"ש דברים נשגבים, וא"כ זהו הענין המיוחד שיש במלחמה, דהיינו שמודגש הסכנה שהיתה במלחמה וניצולו ש"ע"י היה גילוי כבוד שמים בעולם, מה שלא היה נעשה בלי המלחמה והניסים שבה.

5. ועי' באו"ח (ש"ו י"ד) 'מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיים להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות, ואי לא בעי כייפינן ליה'. וכתב המשנ"ב (סקני'ו) 'אורחא דמלתא נקט, וה"ה אחר רשאי לחלל שבת כדי להצילה מהאיסור הגדול'. הרי מבואר ברור דהצלה משמד הרי היא כהצלת נפשות ממש.

6. וברמ"א (תר"ע ב') איתא (תר"ע ב') איתא סתם לסעודה טפי משאר גזירות שניצלו מהם, וזה ענין מופלא מאוד, ועכ"פ מבואר בזה התייחדות ענין החזרת קדושת ביהמ"ק למקומו בתוך כללות ענינו של יומין דחנוכה. וע' במגילת תענית איך שמובא שם כל ענין התקנה דחנוכה ומשמעות הדברים שם שהכל טובב על ענין החזרת העבודה לבית המקדש.

חום ואהבה – יסודות הבית היהודי

דוד המלך אומר: "לכו בנים שמעו לי" (תהלים ל"ד, י"ב). שלמה המלך במשלי: "שמע בני מוסר אביך" (משלי א', ח'), "שמע בני וקח אמרי" (שם ד', י'), "עשה זאת, אפוא, בני והנצל" (שם ו', ג).
ובמגילת רות (ב', ה'): "ויאמר בועז אל רות, הלא שמעת בתי", "ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי" (שם כ"ב). ויאמר (בועז): "ברוכה את לה' בתי" (שם ג', י').

ובמסכת שבת (ל"א.) "מעשה באדם שרצה להקניט את הלל ואמר "מי כאן הלל" (בלשון גנאי לנשיא ישראל), ואמר הלל: בני, מה אתה מבקש? שאל, בני, שאל".

וכן מצאנו שחכמי ישראל פנו אל נשים שבאו לשאול שאלה בלשון "בתי" (מנחות מ"ד). בנקודה זו של הביטוי "בתי" חשוב מאוד להקפיד על גדרי הצניעות. דברים שהיו יפים לבועז ולחכמי ישראל - אינם מתאימים לנו. לגברים חובה להתרחק מכינויי קירבה לנשים זרות (כגון פנייה בשם פרטי לאשה- דבר הפסול מעיקרו), ומאמרנו זה בא בעיקר לשבח קריאת אב לבתו: "בתי".

נשים לב לשמות הנשיאים: "אבידן", "אחיעזר", "אחירע" - הקשר המשפחתי בא לידי ביטוי הדוק בשמות בני המשפחה! בנימין קרא את שמות עשרת בניו ע"ש המאורעות שקרו לאחיו בן אמו - יוסף. ויוסף גומל לו: "אלקים יחנך בני!" (בראשית מ"ג, כ"ט)

גם המילה "אחי" המבטאת את יחס האחוה נמצאת הרבה בכתובים: יעקב בא לחרן ופונה אל הרועים, אנשים זרים לו לחלוטין: "ויאמר להם יעקב: אחי, מאין אתם?" (שם כ"ט, ד). ובסוף יוצא: "ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים" (שם ל"א, מ"ו). ופרש"י: "לאחיו - הם בניו, שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה". לימד אותנו רש"י את תוקף גדר האחוה: מי שעומד לצד חברו בשעת קושי ומשבר! - הוא נקרא "אח"!

ובמשניות בכורים (פ"ג, מ"ג), כאשר היו עולי הרגל מביאים את הביכורים לירושלים, היו נכבדי ירושלים ואנשיה יוצאים לקראתם ואומרים: "אחינו, אנשי המקום פלוני באתם לשלום".

בצאת המרגלים מבית רחב, שם הסתתרו, הבטיחו הם לה, שלא יפגע איש מבני משפחתה. בוא וראה באיזה לשון מפורטת מתיחסת רחב אל האוהביה: "ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת. והחיתם את אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחיותי ואת כל אשר להם" (יהושע ב', י"ב-י"ג). היא מיחדת כל שם לגופו על מנת למנוע כל אי הבנה!

אנשים "בריאים בנפשם" מקרבים את הרחוקים, ושומרים נאמנות לקרוביהם.

מצאנו!!! מצאנו את המילים "בני", "בתי", "אחי" - מילים חמות, תומכות ובונות. אל לנו למעט מלהשתמש בהם.

ימי החנוכה נועדו להלל ולהודות, ולחזוק בלימוד התורה. עם זאת, המציאות היא שבני המשפחה נפגשים בימים אלו. נצל את הימים להרבות אהבה ואחוה ורעות, חיבה ויחס חם בין הורים לילדים, בין ילדים להורים ובין אחים.

במקום לטייל ולבלות - נשב בחיק המשפחה. נתעניין איש ברעהו התענינות אמת. נעסוק ב"בדק בית". נבחן מה אפשר לשפר בתחום הרוחני, וגם בתחומים הגשמיים שהם כלים לצמיחה הרוחנית.

"יוסף ה' עליכם, עליכם ועל בניכם!"

מילים יקרות ומחממות היו בידינו - ואיבדנו אותן. הבה נשיב לעצמנו את האבידה.

במדרש (איכה רבה א' נ') מעשה באשה ושבעת בניה שנשבו. נטלן (אדריאנוס) קיסר, הביא את הראשון ואמר לו: השתחוה לצלם! אמר לו: לא! אמר לו: למה? א"ל: מפני שכך כתוב בתורתנו: "אנכי ה' א-לקיך! מיד הוציאו והרגו..." וכך הרג לחמשת הבנים הנוספים.

הקיסר משגר "חום" מזויף כלפי תינוק יהודי.

"...הוציא השביעי, והוא היה קטן שבכולם, בן שתי שנים וחצי. אמר לו: בני, השתחוה לצלם. אמר לו: חס ושלום! אמר לו הקיסר: אחיך שבעו ימים ושבעו חיים וראו טובה, ואתה קטן - לא שבעת ימים, ולא שבעת חיים ולא ראית טוב בעולם, השתחוה לצלם ואעשה כך טובות. אמר הקטן: 'ה' מלוך לעולם ועד - ואתם בטלים ומלכותכם בטלה".

הקיסר האדיר מפעיל דברי שכנוע על ילד קטן בן שנתיים וחצי (ע' מאמר חנוכה וישב-מקץ תשס"ב) והוא פונה אל הפעוט: "בני, השתחוה לצלם". בזה הוא מעמיד את היחס בינו לבין הילד כיחס של "אב לבן". במילה קצרה אחת הוא מקרין לילד תחושת "חום", "אהבה" ו"דאגה" של "אב לבן". וזאת בקול נעים ורך !

נלמד דבר זה ממנו! נשיב לעצמנו את המילה "בני" שהיתה נפוצה כל כך בזמן התורה והחכמים.

החום והאהבה של האם היהודיה ברגע האחרון, משלימים שנים של אהבת אם יהודיה.

אותה אם לשבעת הבנים, בראותה את הלחץ הנורא שלחץ הקיסר על בנה הרך - "נטלתו והניקתו חלב". פחד נורא אחז אותה שמא "ישבר" העולל, וכנגד ה"חום" המזויף שהשקיע הקיסר, עמדה היא ומסרה מכוחה האמהי - חום אמיתי. חום שיתמוך בילד, לבל ישתחוה לפסל.

ברם, טעות היא לחשוב שאפשר ליצור קשר עם הילד ועם אנשים רק ברגע האחרון, ברגע של מצוקה. את הקשר החם יש לבנות במשך שנים תוך התייחסות תמידית.

שבחו! - בכל יום!

עודדו! - בכל רגע!

"פרגנו!" - כל העת!

התענינו בילדים!! - הקשיבו לקולם!! התבוננו מה מטריד אותם!! חיכו אליהם!! טעו בהם אמונה ובטחון בקב"ה!! נחייך לסובבים ונחייך גם לעצמנו!! "השם עמנו". כמובן, כל אלו אינם סותרים לחינוך על דרך המוסר. ויש לשלב אהבה וחיבה עם תוכחה ישירה הנמסרת בדרך נבונה.

הכתובים גדושים במילים של קירבה, אהבה ואחוה.

בפר' תולדות משתמש יצחק במילה "בני": "ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו: בני" (בראשית כ"ז, א' - כ.). ואף רבקה אומרת ליעקב: "ועתה בני שמע בקולי", "עלי קללתך בני".

"ויבא אל אביו ויאמר אבי, ויאמר הנני, מי אתה בני?", "מה זה מהרת למצוא בני". וכן הלאה שוב ושוב.

אור החנוכה

והיו שמחים ומתעלים בזה, והם במקום זה להיפך, לא התאים להם שלישראל יהיה פנימיות התורה ולהם לא, ולכן הם אמרו להם לכתוב על קרן השור שאין להם חלק באלוקי ישראל והיינו מצוות בלי הכח האלוקי שיש לכם, 'להשכיחם תורתך' - להחשיכם תורתך, החלק האלוקי זה המאור שבה שמחזירן למוטב, שהופך אדם לאיש אחר.

הייתי בכנס של "לב לאחים" סיפרו שם שאחד פגש באמריקה ראש ישיבה של בעלי תשובה וסיפר לו שהיה בחתונה וביקש מאבי הבחור תרומה בהוראת קבע קטנה, אמר לו האב למה רק 'קטנה'? הרי בזכותך יש לי בן! לפני שהבן שלי חזר בתשובה כל יום היו מגיעים אליו שוטרים, הוא היה מסתבך בגניבות וכו', רק בזכותך יש לי בן! הו"ק קטנה? את כל חיי אני חייב לך!

עוד מעשה ששמעתי בכנס מפי בעל תשובה שתיאר איך מה שגרם לו לחזור בתשובה: היה זה במהלך 'טסט' (מבחן רישוי לנהיגה), הוא נסע במקום שהיה צריך להשתלב בכביש ראשי, אך הוא התקשה בנהיגה ולקח לו זמן להשתלב בכביש הסואן. ודבר מצוי במקרים כגון אלו שהנהגים הממתנינים מאחור צופרים מיידית ובכך מלחיצים את 'הנהג החדש', אך באותו רגע נסע מאחוריו נהג חרדי, שהמתין בסבלנות ולא צפר לו כי הוא לא רצה שבגללו הנהג החדש יפסל במבחן. אחרי שהנתיב השתחרר, הנהג החרדי עצר בתחנת דלק, ומיד עצר בסמוך אליו רכב שנסע מאחוריו וממנו יצא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות ואמר לו 'אני לא מבין אותך, איך אתה לא צופר לו? אותו אדם לא הצליח להבין דרגה כזאת של התחשבות באחר וירידה להרגשות הזולת. לעומת זאת, ה'נהג החדש' שלבסוף עבר את הטסט התפעל כ"כ מהמידות הטובות שלו, עד כדי כך שכאשר הוא חזר בתשובה הוא זקף זאת לזכות ההשפעה ממעשה אצילי זה.

רק התורה בונה את האדם שיהיה בעל מידות טובות וירחם על השני, "המאור שבה מחזירן למוטב", ודבר זה לא היה ליוונים, רק חכמה סתם, הרמב"ם מצטט מהם אך לא היה להם פנימיות, אריסטו עצמו היה בעל תאוה גדול מאוד, מסופר ששאלו אותו היאך יתכן שהוא חכם כל כך ומתנהג ככהמה, וענה ש"יש שני אריסטו", אריסטו החכם ואריסטו המתנהג ככהמה, ובנוסף אחר אומרים שאמר שהעוסק בגיאומטריה אינו נהיה למשולש בעצמו. שתי התשובות האלו מלמדות שהחכמה לא שינתה אותו, אבל התורה כן משנה את ה"עיר פרא אדם יולד".

מלחמת היונים על חלק הפנימי - הארת התורה והמצוות

היוונים נלחמו גם במצוות, לא היה אכפת להם שיקיימו את החיצוניות של המצוות בלי האור, גם הם הסכימו על החלק של המצוות המובן בשכל, ציצית ותכלת מזכירים את הקב"ה הם יכולים להבין, אבל שהיא מאירה אור ה' על האדם - ע"ז הם נלחמו. וזהו הענין של המנורה שהיא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל נר המערבי דלק לא רק עד הבוקר, נס פך השמן היה בכל יום במנורה וזה ג"כ עדות שכלל ישראל לא חי ע"פ הטבע אלא בנס, וזה עדות שנראית בשמן המנורה, 'השמן' אותיות 'נשמה', בתורה יש נגלה ונסתר, הנסתר זה אור וקדושת התורה, והשמן רומז לנשמה - הנסתר והפנימי שבתורה, הארון רומז לתורה שבכתב והמנורה לתורה

התמיהות בעניני החנוכה

ידועה השאלה למה עושים עסק מנס פך השמן יותר מנס המלחמה, וכבר ביארנו בזה, שנס פך השמן הראה את החיבה של הקב"ה, שזה דבר שבעצם לא היה נצרך. והנה כמובא בספרים שהמלחמה היתה שנים רבות, עד שהצליחו להשתלט על בית המקדש, ולא היה כמו נס פורים שהכל היה בתקופה קצרה באדר היתה גזירה וצמו שבו בתשובה והתבטלה הגזירה ובניסן כבר היה נס פורים, ואילו הצרה של יוון היתה זמן רב ממש, היו את הגזירות ואת המלחמות ששלחו עוד ועוד חיילים, אלא שבחנוכה שיחררו את ביהמ"ק, היוונים היו האימפריה הכי גדולה בעולם, הם היו פילוסופים וחכמים, היו להם את הפילים ואת הנשק הכי מתקדם, והחשמונאים נצחו אותם מעל לדרך הטבע. והשאלה גוברת לכאורה כיון שהיתה המלחמה זמן רב והניסים גדולים יותר, למה עיקר העסק מפח השמן.

דבר נוסף שצריך להבין, מהו הענין של היוונים דוקא לטמא את השמנים ולא להשחית אותם וכדומה.

עוד יש להבין, למה דווקא בחנוכה מצאנו ענין של פרסומי ניסא ברשות הרבים, ולא בשאר המועדים, שאין ענין אכילת מצה ברה"ר או עשיית סוכה ברה"ר לפרסם את נס העניי כבוד - אין ענין כזה, וכן בפורים יש ברוב עם אבל אין ענין ברה"ר.

עוד כמה דברים מצאנו שהתייחדו במצוות חנוכה: מדליקים בצד שמאל ולא ימין כבשאר מצוות שבד"כ בימין. זמן המצווה בלילה ולא ביום למרות שעיקר המצוות ביום, וכן זמן המצווה הוא בסוף החודש ולא כשאר המועדים שהם בתחילת החודש או באמצע (חוץ משמחת תורה וגם הוא סיום חג הסוכות שהוא באמצע החודש). קיום המצווה במקום למטה מעשרה טפחים למרות ש"לא ירדה שכינה מתחת ל' טפחים", היונים עשו י"ג פרוצות בחומת ביהמ"ק, ומהו הענין שלא החריבו אלא פרוצו. ובכלל, למה לא גזרו על כל התורה אלא על ג' דברים שבת חודש ומילה, חז"ל אמרו "חושך זו יוון - שאמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לנו חלק באלוקי ישראל", מה הענין בקרן השור ולא פרסום ברחובות וכדו', ולמה 'קרן השור' דוקא ולא על האוזניים של סוס או חמור. גם שם החג הוא חנו-כ"ה על שם התאריך ולא כשאר חגים, אם היה אז חניה שיקראו לזה רק "חנו" ולמה נצרך התאריך "כ"ה".

עוד ענין הצריך ביאור רב, מה בעצם רצו היוונים מבני ישראל? שילמדו חכמה יוונית, ובעצם, מה נורא בזה, אדרבה לכאורה יש בזה שייכות לחכמת התורה, התורה ניתנה להיכתב ביוונית והפשט בזה שליוונים היה שייכות לתורה יותר מאחרים, הרמב"ם במו"נ משתמש הרבה בדברי אריסטו, אמנם הגר"א סבר שהרמב"ם טעה בזה אבל הרמב"ם לא סבר כך וכתב על אריסטו שהגיע למדרגה הכי גבוהה בשכל אנושי אבל לא בשפע האלוקי, והשאלה אם כן מה החיסרון בזה. כתוב "יפת אלוקים" ליפת בגלל שהיה עם שם במעשה עם אביהם לכן יש להם איזה שייכות לתורה, א"כ צריך להבין מהי הבעיה.

יון וישראל - חכמה חיצונית מול חכמה פנימית נאמר "יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם" היתה להם חכמה חיצונית, יופי של חכמה בלי הפנימיות, השכל המובן בלי קדושת התורה, ואם היו חכמים היו מנצלים זאת

החומות, ולכן מדליקים דווקא בחוץ, ופחות מ' טפחים מקום ששכינה לא יורדת למטה מ' להראות שגם בחושך יהיה אור, לא רק להחזיר את האור אלא להאיר את המקומות החשוכים, ולכן מדליקים משמאל. לכן נר חנוכה קודם לנר שבת, מכיון שהוא לא רק לכבוד אלא להאיר את החושך. ולכן עיקר הנס הוא פך השמן שבזה היה התיקון על אף שהמלחמה היא בודאי נס גדול אבל הניצחון הגדול נראה יותר בפך השמן, ולכן "לשנה הבאה קבעום", ולמה לא מיד, כי רצו לראות שהרי היו הרבה ניסים שכלל ישראל נצלו מצוררים כמו בסנחריב שמתו כל כך הרבה חיילים בלי מלחמה ביום אחד ועוד ניסים גדולים שהיו אבל לא קבעו עליהם יו"ט, כי ראו שזה לא האיר לשנים אחרות, אבל בחנוכה לשנה אחרת ראו שההארה חוזרת, ראו שחזרה הקדושה לישראל. והטעם שנקרא בשם חנוכה עם הזכרת "כ"ה', מבואר בספרים שאין זה רק התאריך, אלא שזכו לנצח על ידי הדביקות ששמו מול עיניהם פסוק שמע ישראל (כמו סגולת ר' חיים מולחין לחשוב שאין עוד מלבדו) ובשמע ישראל יש 25 אותיות כמנין "כ"ה - וזהו "איכה" מלשון איה כ"ה, איפה ה"כ"ה', וכשיש ח"ו סילוק שכינה זה 'איכה' - מגילת איכה, והם ניצלו ע"י אור השכינה של כ"ה.

ומה שאמרו היונים "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל" - כי זה מה שהם רצו לאבד את היחודיות של עם ישראל, ולכן רצו לעורר את חטא העגל, וזה "קרן השור", ויון לא כפרו בניסי יצי"מ אלא שטענו שחטא העגל גרם שאין להם חלק, ולכן אמרו להם לכתוב דווקא על קרן שור לעורר חטא העגל. ובני חשמונאי מסרו נפשם וחזר האור, וכל שנה ושנה מתעורר בחנוכה אור ה' ואור התורה, "ושכנתי בתוכם" בתוכו של כאו"א ואפילו אם אנחנו לא ראוים מספיק, האור מאיר את החושך שבתוכנו להטהר ולהתקדש, ולכן חנוכה הוא עת רצון גדול להתפלל שאנחנו זורעינו נהיה ת"ח בעלי מידות טובות, ושנזכה בקרוב לחנוכה המזבח ולהדליק המנורה ועבודת המקדש ולביאת משיח צדקינו "והשב את העבודה לדביר ביתך" אמן ואמן.

שבע"פ ולאור שבתורה שבע"פ. היונים טמאו השמנים שנלחמו ב"וישכון באהלי שם" הם רצו שגם בני" יהיו רק בבחינת "יפת אלוקים ליפת" לכן נלחמו דוקא בג' מצוות אלו - שבת חודש ומילה, שבת ומילה הם אות שהקב"ה נמצא בעם ישראל ולכן גזרו במצוות אלו דוקא.

ג' גזירות היונים נגד בחינות "עולם שנה נפש" שבקדושה.

ונבאר יותר; ג' מצוות אלו הם בבחינת "עולם שנה נפש", שבקדושה, כמו שיש אצל הכה"ג בחינת נפש וקה"ק בבחינת מקום ויהוה"פ מצד עולם - הזמן כך גם כאן: 'מילה' - בחינת ה'נפש' שהקב"ה כרת עימנו ברית, 'שבת' - ה'מקום' - "אל יצא איש ממקומו", "לא תבערו אש בכל מושבותיכם" היא מאירה את המקום ויש איסור הוצאה מהמקום. ו'חודש' הוא בחינת הזמן ה'שנה', וזה משתנה לפי קביעות החכמים ועל כל אלו הם נלחמו, בגלל שלעם ישראל יש קשר עם הקב"ה שמתגלה במצוות אלו, ולכן הם פרצו את החומות, ולא הרסו לגמרי, שרצו להוציא מרה"י לרה"ר לבטל את סוד הקדושה שנמצאת במחיצות ביהמ"ק שעל ידיהן ביהמ"ק הוא רשות היחיד, כי ברה"ר לא שורה קדושה כזו, ולכן פרצו את החומות לעשות שביהמ"ק יהיה רה"ר.

בחנוכה הקדושה מתפשטת החוצה למקומות הרחוקים

והקב"ה עשה נס, שעל אף שהקדושה בפנים פרצה הקדושה לחוץ - "והדליקו נרות בחצרות קדשך" הקדושה של הנרות השפיעה גם על החוץ, ובגלל זה היה הנס במנורה דוקא ולא בשאר כלי המקדש, ובשמן של המנורה דוקא, ולכן היונים טמאו את השמנים שלא יהיה את אור המנורה של 'עדות לישראל', ולכן היה הנס במציאת שמן טהור, ואף שמצד הדין טומאה הותרה בציבור, ולמה שלא ימתינו קצת, אבל, הקב"ה עזר להם שמיד יכלו להדליק בשמן טהור, להיפך מ"טמאו כל השמנים". וזו הסיבה שמדליקים בחוץ, ולא כמו תמיד שהקדושה בפנים כאן בנס הקדושה פרצה החוצה בלי

להיות מוסיף והולך בעבודת ה' - המשך מעמ' 7

צריך לדעת דהעיקר שלו זה לעלות, צריך לשאוף לעלות ואם לא עולים זה לא טוב, ועל זה צריך לעבוד כל החיים לעלות יותר ויותר בתורה ויראת שמים, דבדברים אלו צריך לעלות לא בדברים אחרים. וכל אחד יתבונן בזה שצריך לעשות מאמצים לעלות בתו"ש, ואם יעשה כך יהי' מאושר, הקב"ה יעזור שכל אחד יעשה את כל חייו להתעלות עד שיזכה להיות גדול בתו"ש.

דא"א להוריד מקדושת ס"ת ליקח ספרים (עי' מגילה כ"ו, א) וכדו', אבל כשיש נידון אם לעשות היום או מחר, ס"ל לב"ש שצריך לדאוג שהמצוה תקיים בתכלית ההידור.

והנה אלו ואלו דברי אלקים חיים, אבל אנו פוסקים (עי' שו"ע ס"י תרע"א) כב"ה, וצריך לדעת שצריך לעלות, ואפילו בעשיית מצוות, ואם בהקרבת בע"ח צריך לעלות, כ"ש שאדם

להגיד כי ישר ה' - המשך מעמ' 8

יש התעוררות כזו שאפשר לבנות מזה את הרוחניות של עם ישראל, אבל רק שלא נפסיד את הכל בפכים קטנים.

וזה מה שרואים אנו בענין החשמונאים, עד היכן הדברים מגיעים, עד כמה היתה השגחת ה' מיוחדת שהנס שלהם לא יתבזבז במלוכה, כדי שלדורות ישאר הוא כנס של עובדי ה'.

ויש כאן מוסר השכל גדול. בגמ' (פסחים נ' ב' ועוד) מצינו "מתוך שלא לשמה בא לשמה", אבל בדרך צחות היו אומרים שיש מצבים בהם, "מתוך לשמה בא שלא לשמה". יש אנשים שמתעוררים לדברים, מתוך כוונה טהורה, אבל מה נשאר בסוף **שהתחלה** היתה לשמה. אם הם ילכו עם הכוונה הטהורה עד הסוף אזי הם יביאו נצח לעם ישראל, אבל אח"כ מפסידים את זה בדברים קטנים. ובדבר הזה צריך מאד להזהר. פעמים

וזכנו ה' כשם שעשה להם ניסים כך יעשה לנו ניסים, ונזכה עם כל ישראל לרפואות וישועות וכשורות טובות

בענין 'מודים דרבנן'

שבמודים, וכמבואר בלשונו דמייירי בקבלת אדנותו, שאין הדרך לומר אדוני אתה ע"י שליח. אבל ברכת הגומל וברכת 'נודה לך' שבברהמ"ז, וכן החלק השני של ברכת מודים, שעניינם הודייה ותודה, אפשר שפיר לקיים גם ע"י שליח.³

ואכתי צ"ב מדוע תיקנו לומר נוסח שונה, ממטבע ברכת מודים שנאמרת ע"י הש"ץ. ואולי הוא כדי שיהא היכר טפי על כך שכ"א מודה בעצמו, ולא ע"י שליח.⁴

ד. בספר לקט יושר (עמ' 27) כתב שרבו בעל תרוה"ד היה נעמד לאמירת 'מודים דרבנן'. והטעם לכך ביאר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (דעת נוטה תפילה ח"א עמ' שסז בהערה) דכיון שחז"ל חייבו את הציבור לומר זאת, הו"ל כחלק משמונ"ע של חזרת הש"ץ, ודינו בזה כהש"ץ שצריך לעמוד, עכ"ל. דהיינו שכ"א מהציבור יוצא יד"ח ברכת מודים של תפילת החזרה, במה שאומר בעצמו, ולא מפי הש"ץ.⁵ ויתבאר עפמש"כ אבודרהם, שחלק זה של התפילה א"א לאומרו ע"י שליח.

ה. והנה המשנ"ב (ס"י קכד ס"ק מא) תמה על איזה חזנים שנוהגים לומר את המודים בתחילתו בלחש, ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה וכו'. ובפסק"ת ציין לשו"ת אבן ישראל (ח"ט ס"י סג עמ' סא) שביאר ע"פ הנ"ל, שכך נתקן חזרת הש"ץ, שהקהל יוצאים בעצמם במודים דרבנן, ואין צריכים לשמוע כלל מודים מן הש"ץ, עכ"ד. ולכן הש"ץ רשאי לאומרו **כולו בלחש**, וא"צ כלל לומר בקול רם, ומפני שאמירתו רק עבור עצמו ולא עבור השומעים.

ו. ואף שתקנת חזרת הש"ץ נועדה להוציא את מי שאינו בקי, מ"מ הורו חז"ל להשאיןם בקיאים שהם צריכים לומר בעצמם 'מודים דרבנן'.⁶

ז. אלא שצ"ב איך אפשר לצאת ידי חובה בנוסח של 'מודים דרבנן', הרי מנהגו שאין חותמים בו בשם, וא"כ חסרה לנו ברכה אחת מהשמונ"ע. אמנם להירושלמי א"ש, וזה גופא הביאור בירושלמי, דלכא"ו מנין ומה ההכרח לחתום בשם. ולהנ"ל ניחא, דמאחר שתקנת חכמים שכא"א יאמר ברכת מודים בעצמו, וא"א לצאת בשמיעה מהש"ץ, לכן תיקונו חז"ל עם חתימה.⁷ אבל למנהגו עדיין צ"ב.

ח. העולה לדינא לפי דברי אבודרהם א. הש"ץ רשאי לומר את כל ברכת 'מודים' בלחש, ואף את החתימה.

ב. כ"א מהציבור חייב לומר 'מודים דרבנן' בעצמו, וא"א לצאת יד"ח מפי הש"ץ, ואפי' האינם בקיאים חייבים לאומרו בעצמם.

ג. חייבים לעמוד, וכדין עמידה בתפילת לחש, וכדין עמידת ש"ץ בתפילת החזרה. **ד.** חייבים לחתום בשם, שאל"כ תחסר ברכה אחת מן השמונ"ע.

א. גמ' סוטה מ. בזמן שש"ץ אומר מודים, העם מה הם אומרים, ומייתי כמה נוסחאות מכמה אמוראים, ומסיק, אמר רב פפא הלך נימרניהו לכולהו. ונפסק ברמב"ם (פי"ט תפילה ה"ד) וטשו"ע (ס"י ככו), והוא הנקרא 'מודים דרבנן'.

הטעם שנקרא 'דרבנן' כתבו רבינו מנוח והב"י, לפי שהרבה חכמים תיקנו נוסח שלו. ובעיון תפילה כתב, מפני שהיא תקנה מאוחרת של רבנן דבי מדרשא, ולא מאנשי כנה"ג.

ב. וצ"ב מדוע תיקנו חז"ל שכ"א מהציבור יאמר מודים בפנ"ע, ומדוע נוסח אחר מהש"ץ. והנה נחלקו האם לכרוע גם בסופו, והובאו שתי הדעות בשו"ע, וצ"ב מחלוקתם.

ובירושלמי איתא דכולהו אמוראי חתמי בה 'ברוך אתה ה' קל ההודאות' ובטור כתב דכן נהג הרא"ש. אך בח"י הרשב"א (ברכות לד:) כתב לא ראיתי מי שחותם בו. [ובב"י כתב פשרה, שכיון שלא הוזכרה החתימה בתלמוד שלנו, נכון לומר חתימת הברכה אך בלא שם]. וצ"ב מהו שורש הנידון.

ג. והנה הטעם שתיקנו אמירת 'מודים דרבנן' ביאר אבודרהם (וכן הוא בספר פירושי התפילות והברכות לרבינו יהודה ב"ר יקר, רבו של הרמב"ן, ח"ב עמ' כו) שאין דרך העבד להודות לרבו ולומר לו אדוני אתה ע"י שליח וכו', ואם יקבל ע"י שליח אינה קבלה גמורה, שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתי. אבל בשאר התפילה שהיא בקשה [כגון סלח לנו, רפאנו, ברח עלינו] יכול לתבוע צרכיו ע"י שליח, שכל אדם חפץ בטובתו ולא יכחיש ויאמר לא שלחתי. וזהו שאמר דוד 'אמרתי לה' אלקי אתה', על ידי עצמי אמרתי ולא ע"י שליח, עכ"ל.

משמעות הדברים שלהודות ע"י השליח ציבור הוא חסרון מהותי בהודאה, דאין זו צורת הודאה, והוי לעיכובא שכ"א יודה בפנ"ע. וזהו שורש טעם תקנת חז"ל שכ"א מהקהל יאמר 'מודים' בעצמו.

וכ"ת מאי שנא מהמבואר בטור ושו"ע (ס"י ריט סע"ה) שאם אחד בירך הגומל לעצמו, ונתכוין להוציא את חברו, ושמע חברו וכיון לצאת, יצא וכו', עכ"ל. וכן יוצא ידי חובת ברכת 'נודה לך' שבברהמ"ז, מפי חברו. הרי שאפשר להודות ע"י שליח.

וי"ל בהקדם מש"כ הראשונים מפרשי התפילה, שיש שני חלקים בברכת מודים. דתחילתה הוא גדר הודאה והוא מלשון מודה בעירוב, וכדביאר בפ"י עיון תפילה וז"ל, מסכימים אנחנו לאלוקותך ולהנהגתך את העולם, ומקבלים אותך כאלוק וכו'.¹ והחלק השני, 'נודה לך ונספר תהילתך על' וכו', הוא גדר הודייה ונתינת תודה.² ודברי אבודרהם נסובו על החלק הראשון

1. והוא כלשון המשנה, מודים חכמים לרבי מאיר. אלו ואלו מודים שיחלוקו וכו'. וברש"י (סוכה מה: ד"ה ולך) "מודים" וכו' שאנו מודים בו ולא כופרים ע"כ. והוא מלשון מודה בעירוב (עירובין סא); עכ"ל **העיון תפילה**.
2. ועפ"ז יש לבאר גם את חתימת הברכה - 'הטוב שמך, ולך נאה להודות' - דצ"ב מדוע חותמים בתרתי (ולא מצאנו כדוגמתו בשאר ברכות השמונ"ע). וי"ל ד'הטוב שמך' היא הודייה על כל הטובות שמשפיע השי"ת לברואים. 'ולך נאה להודות' חוזר אל תחילת הברכה, דנאה להודות באלוקותך ובהנהגתך.
3. אלא שלפ"ז צ"ב מדוע הוסיפו בנוסח של 'מודים דרבנן' גם דברי הודייה - 'ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש, על שהחיייתנו וקיימתנו' - דלפמש"כ התקנה נצרכה רק מחמת חלק ההודאה.
4. והנה אבודרהם כתב טעם מסוים ששייך רק לגבי 'מודים', אבל **שבלי הלקט** (ס"י כ) כתב טעם אחר וז"ל, אע"ג דאמרין שומע כעונה, הני"מ בברכות, אבל בקדוש (קדושה) ומודים ואיש"ר, שהן קילוסין חשובין לפני הקב"ה, אינו יוצא ידי חובתו בשמיעה עד שמוציא בפיו עם הציבור וכו', לא יצא ידי חובתו עד שיענה בקול וכו', עכ"ל. ומדלכל קדושה ומודים ואיש"ר כאחד, מוכח שאין זה מגדרי הודאה כהטעם שכתב אבודרהם, אלא כמו שביאר "שהן קילוסין חשובין" וצריך כ"א לקלס בעצמו. ומפורש בדבריו שהוא לעיכובא, וא"א לצאת ידי חובה בשמיעה מפי הש"ץ.
5. ולפ"ז צ"ב מדוע לא הוזכר שכ"א מהציבור צריך לעמוד ברגלים צמודות, ושאסור לעבור לפניו.
6. וכ"כ **האגרו"מ** (או"ח ח"ה ס"י כד אות ח' עמ' פג): שבזמן שהיו הציבור יוצאים בתפילת הש"ץ, כל אחד היה אומר בעצמו, ה' שפתי, וקדושה, וגם מודים דרבנן משמע שהיו אומרים בעצמם, והש"ץ היה ממתין להם, עכ"ל.
7. ויש עיצה נוספת, שאת החלק הראשון, ש"א לצאת יד"ח ע"י שליח, יאמר בעצמו. ואת ההמשך שהוא גדר הודייה, וכן את החתימה, ישמע מפי הש"ץ. ועפמש"כ **הגרעק"א** (קמא ס"ז) שאדם יכול לצאת ידי חובת ברכה חצייה באמירה וחצייה בתורת שומע כעונה. וכך מתבאר **משע"צ** (ס"י קכד ס"ק מז) בנידון דומה לניד"ד. וליישב מה שהקשה על זה החזו"א (ס"י כט ס"ק ו), ע"י קהילות יעקב ברכות (ס"י יא). אמנם **באה"ל** (ס"י רע"א סע"ב) כתב שדוחק לחלק ברכה לחצאין. וגם לא ידעו להזהר בזה כראוי - ולכן תיקנו לחתום בשם.

ט. והנה התוס' (ברכות כא: ד"ה עד) כתבו שלא מצאנו ל'מודים' דרבנן עיקר בגמרא. ותמה מהרש"א הרי מוזכר בגמ' סוטה וכן בירושלמי. ותירץ מעדני יו"ט (על הרא"ש פ"ג סי' יח אות ע) שכוונת תוספות שמעולם לא היתה תקנת חכמים שיאמרו מודים דרבנן, אלא שהעם מעצמם היו אומרים כן, וא"ש לפ"ז מדוע ה'מודים' דרבנן הוא בנוסח שונה מנוסח ברכת מודים שתיקנוה אנשי כנה"ג. ומש"כ שלא מצאנו לו עיקר, הכוונה בתורת תקנה וחיוב, וכ"כ הצ"ח. (א"ה: וצ"ל שמנהג זה קבלוהו אח"כ כחובה. וכנראה שבתחילה היה כ"א מודה כפי זכות לבו וצחות לשונו, ואח"כ התקבלו הנוסחאות שנאמרו ע"י האמוראים).

נמצא שהתוספות חלוקים על אבודרהם בהבנת יסוד דין אמירת מודים דרבנן. דלתוספות ביסודו הוא מנהג, שהתעוררו להודות כ"א בפנ"ע בזמן שהש"ץ מודה, והוא גדר 'הודאה' ואינו ברכה. אך לאבודרהם הוא חיוב גמור שכ"א יודה בעצמו, ומפני שא"א להודות ע"י שליח, ונתקן בתורת 'ברכה גמורה'.

י. ולכן לדעת התוספות הש"ץ צריך לומר את כל ברכת 'מודים' בקול רם. וכן נקט המשנ"ב, ולכן תמה על החזנים שנהגו לומר את תחילת 'מודים' בלחש.

ולפ"ז האינם בקיאים יוצאים ידי חובתם בשמיעה מפי הש"ץ. ורק הבקיאים נהגו מעצמם לומר 'מודים' דרבנן. ואמרוהו בלי חתימה, שהרי נהגו כן מעצמם, ואין עליו תורת ברכה, אלא הוא גדר 'הודאה'.

והנה בספר זה השלחן (ח"ג עמ' ו) כתב דמשמע מהירושלמי (פ"א ברכות ה"ה) שיש לומר 'מודים' דרבנן בלחש, כדאי' התם, חמתין גחנין ולחשין, והובא בערוך. ונראה הטעם כדי שלא להפריע לאינם בקיאים לשמוע היטב מפי הש"ץ. וא"כ האידינא שאינו מצוי מי שאינו בקי, התבטל מנהג זה, והציבור אומרים את ה'מודים' דרבנן בקול.

יא. ולפ"ז דין העמידה בזמן אמירת 'מודים' דרבנן אינו מפני שיש על האומרים דין של עומדים בתפילת שמונ"ע. אלא (כהביאור הנוסף שהובא בדעת נוטה, בהערה) עפמש"כ הרמב"ם (פ"י ברכות ה"ח) שברכת הגומל, שעניינה הודייה, צריך לאומרה מעומד. ובכס"מ תמה מנין זה לרמב"ם. וצ"ל דכך הוא צורת הודייה. וא"כ ה"ה לגבי 'מודים' דרבנן' שצריך לאומרה בעמידה דוקא.

יב. הכרעת המשנ"ב לדינא כהתוספות, שהרי כתב שש"ץ צריך לומר את ברכת 'מודים' בקול. ועכ"פ קצת בקול, באופן שיוכלו לשמוע עשרה בנ"א שעומדים סביבו. ולהלן בס' קכז (ס"ק א) כתב שאין הש"ץ צריך להמתין עד שיסיימו הציבור 'מודים' דרבנן' אלא מתפלל כדרכו.

וצ"ב הרי גם בזה"ז שכולנו בקיאים, חייבים כאו"א מהציבור לשמוע את כל חזרת הש"ץ (ס" קכד סעי' ג-ד) וא"א לומר ולשמוע כאחד.

ובכלל צ"ב מהו ההיתר למה שהתחילו לנהוג מעצמם להודות באמצע חזרת הש"ץ, והרי ההודאה מנעה מהם לשמוע את 'ברכת מודים' מפי הש"ץ.

ויתבאר עפמש"כ התוספות (סוטה מ). בשם הערוך, לבאר הנוסח שאנו אומרים בסוף המודים דרבנן "על שאנו

מודים לך" וז"ל, על ההודאות דקאמר שליח ציבור וקא ענו אינון אמן, עכ"ל. וביאר הבית יוסף, כלומר עכשיו אנו מודים לך, מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפילה שאנו עונים אמן אחר ש"ץ, עכ"ל. ומשמעות הדברים דסגי בעניית אמן, שבזה **משתייכת** ברכת 'מודים' שנאמרת ע"י הש"ץ, אל כל הציבור, אע"פ שבפועל לא שמעו חלק מגוף הברכה.⁸

ואזלי התוספות לשיטתם בברכות (כא:): דהודאת ה'מודים' דרבנן אינה במקום 'ברכת מודים', אלא היא הודאה נוספת, מלבד מה שאנו מודים להשי"ת בחזרת התפילה.⁹

יג. כתב השו"ע (ס" קכז סעי' א) כשיגיע ש"ץ למודים, שוחין עמו הציבור וכו'. (והוא דינא דגמרא בירושלמי). ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף, וטוב לחוש לדבריו, והוא מהרשב"א (ברכות לד:): בשם רב"ד. ובביאור טעם דעה זו כתב מהרש"ל (הובא בב"ח), אני רגיל לשחות ב'מודים' דרבנן תחילה וסוף, כמו כשמתפללין י"ח דכורעין בהודאה תחילה וסוף, עכ"ל. ומתאים עם משנ"ת בדעת אבודרהם, דהוא גדר 'ברכה' ונאמרת במקום ברכת מודים.

אבל לפי התוספות הוא גדר 'הודאה' ולכן סגי בשוחין מעט בתחילה, וטעם השחייה רק כדי שלא יראו ככופרים במי שהש"ץ מודה לו.¹⁰ אבל הש"ץ עצמו כורע בדין כריעה (ב"ח).

יד. המשנ"ב (ס" קכז ס"ק ג) כתב שהש"ץ יתפלל כדרכו וא"צ להמתין עד שיסיימו הציבור 'מודים' דרבנן' (והוא מהלבוש, וכפי שהתבאר דבריו בא"ד).

אמנם מרן הגריש"א זצ"ל (ה"ד בקובץ המועדים מוריה חנוכה עמ' תקיג) הורה שיאמר הש"ץ בקול "מודים אנחנו לך" וימתין עד שיסיימו הציבור מודים דרבנן, ואח"כ ימשיך לומר בקול את המשך הברכה, וכך יוכלו כולם לשמוע את כל הברכה מפי הש"ץ. ועד"ז בארחות רבינו (ח"ג עמ' רא) בשם החזו"א, אלא שהורה שיאמר הש"ץ עד "לעולם ועד" ועד בכלל, ואח"כ ימתין. ולכא' זו עיצה מובחרת דע"י זה מתקיים שניהם, ומדוע מ"אן המשנ"ב בזה. אכן לשון הגמ' בסוטה משמע יותר כהמשנ"ב, בזמן שש"ץ אומר מודים, העם מה הם אומרים וכו'.

ונראה שהמשנ"ב אזיל גם בזה לשיטתו שהמודים דרבנן הוא גדר 'הודאה'. ומעתה כמו שצריכים לשחות ביחד עם הש"ץ כדי שלא יראו ככופרים, מאותו הטעם צריכים גם לומר את גוף ההודאה ביחד איתו בדוקא.

והנה בתשובת הרא"ש (וכפי שהבין בדבריו הא"ד רס" קכז) כתב שיאריך החזן בתיבות "מודים אנחנו לך" בניגון קצת עד שיסיימו הציבור 'מודים' דרבנן, וישמעו אח"כ שאר ברכת הודאה מפי החזן. וברוקח (בפ" לסיפור התפילה ח"א עמ' שנא) כתב שהש"ץ יאריך וימשוך בתיבות "מודים אנחנו לך" עד "לעולם ועד" כדי שבתוך כך יסיימו הקהל 'מודים' דרבנן. ומבואר שנקטו שהציבור צריכים לשמוע את המשך הברכה והחתימה מפי הש"ץ. (זה דלא כהתוספות הנ"ל אות י"ב). אך לא היה ניחא להם שהש"ץ ישהה וישתוק, ואולי מפני דאיכא קפידא שלא לשהות בשתיקה באמצע ברכה מהשמונ"ע. ועוד אפשר לומר שזה כדי לקיים אמירת ההודאה ביחד עם הש"ץ, וכמשנ"ת בדעת המשנ"ב, ולכן הורו שהש"ץ יאריך וימשוך בתחילת הברכה.

8. וכ"כ המג"א (קכד ס"ק ח) וז"ל, על בתשובת הרמ"ע מפאנו (ס" קב) על האנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ התפילה או אומרים תחנונים, אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי אין למחות בידם. אבל בספר ווי העמודים קרא תגר עליהם וכו', עכ"ל. והובא במשנ"ב (שם ס"ק ז).

9. וכ"כ בתשובת הר"י מיג"ש (ס" צט והועתקה בפ"י עיון תפילה) בביאור 'על שאנו מודים לך' וז"ל, ומודים אנחנו לך הודאות יתירות ושבתות מוספות, על אלו שאנו מודים לך בתוך תפילותינו, עכ"ל. כתב ולא 'על' הוא בנוסף, וכמו "על עולת התמיד".

10. והרמב"ם (פ"ט תפילה ה"ד) כתב ולא ישתחו יותר מדאי, וביאר הב"י דדוקא בחזרת הש"ץ הוא דאמר שלא ישחו יותר מדאי. ואפשר שהטעם מפני שכבר התפללו, ואינם כורעים אלא כדי שלא יראו ככופרים, ובה די שישחו ראשם מעט, ואם ישחו יותר, יש לחוש ליהורא, עכ"ל.

"על המלחמות" – בימים ההם ובזמן הזה

הודאה על המלחמות

בימי החנוכה אנו מודים לה' ע"י אמירת 'על הניסים'. והנה בנוסח הנאמר אנו מודים "על המלחמות", ותמה הרב מפוניבז' זצ"ל בא' מדרשותיו על נוסח זה, וכי מודים אנו על שהיו מלחמות, והרי בוודאי היה עדיף שלא יהא מלחמה כלל, ולכאורה היה צריך להודות על הניצחון במלחמה, ולא על המלחמה?

וביאר

לשונו שמלחמת החשמונאים הקדושים כנגד היוונים היתה מלחמה רוחנית - הקדושה כנגד הטומאה, ומלחמה זו קיימת עד ימינו, ועדיין לא ניצחנו בשלימות. ולכן ההודאה אינה על הניצחון אלא על כח המלחמה! אנו מודים על כך שיש לוחמים שלא מרפים מלהילחם אף שנלחמים כבר זמן כה רב. וזו ההודאה 'על המלחמות' שיש לוחמים ויש כח להילחם ומצליחים להילחם.

וזו היא ההבטחה שהקב"ה הבטיח (ויקרא כ"ו מ"ד) 'לא מאסתים ולא געלתים וגו'' וכפי שחז"ל דרשו (מגילה י"א) "לא מאסתים - בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. ולא געלתים - בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול. לכלותם - בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. להפך בריתי איתם - בימי פרסיים, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות. כי אני ד' אלוקים - לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם".

ההבטחה היא שעד שנזכה לעתיד לבוא שאין כל אומה

ולשון יכולה לשלוט בהם יהיו בעם ישראל לוחמים - כל דור ולוחמי, וכל מלחמה לפי אופי המלחמה ילחמו כנגדה.

וכפי

שעדיין מהדהדת זעקתו של מרן הרב שך זצ"ל בהלווית מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל - "מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי און" - כאשר נסתלק לבית עולמו הלוחם שהצליח לעמוד נגד מרעים, ולהתייצב נגד פועלי און - מי יקום לי עם מרעים וכו'.

מלחמה על הרוח ועל הגוף

והנה, כבר ייסד הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד (קונטרס עיקבתא דמשיחא) לבאר את החילוק בין חנוכה לפורים, שסוג המלחמה היה שונה, ולכן התגובה של עם ישראל היתה שונה, וגם התקנה לדורות שונה בתכלית.

ומבאר

שיש סוג מלחמה הנקראת 'מעשה ד', וזה כאשר הגויים לוחמים כנגד הגופים ומטרותם להשמיד להרוג ולאבד בלי הבחנה בין צדיק לרשע - מלחמה כזו היא מאת ד', כדי להחזירם למוטב, שהקב"ה שולח מלך קשה כהמן ועי"ז כלל ישראל שבים אליו, כמו שאחז"ל גדולה הסרת טבעת שמקרכת את ישראל לאביהם שבשמים.

אבל

כאשר הגויים לוחמים כנגד הנשמה, לעקור את הדת ולהעבירם מחוקי רצונך - זה מוגדר 'מעשה שטן' [שניתן רשות לשטן ללחום], ובמלחמה כזו צריך מסירות נפש של היהודים להילחם בגופם כנגד עוקרי הדת, ועי"ז נחלש כוחו של השטן ומופרת מחשבתו ומזימתו.

ומבאר

עפי"ז שבפורים הגזירה היתה על הגוף, ולכן הדרך להילחם היתה על ידי צום ותפילה, ולהתקרב לקב"ה במיעוט השתדלות, שהעיקר הוא לשוב אליו ית'. וכיון שהגזירה היתה על הגוף לכן תיקנו לדורות משתה ושמחה - שמחת הגוף, שזהו אופן של קירבת ד' עם הגוף.

ואילו

בחנוכה הגזירה היתה על הרוח, שהיוונים לחמו נגד הקדושה, ולכן הוצרך שיהא מסירות נפש של החשמונאים בקריאה מי לד' אלי להילחם בגופם נגד כוחות הטומאה, וכשעשו כן ומסרו נפשם הצליחו להחזיר את העבודה לביהמ"ק, שהקדושה התגברה אז על הטומאה, וכיון שהגזירה היתה על עניני הרוח לכן קבעו לדורות הלל והודאה - שמחת הרוח.

ומביא

ר' אלחנן בשם החפץ חיים זיע"א שאם בתחילת שילטון הקומוניסטים ברוסיה היו היהודים נלחמים עימם במסירות גוף ונפש, אמנם יהודים רבים היו נהרגים, אבל היו מחלישים ע"י המלחמה את כח הטומאה שלהם, ומצילים את יהדות רוסיה, אלא שאח"כ כבר היה מאוחר מדי.

רבי

אלחנן מוסיף שם שמכיון שבדורינו אין את האפשרות להילחם גופנית ישירות בכדי להחליש את כח הטומאה, לכך צריך להילחם בעקיפין, והדרך היא על ידי לימוד התורה שיש בה את הכח של הקדושה, ועל ידי עוצמת הקדושה נחלש כוחו של היצה"ר ושלוחותיו.

והנה

ידועים דברי חובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) שכתב "ואמרו על חסיד שפגע באנשים השבים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם - שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה, אמרו לו ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם מלחמת היצר וחיליו".

האלשיך

(פ' כי תצא) מביא את דברי חוה"ל האלו ומבאר דבריו על דרך היסוד הנזכר - שהמלחמה החזקה שממנה חזרו אותם גיבורים שוללי שלל היא מלחמה שהקב"ה לחם כנגד האויבים, שהרי כך אמר הקב"ה 'מלחמות אני עשיתי' (ע"ז ב' ע"ב), שהקב"ה הוא הלוחם במלחמה. אבל המלחמה הגדולה - מלחמת היצר, זו מלחמה שהאדם צריך להילחם כפי שאחז"ל (ברכות ל"ג ע"ב) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים'. ולכן זו מלחמה גדולה הרבה יותר וקשה הרבה יותר, ואמנם ודאי יש סיוע מן השמים, אבל זו מלחמה של האדם עצמו כנגד הרע.

וזו

ההשקפה שלימד החסיד בחוה"ל - חזרתם ממלחמה וחשבתם שזה מהכח שלכם, ולכן אתם שמחים, אבל אינו כן, שהרי 'לא בחיל ולא בכח', אלא הקב"ה הוא הנותן לך כח לעשות חיל, וזה לא ההצלחה שלכם. אבל המלחמה האמיתית - זו מלחמת היצר! ושם האדם נבחן בכוחו האמיתי - שלו, וזהו ניצחון אמיתי.

ולכן

המלחמה כנגד אויבים מוגדרת מלחמה קטנה - כיון שזה לא הכח שלך אלא הכל מאת ד', וכמו מלחמת המלכים של אאע"ה, ודוד וגלית שהכוחות בוודאי לא היו שווים בין הלוחמים, אבל הקב"ה לחם, ולכן זה נחשב מלחמה קטנה. אבל מלחמת היצר הרי כח היצר גדול מאוד, ובלי יחס לכוחות האדם, שהרי היצר הרע נמשל למלך זקן והיצר הטוב נחשב ילד קטן לנגדו, והכל תלוי בו ולא בידי שמים - זו מלחמה גדולה!

המלחמות - 'בזמן הזה'

אנחנו במצבנו נמצאים בשני סוגי המלחמות כאחד וכדברי המסילת ישרים "והמלחמה אליו פנים ואחור" - מצד אחד יש את המלחמה שהאויבים קמו עלינו באופן נורא ובאכזריות עצומה, כשמאחריהם עומדים מאות מליוני ערבים צמאי דם השונאים את עם ישראל, ומלחמה זו היא במטרה

שנתרשלו בעבודה הוצרכו להילחם במסירות נפש על העבודה, ועל הדלקת המנורה בטהרה, וזו היתה כל מטרת המלחמה. ולכן לא הסתפקו בעיקר הדין שיכולים להדליק המנורה בטומאה אלא הדליקו את המנורה בטהרה במעט השמן הטהור שהיה להם, וציפו שהקב"ה יסייע בידם להמשיך את המהלך של חידוש העבודה בטהרה, אחר שמצידם עשו את כל מה שביכולתם, לחנוך את ביהמ"ק בטהרה, ובאמת הקב"ה סייע בעדם ונעשה נס מיוחד שע"י הדליקו את המנורה בטהרה בכל שמונת הימים.

וזהו המשמעות של גילוי הנס - שמלבד הנס שניצחו במלחמה נגד היוונים 'רבים ביד מעטים', עשה להם הקב"ה נס מיוחד בכדי שיוכלו להחזיר את טהרת העבודה בביהמ"ק, ונס זה גילה להם שהצליחו במלחמתם נגד הטומאה שזו היתה כל מטרת המלחמה. וזה כוונת הרמב"ם 'להראות ולגלות הנס' - לגלות את עומק הנס שהחשמונאים ניצחו במלחמתם נגד כח הטומאה.

וכן בכל חיוב הודאה יש דין להודות בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן, וזה בכדי שהחכמים יראו ויגלו הנס, להבין את הנס, ולגלות את מה שטמון בתוך הנס ואז יכולים להודות ולהלל לשמך הגדול.

ואנחנו שנמצאים כעת בתוך המלחמות, מתוך החיזוק בתפילה ובתחנונים ביחד עם החיזוק בלימוד התורה, נוכל לזכות ולראות בעקבות רבותינו שליט"א ולגלות את הנס שלנו, ובימי החנוכה בשנה זו נודה ונהלל ונשבח לבורא עולם על הניסים של כלל ישראל בכל אתר ואתר, ובפרט על הניסים שלנו בקהילת קודש אופקים.

בהשפעת אור ימי החנוכה נקום ונאמר בפה מלא הודאה ושבח לקב"ה, ובעיקר על אותו יום טוב של שמחת תורה, שקמו עלינו אויבינו אלפים במספר, בכזו אכזריות לטבוח טבח בעם ישראל, וכאן באופקים היו עשרות מרצחים שבאו בכלי רכב עם נשק עצום, ואף טבחו לא עלינו, ונעקדו קדושים, ואף נשמות יקרות מאוד מבינינו.

אבל ראינו בחוש איך הקב"ה שמר על קהילות הקודש, שאותם מרצחים לא הגיעו, אלא נעצרו ממש סמוך לבתי הכנסת, ולא המשיכו את זממם. עמוד אש ועמוד ענן עמדו לנו, ואנחנו ניצלנו בניסי ניסים, ואפי' לא ידענו ולא הרגשנו מה מתחולל מאות מטרים מאיתנו, ורקדנו ושמחנו עם התורה, ואפי' יותר מכל שנה - בקירבת אלוקים מתוך שמחה אמיתית בנערינו ובזקנינו ולא הופרעה השמחה.

ועל כך אנחנו מודים ומהללים ומשבחים ומפארים ומברכים - על חיינו וחיי משפחותינו, שניצלנו והיננו בריאים ושלמים בגוף ובנפש בתוך כל האסון הנורא שסביבנו. נשתדל לא לשכוח לעולם את המראות אלוקים שראו עינינו, בשמירה המיוחדת שזכינו לה.

ונחזק את עצמינו באמונה, ובהשקפה שהכל ממנו ית', והכל לטובה. ולפנות אליו בבקשה ובתחנונים שנזכה במהרה לראות עין בעין בשב"ד ציון, ונזכה לראות את ההשגחה בגילוי.

והקב"ה ינחם את המשפחות שאיבדו את אותן נשמות יקרות, וירפא את שברם. וביחד נזכה לשמוח בגאולה השלימה במהרה בימינו עם כל הצדיקים בשמחת עולם על ראשם אמן ואמן.

להשמיד להרוג ולאבד ללא הבחנה. מלחמה על הגוף נגד היהודים, באשר הוא יהודי. ולכן כפי שאומר ר' אלחנן אנו מצווים לעמוד בתפילה ובתחנונים, ולזעוק יומם ולילה אל ד' יתברך שהוא לבדו בעל מלחמות, עד אשר יחוס וירחם על עמו. ומוטל עלינו להתקרב אל ד' מתוך הכרה ברורה שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, 'כי לך לבד עינינו תלויות'.

ומאיך נמצאים אנו בעיצומה של מלחמה, שהשטן נלחם בנו בכל כוחותיו, הוא נלחם נגד לימוד התורה בטהרה, ונגד ההשקפה הטהורה, ומנסה להחדיר בנו את התחושה של 'כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה', ולהכניס השקפה של 'ככל הגויים בית ישראל ר"ל, ואינו בוחל בשום דרך לשבש את הדיעות המסורות לנו מדור דור, ולצערינו רבים נפלו ברשתו, והרשע צופה לצדיק ומבקש להמיתו - והמלחמה קשה מאוד.

ואמנם ביום טוב של שמחת תורה, היה נראה לעין כל קיום הפסוק "אם ד' לא ישמור עיר שווא שקד שומר" - כאשר כל סוגי השמירות המתוחכמות והחזקות שהיו, היו כלא היו, והחומות החזקות נפרצו בריש גלי ואין פוצה פה ומצפצף. אבל עכשיו היא הסכנה הגדולה, כאשר שוב תתנגב ללבבות אותה תחושה של 'כוחי ועוצם ידי', וכאשר שוב יש המקטרגים נגד לומדי התורה, ונגד שמירת השבת, ד' יחזירם בתשובה שלימה, וזו היא המלחמה של השטן.

ובמלחמה זו כפי שאומר ר' אלחנן צריך להילחם במסירות נפש, ולא מספיק להתחזק בתפילה אלא צריך ממש להילחם ולעמוד במצב נחושה נגד אותם דעות, ולאסוף את אלו שנענים לקריאה של 'מי לד' אלי' - להיסתופף בצילם של גדולי וזקני הדור המורים לנו את הדרך הנכונה ואת ההבנה של מאורעות הימים לפי השקפת התורה.

וכיון שאין לנו את האפשרות לצאת ולהילחם גם בגופינו בכדי להחליש את כח השטן, שומה עלינו להשתמש בעיצה שאומר ר' אלחנן ולהתחזק ולהתעצם בלימוד התורה בשקיעות מיוחדת ביום ובלילה, וגם בשבתות החורף כפי שעוררו רבותינו שליט"א, ובכך נלחם ונצליח להחליש כוחו של היצה"ר ולזכות לישועה גדולה.

חיוב ההודאה - 'בזמן הזה'

והנה בימי החנוכה שהם ימים של הלל והודאה בהדלקת הנרות ובאמירת ההלל כפי שתיקנו חז"ל 'ועשאו ימים טובים בהלל והודאה' - חלה חובת ההתבוננות בגודל הניסים שנעשו לנו ולאבותינו בימים ההם ובזמן הזה.

הרמב"ם בהל' חנוכה כותב "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן מליל חמישה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל, ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס".

שמעתי להעיר מהו הלשון "לגלות הנס" - דאמנם הנרות הם כדי לפרסם את הנס של חנוכה, לכל רואי הנרות, אבל איך מגלים את הנס, והרי נס חנוכה גלוי ומפורסם?

אלא הביאור הוא עפ"י קושיית המפרשים למה הוצרך להיות נס גדול כל כך בכדי שידליקו בשמן טהור, והרי טומאה הותרה בצבור, והיו יכולים להדליק בשמן טמא. ומבארים שכל המלחמה נגד היוונים היתה מלחמה על רוחניות, ובגלל

ברין הרואה נר חנוכה צריך לברך

יש אומרים שמברך לעצמו שעשה ניסים ושהיינו בלילה הראשונה ושעשה ניסים בכל הלילות והדברים נראים לי עכ"ל, והיינו לשיטתו דס"ל דחייב ההודאה על הנס הוי חיוב בפני עצמו ומשו"ה ס"ל דנהי שמעיקרא תקנו חיוב זה על ראית הנרות מ"מ היכא דאין יכול לראות נר חנוכה מחויב לברך להודות על הנס (הביאו בשער הציון תרע"ג).

ואפשר נפ"מ נוספת במחלוקת ראשונים זו, במי שברך על ההדלקה בבית הכנסת האם יחזור ויברך את כל הברכות בביתו, היכא שאין לא בני בית שצריך להוציאם בברכות.

דאם נימא שהברכות נתקנו על מצוות ההדלקה, נראה שמאחר וההדלקה בביהכ"ס היא משום מנהג א"כ שידליק בביתו ויקיים המצוה כתיקונה צריך לחזור ולברך, אך אם הברכה שעשה ניסים היא ברכה נפרד להודות אלא שהסמיכו אותה להדלקה נראה שאינו חוזר ומברך שכבר ברך ברכה זו כתיקונה.

(ועוד) אפשר במה שדנו הפוסקים (עי' בצל החכמה חד' סי' נ"ד) בברכת הראיה בליל שבת, דאם אמרין שאין הרואה מברך אלא בשעה שהוא ראוי להדליק שמשך שיך להדלקה הרי כעת שאסור הוא בהדלקה זו אולי לא יברך ואם הוי מצוה נוספת להדלקה, ודאי שאפשר).

אלא שצ"ע טובא שבשו"ע סי' תרע"ו סע' ג פסק כדעת הרשב"א והר"ן שאם מדליקים עליו בביתו אינו מברך ברכת הרואה ובסימן תרע"ז סע' ג' כתב י"א שאע"פ שמדליקים עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין ישראל, מדליק בברכות. והוסיף הרמ"א כי חייב לראות (מקור הדין מרדכי) והכיצד פסק ביחד שתי השיטות החולקים (וכבר עמדו בזה הפר"ח הגר"א והמש"ב שם)

עוד יש להעיר בדברי הרי"ף שהביא את דברי הגמ' בשינוי לשון וז"ל אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך ור' ירמיה בר אבא אמר הרואה נר חנוכה **חייב לברך**.

וצ"ב אמאי גבי מדליק נקט לישנא דצריך לברך ואילו לגבי הרואה כתב דחייב לברך.

ויתבאר בהקדם דברי החת"ס (בשו"ת יור"ד סי' רל"ג) שכתב שבזמנים בהם נעשה נס יש חובה מדאורייתא להודות בהם וז"ל הנראה לי יום פורים וימי חנוכה דאורייתא הם אך מה לעשות בהם אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר זהו דרבנן, והעובר ואינו עושה שום זכר לימי חנוכה ופורים עובר על כך מ"ע דאורייתא והעובר ואינו עושה שום זכר בימי החנוכה אפילו לא הדליק נרות ולא שלח מנות אינו אלא עבריין מדרבנן ע"כ.

ולפי דבריו יש ללמוד שהאומנם מעשה ההדלקה הוא מדרבנן אך החיוב להודות ולהלל הוי חיוב מדאורייתא (ובזה יתבאר דברי הב"ח סי' תרע"ו) שכתב וז"ל דמה שמדליקים עליו בביתו אינו אלא לפטור מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהיינו הוא "בחיוב על גופו" ומזה לא נפטר כשמדליקים עליו ע"כ. והטעם כיוון שמדאורייתא יש חיוב להודות לעצמו הוי חיוב שבגופו שאינו נפטר. המשך בעמ' 35

שבת (כג.) א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך.

והנה הר"ן שם בד"ה הרואה נר כתב וז"ל ומסתברא דלא הוזקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו ועתיד להדליק הלילה, הא לאו הכי לא, שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראיה וכ"כ הרשב"א שם.

אולם במאירי שם פליג וכתב וז"ל מ"מ מי שלא ברך ולא עתיד לברך אלא שמדליקין עליו בתוך ביתו יש פוטרין אותו מלברך ולא יראה לי עכ"ל וכן הוא במרדכי שם (אות רס"ז).

וצ"ב במאי פילגי, מה יתרו המאירי והמרדכי לקושיית הרשב"א והר"ן דהיכן מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך.

ונראה באור הדברים בהקדם לבאר דינא דברכת שעשה ניסים.

דאמנם בברכת שעשה ניסים היא ברכת השבח מ"מ נתקנה על מעשה המצוה של הדלקת הנרות דמעשה ההדלקה מחייב גם לשבח את ה' בזמן עשית המצוה (זכר לנס פך השמן).

ולפי"ז דליכא כי אם חיוב א' דהיינו ההדלקה (ועי' תקנו ב' ברכות) אם לא קיים ההדלקה תקנו לברך תמורתו על הראיה (עי' במחצית השקל שכתב בדעת המג"א סי' תרעו בזה"ל ותקנו תמורתו ע"ש) והיינו דברכת הראיה אינו על עצם הראיה אלא על ההדלקה שע"י ראית הנרות אית ליה שייכות במקצת שהרי עבדו הדליקו בחוץ לפרסם הנס (עי' בד קודש שדייק כן לדינא דרק בנרות שהודלקו בחוץ לפרסם הנס מברך על הראיה ולא במה שהודלק בתוך הבית).

או דלמא גבי חנוכה איכא ב' חיובים נפרדים חדא להדליק נר חנוכה לפרסם הנס ברבים, ועוד איכא חיוב בפנ"ע להודות על הנס (וכ"כ הב"ח סי' תרעו ויתבאר דבריו יותר לקמן).

ובזה פליגי הראשונים גבי מי שמדליקים עליו בתוך ביתו אי חייב לברך על הראיה דהרשב"א והר"ן ס"ל דבחנוכה איכא רק חיוב אחד דהיינו ההדלקה אלא שאם לא קיים ההדלקה תקנו לברך תמורתו על הראיה ומשו"ה ס"ל דאי מדליקים עליו בתוך ביתו דינא דיוצא ידי חובת ההדלקה ותו לא בעי לברך על הראיה.

אולם המאירי והמרדכי ס"ל דגבי חנוכה איכא ב' חיובים נפרדים. חיוב הדלקה לפרסם הנס וחיוב להודות לה' על הנס ומשו"ה ס"ל דנהי שיוצא ידי חובת ההדלקה כאשר מדליקים עליו בתוך ביתו מ"מ חובת ההודיה על הנס לא יוצא באשר לא שמע הברכה, ע"כ ס"ל דאם רואה נר חנוכה חייב לברך על הראיה להודות על הנס ויתבאר בזה תירוץ לקושיות הראשונים היכן מצינו יוצא במצוה שהתחייב לחזור ולברך, דלמאירי והמרדכי מעולם לא יצאו ידי חובת ההודיה על הנס שהוא חובת הגוף.

ולפי"ז יתבאר דברי המאירי שהוסיף עוד דין וז"ל מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהיה אפשר לו לראות

גדר אמירת על הניסים בתפילה ובברכת המזון

ולפ"ז יש ליתן טעם במה שהביאו הפוסקים דבימי החנוכה אין להתפלל מנחה קצרה¹³ מכיון וצריך להזכיר עה"ג, דאם אמירת עה"ג מדין מעין המאורע הוא, אזי הוא מהל' התפילה שיש להזכיר בה את המאורע דהיום, וא"כ כמו דאין אמירת כל השמו"ע מצריכה שלא לקצר, ה"ה גבי אמירת עה"ג, אך להמבואר מדברי רש"י דאמירת עה"ג הינה תקנה בפנ"ע דהודאה, שוב יש לומר דכל שמתפלל מתחייב בהודאה ומחמת כן אין לו לקצר.

וכמו"כ יש שרצו לומר דמי שלא אמר עה"ג בכל ימי החנוכה או הפורים, יש לו לחייב עצמו בברכהמ"ז ע"מ שיקיים את חובת ההודאה, ואף דאי"ז למעשה, מ"מ הנידון הוא בשיטת רש"י דיש חובת ההודאה בעה"ג.

גדר חיוב אמירת עה"ג בשיטת הרמב"ם.

ה. אכן הרמב"ם פ"ג ה"ג מחנוכה כתב דימי חנוכה הם "ימי שמחה והלל" ובנמוקי מהרא"י [הובא בספר הליקוטים] כתב דהרמב"ם סבר בביאור דברי הגמ' "קבעום ימים טובים" דהיינו קביעות בעצמות הימים כימי שמחה, והוסיף דמה שהרמב"ם השמיט בדבריו לאמירת עה"ג, זהו משום דביאר כוונת "בהודאה" היינו בהדלקת הנר דבמעשה זה הוא מודה ומפרסם את הנס, ודלא כרש"י.

והמבואר, דהדברים תלויים זה בזה דמשום שלדעת הרמב"ם ימי החנוכה יש להם דין דימים טובים, א"כ אמירת עה"ג אינה צריכה לתקנה בפנ"ע, וצריך לאומרה ככל הזכרת מעין המאורע בשבתות וימים טובים, ומחמת כן ביאר כוונת "בהודאה" דאזיל על הדלקת הנר, משא"כ רש"י סבר דחנוכה אינה כימים טובים וכל הדינים נאמרו על הגברא שמחוייב לעשותם בימים אלו, ומשור"כ אין מחייב להזכיר מעין המאורע כי אם מעיקר התקנה ד"בהודאה", ועפ"ז אמרו דהרמב"ם הזכיר לאמירת על הניסים בהל' תפילה יחד עם שאר ההזכרות מכיון וזה שייך להל' התפילה דמחייבת הזכרת מעין המאורע, ואי"ז שייך להל' המועדים מצד עצמם, ובכלל זה ימי החנוכה דבכלל המועדים הם. [יעוין משנת יעבץ או"ח ע"ג].

ועפ"ז יש לבאר מה דדקדקו האחרונים [שדי חמד ח"ט מערכת חנוכה פ"ט בשם הבנין שלמה] מדברי הרמב"ם שהביא בפ"ג להא ד"ח ימים שגומרים בהם את ההלל ובכללם חנוכה, ובסוף הפרק הביא למת' סוכה דאשה וקטן אין מוציאין את האיש ידי חובתו באמירת ההלל משום דצריך שיהא המוציא מחוייב בדבר, מבואר דנשים פטורות מהלל דחנוכה, והעירו דמאי שנא מנר חנוכה דחייבות מחמת דאף הן היו באותו הנס, ומה לי דהוה מצו"ע שהזמ"ג.

ולהמבואר הרמב"ם לשיטתו דימי החנוכה יש להם גדר ימים טובים, וא"כ ההלל מישך שייך מחמת היום ואינו כהלל על הנס¹⁴, וא"כ נשים חוזרות לדינם הכללי שפטורות ממצו"ע שהזמ"ג.

ביאור טעם דלא מזכירים על הניסים בברכת מעין ג' א. איתא בשו"ע ס' ר"ח ס"ב גבי הזכרה בברכת מעין ג' "מזכירין מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח, אבל לא בחנוכה ופורים".

ומצינו כמה טעמים בהא דאבל לא בחנוכה ופורים, בביאור הגר"א והובא במשנ"ב סקנ"ט כתב דמכיון ואפ' בברכהמ"ז אינו מחוייב להזכיר על הניסים כי אם מצד המנהג, ובמעין שלוש ליכא מנהג.

ובאליה רבה ס' תרפ"ב סק"ב הביא מתשובות מהר"ם מרוטנבורג ס' ע' וז"ל להזכיר מעין המאורע בחנוכה ופורים בברכה שמעין ג' אין צריך, כיון דליכא הודאה בברכה דמעין ג', דלא להזכיר מאורע דחנוכה ופורים אלא היכא דאיכא הודאה בתפילה, עכ"ל, ובא"ר ציין שכ"כ הלבוש ס' ר"ח בטעם הדבר, ויל"ע בדבריהם מה טעם יש בדבר, וביותר דהא מצינו מאן דאמר בגמ' שבת דכ"ד. דהזכרת עה"ג בברכהמ"ז היא בבונה ירושלים ולצד זה אין מקום לדברי מהר"ם.

הערת הא"ר גבי מיקום ההזכרה במעין ג', ועוד גבי ברית ותורה.

ב. האליה רבה ס' ר"ח אמש"כ הלבוש שם ס"ב דמקום הזכרת מעין המאורע בימים שכן מזכירים הנו קודם כי אתה טוב ומטיב, העיר שהרי בברכהמ"ז עצמה מקום ההזכרה הוא קודם ובנה ירושלים, ומדוע בקיצור הברכות דהיינו ברכת מעין ג' מזכירים להו אחר ובנה ירושלים עי"ש בדבריו, וצ"ע.

ג. יל"ע מדוע בברכת מעין ג' אין מזכירים ברית ותורה דהזכרתם מעכבת בברכהמ"ז¹¹.

גדר חיוב אמירת עה"ג בשיטת רש"י.

ד. בעיקר גדר אמירת על הניסים כתב רש"י דכ"א: משבת אמה דאיתא דקבעום ימים טובים בהלל והודאה, דהודאה היינו לומר על הניסים בהודאה, דמעיקר קביעות ימי החנוכה נתקן לומר על הניסים, מבואר דאין אמירת על הניסים נובעת מעצם היום דהוא יו"ט ככל הזכרת מעין המאורע, אלא כמו דתקנו הלל והדלקת הנר, כמו"כ תקנו אמירת עה"ג מדינא דהודאה בעלמא, ורק דקבעו לה מקום בהודאה.

ויתבאר עפ"ז מה דמצינו במי ששכח עה"ג בברכהמ"ז אומר הרחמן, וכמו"כ מצינו גבי תפילה שיאמר קודם יהיו לרצון, מה דלא מצינו בשאר הזכרות¹², ולהמבואר, בכל הזכרות דדינים מהל' התפילה, שוב כשסיים תפילתו לא יתקיים דינה ע"י הזכרתה לאחר התפילה, משא"כ עה"ג דהוה דין בפנ"ע ורק דקבעו לה מקום, מ"מ כששכח יוכל להזכיר לאחר התפילה ויש בזה קיום כל דהו.

11. וידוע מה שכתבו בשם הגר"ח מברייסק ליישב דבמעין ג' קיצרו להברכות דברכהמ"ז, ורק דבר הקובע ברכה לעצמו נקבע במעין ג', וההזכרות שאם שכח להם מברך להם בפנ"ע קודם הטוב והמטיב אזי מזכירים אותם, ומשור"כ ההזכרות נאמרות אחר ובנה ירושלים לפי הסדר שנאמרות כברכה בפני עצמן, וכמו"כ עה"ג שאינו קובע ברכה אין מזכירים כלל.
12. מלבד גבי ענונו בשו"ע ס' תקס"ה ס"ב שאם שכח יאמר באלוקי נצור, וגם ענונו נראה דאי"ז הזכרת מעין המאורע, אלא דין תפילת תענית שמקומה בתפילה, ודו"ק, אכן בשו"ת רב פעלים או"ח ס' מ' כתב כע"ז גם לגבי שאר הזכרות, ובשו"ע לא מצינו כן.
13. כן הביא במועדים זמנים משמיה דהגר"א קוטלר זצוק"ל, וברבבות אפרים משמיה דהגר"י סרנא זצוק"ל, ויסוד לדבר מצינו בתפילת הבינון דבימות הגשמים ובמוצאי שבתות אינה נאמרת מחמת שצריך להבדיל ולשאול בה על הגשמים, הגם דמצינו שיש דברים שאע"פ שלא ייאמרו מ"מ אינם מעכבים מלומר הבינון, וכגון המלך המשפט וענונו, דדבר שהוא מהל' התפילה, אזי כמו שקצרו להתפילה, ה"ה דקיצרו לאותו הדבר, משא"כ חיוב עצמי שדינו להיזכר בתפילה הוא מעכב מלקצרה ע"מ שיוכלו להזכירו, ועה"ג להמתבאר ברש"י הוא חיוב עצמי.
14. ומה דאיתא בערכין דשאני חנוכה משום ניסא, הכוונה לדעת הרמב"ם, למה דתקנו לימי החנוכה גדר ימים טובים המחייבים בהלל הגם שמוותרים בעשיית מלאכה, ודו"ק.

מה שיש לדון עפ"ז מה שא"א עה"נ במעיו ג', ועדיין צ"ע.

ו. ומעתה נראה בטעם מה דלא מזכירים עה"נ בברכת מעין ג', דמעין ג' היינו שמקצרים לג' ברכות דברכהמ"ז, והדבר נוגע לנאמר מהל' הברכת המזון עצמה, ומשו"כ מזכירים בה מעין המאורע דמהל' הברכה להזכיר בה מעין המאורע, משא"כ על הניסים דברכהמ"ז אינה המחייב לאמירתו, אלא אך ורק המקום שבו נקבע לקיים את החיוב הודאה המחוייב מחמת היום, שוב במעין ג' לא חייבו לאומרו, דכל הנאמר בברכה זו הוא רק ה"מעין" דברכהמ"ז.

ז. אולם עדיין לא יישבנו את קושית הא"ר הובאה לעיל, וכן מה דלא מזכירים ברית ותורה במעין ג', וביותר לשיטת הרמב"ם א"י לומר כדברינו.

הצעת הסוגיא שבת כ"ד. בספק אם מזכיר עה"נ בברכהמ"ז, וכמה קושיות בענין.

ח. והנראה בביאור הענין בהקדם הצעת וביאור הסוגיא שבת דכ"ד, דהגמ' נסתפקה "אבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכהמ"ז, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן, או"ד משום פרסומי ניסא מדכרינן", והקשה השפ"א על אתר, וכה"ק הגר"א בביאוריו או"ח תקנ"ז, אמה דאיתא התם ברמ"א דהאוכל בתשעה באב צריך לומר בברכהמ"ז נחם, ובסוגיין מבואר דבזמן דרבנן אין מזכירים בברכהמ"ז אילולא טעמא דפרסומי ניסא, ומדוע פסק הרמ"א שיזכיר נחם.

ובהמשך הסוגיא התם דנה הגמ' "איבעיא להו מהו להזכיר ר"ח בברכהמ"ז, את"ל חנוכה דרבנן לא צריך, ר"ח דאורייתא צריך, או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מזכרינן", וברמב"ם פ"ב מברכות שפסק לאמירת עה"נ בברכהמ"ז, הקשה הכס"מ הרי קי"ל שהרמב"ם פוסק כאת"ל, וא"כ בספק הגמ' גבי ר"ח נאמר ד"את"ל חנוכה דרבנן לא צריך" ולדרכו של הרמב"ם לא היה צריך לפסוק דמזכיר עה"נ בברכהמ"ז.

עוד יל"ע דבגמ' שם נחלקו האמוראים היכן בברכהמ"ז יזכיר לעה"נ, האם בהודאה או בבונה ירושלים, והכרעת הגמ' "כתפילה, מה תפילה בהודאה, אף ברכהמ"ז בהודאה", וצ"ע מאי שנא ברכהמ"ז דהיה צד לאומרה בבונה ירושלים.

ביאור צדדי ספק הגמ' ובעיקר גדר אמירת עה"נ.

ט. ומה דצריך לומר, דהנידון אם לאומרה בברכהמ"ז, ומחמת שחנוכה דרבנן רצו לומר דל"צ, אי"ז שייך לתקנת הימים כימי הודאה ולחיוב עה"נ כחיוב עצמי [כמתבאר לעיל בדעת רש"י], אלא מחמת מעין המאורע, דאי לא הכי א"כ מה לי חנוכה דרבנן, מ"מ יש להזכיר כמו בתפילה דזו חובת היום "בהודאה", וביותר דהא בספק הגמ' גבי ר"ח כנ"ל דנה הגמ' שחנוכה שאני דדרבנן ומשו"כ אין מזכירים עה"נ בברכהמ"ז, משא"כ ר"ח דהוא דאו', ואם הנידון היה מצד חובת הודאה המסוימת שיש מדיני ימי החנוכה, ומחמת שחנוכה דרבנן לא חייבו, א"כ מה השייכות דר"ח דאו' שכן נחייב אמירת יעלה ויבא בברכהמ"ז, שהרי יע"ו בודאי שיסודו הזכרת מעין המאורע, וגבי הזכרת מעין המאורע לא נאמר כלל החילוק דדרבנן ודאו', מוכרח דלגמ' היה פשוט דמחמת חובת ימי החנוכה דמחייבי בהודאה ל"צ להזכיר בברכהמ"ז וסגי בתפילה לקיום אותה החובה, ומ"מ דנה הגמ' דמחמת מעין המאורע נזכיר בברכהמ"ז, וע"ז נאמר דחנוכה דרבנן ולא מדכרינן, היינו שיום שהוא דרבנן אינו מחייב הזכרת מעין המאורע בברכהמ"ז.

אך יש מקום לדון בכונת הגמ' בהצד השני של הספק, "או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן", האם כוונת הגמ' דביומא דפרסום הנס יש חובת הזכרת מעין המאורע גם

בברכהמ"ז, או"ד דכוונת הגמ' לחייב מחמת חובת ההודאה דימי החנוכה דיש ענין דפרסום הנס, ואה"נ דהגמ' בריש דבריה היה ברי לה דאין חובת "בהודאה" כי אם בתפילה ולא בברכהמ"ז, והנידון היה רק מצד מעין המאורע, אולם זה גופא נסתפק לה לאחמ"כ, דאפשר מחמת פרסום הנס נחייב "בהודאה" גם בברכהמ"ז.

ונראה דזה יסוד הפלוגתא אם מזכיר לה בהודאה ככתפילה מכיון דיסוד אמירתה מחיוב הודאה דימי החנוכה וכתפילה, או שמזכיר לה בבונה ירושלים מכיון דיסוד אמירתה מהדין הכללי דהזכרת מעין המאורע, ורק בתפילה שאומר משום חובת הודאה מזכיר לה במודים.

ישוּב הקושיות הנ"ל גבי הזכרת נחם בברכהמ"ז דתשעה באב, ובפסק הרמב"ם גבי עה"נ.

י. ומעתה נראה דהזכרת "נחם" בת"ב אינה מהלכות הזכרת מעין המאורע, אלא תפילה שמוסיפים על בנין ירושלים, ומטעם זה מזכירים לה בתפילה בברכת בונה ירושלים ולא בעבודה כשאר הזכרות, ואה"נ דבגמ' גבי הזכרת מעין המאורע נאמר דזמן דרבנן אינו מחייב הזכרתו בברכהמ"ז, אילולא פרסומי ניסא, אך אמירת נחם אינה שייכת כלל לנידון הגמ' וכדנתבאר.

יא. ותתישב שפיר שיטת הרמב"ם, דהגם שכל מקום פוסק כאת"ל, ובנידון דידן היינו שבזמן דרבנן אין חובת הזכרת מעין המאורע, אך מ"מ פסק דמזכיר עה"נ בחנוכה מחובת ימי החנוכה בהודאה, ואה"נ גבי הזכרת מעין המאורע יפסוק דאין מזכיר זמן דרבנן בברכהמ"ז.

להמתבאר, גדר חובת אמירת על הניסים, ויסוד הנידון דרש"י והרמב"ם.

יב. ולהמתבאר בדברי הגמ' יוצא איפא דחובת עה"נ חובת הודאה היא ולא הזכרת מעין המאורע, וגם הרמב"ם מודה לזה, ומה דדקדקו דהרמב"ם מביא לזה בהל' תפילה ואי"ז תקנה מעיקר ימי החנוכה, נראה לבאר דהמדקדק בלשון הרמב"ם יראה דגבי כל ההזכרות כתב לשון "ואומר", אולם גבי על הניסים וכן גבי נחם כתב לשון "ומוסיף" והיינו דאמירתם הינה בבחינת הוספה על הברכה ואינה הזכרה העומדת בפנ"ע שתקנו לאומרה באותה הברכה, והן אמנם מהל' התפילה והברכה לאומרה, אך לא כהזכרת מעין המאורע, אלא כהוספה והרחבת הברכה.

והגדר הוא דמדיני ברכת ההודאה להוסיף הודאה על הניסים בימי החנוכה והפורים, ומדיני הבקשה על בנין ירושלים להוסיף בקשה ביום ת"ב, ושונה הדבר ביסודו מדין הזכרת מעין המאורע דאינה הלכה בברכה המסוימת אלא הלכה בכללות התפילה וברכהמ"ז ורק דקבעו לה מקום מסוים באחת מן הברכות המתאימות.

יג. נמצינו למדים דבין לרש"י ובין להרמב"ם גדר עה"נ שונה משאר הזכרות דמעין המאורע, ויסוד עה"נ הנו הודאה על הנס, ורק דלרש"י אמירתו מעיקר חובת ימי החנוכה, ולהרמב"ם אמירתו מהל' ברכת ההודאה דהתפילה ודברכהמ"ז, ולפ"ז נראה דגם לרש"י אין הגדר דחובת ההודאה נאמרה לאומרה בברכהמ"ז ובתפילה, אלא דמקום אמירתה הוא בברכת הודאה, וכמו דלהרמב"ם היא מחובת ברכת ההודאה, ה"ה לרש"י מקומה הוא בברכת הודאה.

ביאור מה דאין מזכירים עה"נ וברית ותורה, וישוּב קושיית הא"ר.

יד. ויתבאר מה דאין מזכירים עה"נ בברכת מעין ג', דמכיון ואמירת עה"נ מקומה בברכת הודאה, שוב

הדלקת נרות חנוכה - זכר לנס

התמיהות בעניני החנוכה

כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה (ד' י"ג): "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".

ומבואר שאף העני שאין ביכולתו לקנות שמן להדלקת נר חנוכה חייב להדליק ואפילו אם צריך למכור כסותו בשביל זה.

וכעין זה כתב (בפ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ז) לגבי דינא דד' כוסות: "וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פוחתין מהם ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות", נמצא שהרמב"ם משווה את מצוות נר חנוכה למצוות ארבע כוסות של ליל הסדר.

ויל"ע מה התייחדו שתי מצוות אלו שאע"פ שחיובם הוא רק מדרבנן, רק בהם מצאנו את הדין שחייב האדם כדי לקיימן למכור את בגדיו או לחזור על הפתחים, הרי אפילו במצוות דאורייתא אמרו חז"ל שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש וכל שכן שאין צריך לחזור על הפתחים.

ועוד, מה עניין החביבות המיוחדת שהזכיר הרמב"ם, מה שלא מצאנו באף מצווה אחרת, ואפילו במצוות ארבע כוסות שהרמב"ם מדמה לנר חנוכה שחייב העני ואפילו אם יחזר על הפתחים או ימכור כסותו, ולא הזכיר שם את עניין החביבות.

ועוד, מהו הענין המיוחד בנס פך השמן, הרי את הדלקת המנורה אפשר היה לקיים גם בלי נס זה, שמעיקר הדין טומאה הותרה בציבור וממילא גם שמן טמא היה כשר למצווה, ולמה היה צריך לנס הגדול שהשמן הספיק לשמונה ימים.

ועוד יש להבין, שאנו חוגגים בעיקר את נס פך השמן, ולכאורה נס הנצחון במלחמה היה חשוב יותר, שהרי זו היתה מלחמת קיום, וחשיבותו היתה נצרכת לעם ישראל הרבה יותר מאשר נס פך השמן. ואף שמזכירים את נס המלחמה בתפילה ובברכת המזון ובברכה בהדלקת נרות חנוכה, אך ודאי עיקר המעלה של חנוכה הוא הדלקת הנרות, ונס המלחמה אינו העיקר בהודאת נר חנוכה. והענין צריך ביאור.

הנהגת הטבע והנהגת הניסים

ונראה ביסוד הדברים כך; הרי אנו יודעים שכל מה שקורה בעולם הוא נס, ובכל זאת ישנה הבחנה בין נסים לבין אירועים שאינם נסים, אלא הם כדרך הטבע. והבחנה זו תלויה בצורת האירוע, ובתדירותו ובהרגל לגביו, כלומר, עד כמה אנשים רגילים לאירוע הזה.

וכשנתמקד באירועים שמוגדרים כניסים, נראה שאירועים אלו ניתן לאפיין ולסווג לפי מטרות הנס ולפי צורת הנס. בצורת הנס - יש נס גלוי שבדרך כלל חורג מההתנהלות הטבעית של העולם. ויש נס נסתר שקרוב יותר לדרך הטבע. במטרת הנס - ישנם נסים שנועדו להצלה, של כלל ישראל או חלק ממנו. וישנם נסים שמטרתם להראות גבורות ה' בעולם, אבל ישנם נסים שמטרתם העיקרית היא להביע יחס מיוחד שיטנו להקב"ה אל עם ישראל.

ונראה שיש קשר הדוק בין מטרות הנס לבין הצורה שנועשה הנס, ומזה יוצא נפק"מ להלכה, מתי לומר שירה, מתי שבח ומתי הודאה.

מסתבר, שנס שנועד לפרסם גבורות ה' בעולם אמור להיות נס גלוי שאם לא כן כיצד יתפרסמו גבורות ה', ואילו נס שנועד להצלה הוא לא חייב להיות נס גלוי, כי גם אם הוא נסתר, הוא משיג את המטרה - ההצלה.

ועל כך אומרים בהלל "שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו". ולמה דווקא האומות ישבחו את ה' ולא עם ישראל, הרי עלינו גבר חסדו? אלא, שדווקא הם יודעים היטב מה הם זוממים נגדנו, ולא אנחנו, וממילא אנחנו לא יודעים על מה ועד כמה יש לשבח ולהודות, אבל הם הרי יודעים היטב מה הם זממו וממה הציל אותנו ה'.

ולגבי הנסים שמטרתם להביע יחס מיוחד, חיבה ואהבת ה' אלינו, פשוט שנסים אלו חייבים להיות גלויים, כי דווקא על ידי כך אנו נבחין ונרגיש את היחס המיוחד שאנו מקבלים מהקב"ה. כמו שענני הכבוד ליוו את עמ"י במדבר ושמרו על ראשם מפני שמש ואת רגליהם מפני אבני דרך ומזיקים.

ועוד שהרי אנו מתפללים "על נסיך ונפלאותיך שבכל עת ערב בוקר וצהריים". לפי זה מובן; הרי רצון ה' לקיים את כלל ישראל הוא רצון תמידי וממילא אנו רגילים לזה, ועל כן נסים מהסוג הזה מתקיימים תדיר ויותר כדרך הטבע, אך גילויי אהבת ה' לעמו וחובתו המיוחדת לבניו נגלים לעינינו לעתים רחוקות יותר.

וזה כמו שכתוב ברש"י בביצה (טו, א). על הגמרא "אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו", ומפרש רש"י: צריך להודיע את אמו - לעשות לו אות וסימן, שאם יאכלנו קודם שיבא לאמו תראה את האות, ותשאלנו מי עשה לך כך, והוא יאמר פלוני, וגם נתן לי פת, ומתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם, ותרבה אהבה ורעות בישראל". כמו כן במצוות משלוח מנות בפורים המצווה היא דווקא להודיע מי השולח כדי להרבות אהבה.

הרי, שבמתנה אין מצווה להסתיר כמו בצדקה, שמתן בסתר לעני היא מצווה יותר גדולה כי המטרה החשובה כאן לא לביישו. ואילו במתנה אדרבה, כשרוצים להרבות אהבה יש עניין לגלות ולפרסם.

וזהו גם הענין של ההלל וההודאה בחנוכה, את ההלל אומרים דוקא על נס פך השמן, כי בכך התגלתה אהבת ה' ולא היה תלוי בזה קיום כלל ישראל.

ולפי זה אפשר להבין את דברי הרמב"ם ש"מצוות הדלקת נר חנוכה חביבה היא עד מאד", כי היא לזכר נס פך השמן, שנס זה היה הבעת חיבה מיוחדת שגילה הקב"ה כלפי עם ישראל, ממילא יש חביבות מיוחדת למצווה זו.

ולפי זה נבין מהו הענין הגדול בנס פך השמן למרות שהיה אפשר להסתדר בלעדיו, משום שהיחס המיוחד של חיבה מתגלה דווקא לא על ידי סיפוק דברים נחוצים ושגרתיים.

משל למה הדבר דומה, כאשר אמא אוהבת את בנה, היא מגלה את אהבתה בכך שאינה מסתפקת בכך שהיא מאכילה ומלבישה אותו ודואגת לכל צרכיו הנחוצים, אלא מידי פעם היא מביאה לו איזה מיני מתיקה שלא ממש נחוצים

הידור בפרסומי ניסא לגלות את אהבתנו לה'

ונראה שיש כאן עוד עניין. חז"ל מדמים את הקשר העמוק בין הקב"ה לעם ישראל כקשר בין חתן וכלה ובין דוד ורעיה, כפי שרואים זאת בשיר השירים שכולו משל ליחסים בין הקב"ה לכנסת ישראל. מדובר ביחס רגשי כביכול שאינו מצטמצם רק בגבולות ההסכם בין הצדדים אלא מביע את עומק הכמיהה ההדדית שבין ה' ועם ישראל.

כמו כן הכרובים שבמקדש מסמלים את האופי המיוחד של הברית בין ישראל להקב"ה ומטרתם היא גם לאפיין את אהבת ה' אלינו וגם את מצוות אהבת ה' המוטלת על כל פרט ופרט מאתנו.

במהות מצוות אהבת ה' קיים יסוד של "מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי" (תהלים קטז, יב) שנאמר גם בתפילת הלל, מדובר בחיוב להשיב לה' על אין סוף הטובות שמשפיע עלינו.

לפני יובן למה דווקא בשירת הים גילתה התורה את העניין של הידור מצווה, שנלמד מהפסוק "זה א-לי ואנוהו"? אלא, מכיוון ששירת הים נאמרה ביציאת מצרים, כשהקב"ה הוליך את בני ישראל ביבשה והקרקע הייתה מרוצפת בלבנים ועוד טובות כאלו שלא היה נחוצות לעצם ההצלה, וממילא מידה כנגד מידה נצטוו בני ישראל גם להזדר בדברים שלא דווקא מעיקר הדין.

ואם הקב"ה כביכול נתן לנו סוכריה - מיני מתיקה, אנו מצידנו חייבים להתאמץ במיוחד להשיב לה'. ומה "הסוכריה" שאנו יכולים להשיב לה'? זהו המאמץ המיוחד, והנכונות לעשות כל מאמץ כדי לפרסם את הנס שעשה ה' עמנו. וזו ההשתדלות המיוחדת שהזכיר הרמב"ם (וכן נפסק להלכה) לחזור על הפתחים שאינה מצויה במצוות אחרות.

הפני יהושע בשבת (כא, ב) וז"ל: "אלא דטעמא דמהדרין מן המהדרין דכיון שבכל יום ויום נתרבה פרסום הנס וחיבת המקום ביותר לכך ראוי לעשות הידור מצוה לפי ערך פירסום הנס והחיבה. עכ"ל. וכאן לכאורה מבואר העניין של היחס ההדדי בינו לבין הקב"ה, כמה שהקב"ה יותר מאיר לנו פנים, כך אנחנו צריכים יותר להזדר במצוותיו.

ונראה שזהו גם העניין המבואר בפרשת ויצא בעניין רדיפת לבן אחרי יעקב, (בראשית לא, כג), "ויקח את אחיו עמו וירדוף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אותו בהר הגלעד" וכתב אור החיים: יש לחקור למה נשתנה יעקב בהליכה זו שלא קפצה לו הארץ... ומצינו שאפילו לאליעזר עבד אביו קפצה לו הארץ... הגיד לו האדון ברוך הוא... וגדול הנס הזה (לשלול בחירה מלבן שלא יוכל להזיק ליעקב מהנס של קפיצת הדרך. פירוש 'מאורי אור' על האוה"ח) שהגם שהוא בעל בחירה ימנע מעשות בחירתו ביעקב. ולמה היה צריך להגדיל את הנס אם היה אפשר להסתפק בנס יותר קטן של קפיצת הדרך? יתכן שזהו העניין - לגלות את החיבה המיוחדת שהיתה להקב"ה כלפי יעקב אבינו.

ויהי שנזכר להכיר טובה לה' להודות ולהלל, ולראות במהרה ניסים גדולים עוד יותר מניסי יצאת מצרים במהרה בימינו.

לקיומו ובריאותו, כי דווקא בזה מתגלה חיבתה אל בנה האהוב, כמובן, אין לזלזל בסיפוק צרכים חיוניים, אך לנתניה זו יש משמעות אחרת. כמו"כ בעל שמביא לאשתו זר פרחים נתניה זה שונה במהותה מהבאת אוכל בסיסי ומוצרי יסוד, שדווקא כך הנותן מדגיש שהוא לא בא להציל את השני ממצוקה או להביא לו כל תועלת אחרת, אלא בא לגלות את החיבה שיש לו כלפיו.

ואולי זו הסיבה שהקב"ה עשה לנו את נס פך השמן, כדי לגלות את האהבה המיוחדת שיש לו לבניו - עם ישראל, ששמן זה יהיה לא רק כשר למצווה אלא שיהא בשיא טהרתו והידורו.

זה מסביר גם למה נס המלחמה תופס פחות מקום במצוות החנוכה, על נס הניצחון במלחמה אומרים הודאה בתפילה ובברכת המזון כי הניצחון במלחמה היה צורך קיומי, אבל נס של מלחמה נראה פחות ניסי, שהרי "מעטים שגברו על הרבים" יכול לקרות לפעמים גם באופן טבעי יותר כשאדם אחד גובר על הרבים (אם למשל יש לו נשק חזק), אבל נס פך השמן הוא נס גלוי שהרי לא ראינו ששמן שנשרף מתרבה מעצמו, וכאן ה' הראה לנו נס זה.

גילוי אהבת ה' מיוחד מחייב הכרת טובה מיוחדת

ואולי יש כאן נקודה נוספת; מכיוון שעם ישראל נבחר להיות העם שביבי בגאולתו את גאולת העולם כולו והקב"ה מביטח ומקיים את קיומו ופריחתו של עמ"י כפי שכתוב "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם". מה שנעשה בנס המלחמה שייך להנהגה זו של השמירה, אך בנס פך השמן נתגלתה נקודה מיוחדת - יחס אישי מהקב"ה, דוקא בכך שנעשו כאן דברים לא מוכרחים לעצם הקיום, כמו שמן טהור שלא היה מוכרח להדלקה.

דבר דומה אנו מוצאים בעוד מקומות, לדוגמא, מבואר בחז"ל שבני ישראל עברו בים סוף, קרקעית הים היתה מרוצפת באופן כזה שיהיה נוח לבני ישראל ללכת שם. מה זה כל כך חשוב? אלא כאן התגלה שהקב"ה אוהב את ישראל. יתכן אולי, שגילוי אהבה מיוחדת מהקב"ה מחייב הכרת טובה עד כדי מסירות מיוחדת אפילו אם צריך למכור את כסותו או לחזור על הפתחים.

כנראה שחובת הכרת הטוב והודיה, אף על פי שאין לכך גדרים מדויקים כמו בשאר מצוות, היא דורשת לפעמים יותר מגדרי ההשתדלות הרגילים, כמו שרואים אצל גדולי ישראל בכל הדורות שעשו מאמצים מופלגים למסור נפש בשביל הכרת הטוב, משה רבינו לא הסכים ללכת למצרים לגאול את עם ישראל בלי לבקש רשות מיתרו, בגלל הכרת הטוב שהיתה לו. וכך כתוב בשמות רבה (פרשת שמות, ד) "ובשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה אמר לו ריבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן ומי שהוא פותח פתחו לחברו נפשו חייב לו" וזאת על אף שיתרו עדיין היה אז עובד ע"ז. ויש עוד הרבה דוגמאות לכך.

אולי לכן יש כאן חיוב מיוחד להכיר טובה להקב"ה בחנוכה עד כדי שיצטרך לחזור על הפתחים.

מתארח בחנוכה

משמעות דברי הט"ז

וקשה שהט"ז מיירי באופן שנשאר חלק מבני ביתו, בביתו, שהרי כתב שיצווה לבני ביתו להדליק, ועל זה כתב שאם גם ישן בבית שאוכל בו יוכל להדליק בבית שמתארח, ומבואר להדיא שמספיק יום אחד להיקרא אכסנאי (שיכול להשתתף בפרוטה, ולדעת המשנ"ב תרעז סוף ס"ק ג' נכון שידליק בעצמו). וצריך לומר שהגרי"ש אלישיב יבאר כוונת הט"ז שבני ביתו גם נמצאים אצל האכסנאי ומה שכתב יצווה לבני ביתו להדליק, הכוונה שהם ילכו להדליק והוא ישאר אצל המארח. (אך לכאן בלשון הט"ז משמע שרק האיש נמצא אצל האכסנאי, ויש לדחות).

סיפור הגר"ח על שאלתו את החזו"א

ומבואר בספר שלמי תודה להגר"ב צ' פלמן (בסימן כ"ג בסופו) שסיפר לו מרן הגר"ח קנייבסקי כשהיה אברך לאחר הנישואין ונסע לירושלים לחמיו מרן הגרי"ש אלישיב אמר לו מרן החזו"א שבערב שבת ידליק אצל חמיו בירושלים ואם רוצה להדליק גם במוצאי שבת בירושלים יאכל שם סעודה אחת במוצאי שבת וישאר ללון שם ובבוקר יאכל שם עוד סעודה (זוה סעודה נוספת מדברי הט"ז).

ומבואר שדעת החזו"א שמועיל יום אחד שאוכל וישן במקום אחר לחיוב הדלקה במקום שמתארח וכמבואר בט"ז.

[ועוד יוצא חידוש בדברי החזו"א, שלא אומרים שעד שלא עקר במוצ"ש נשאר קביעותו של שבת ויכול להדליק במוצ"ש גם אם לא יאכל עוד ולא ישן שם].

אוכל בבית אחד וישן בבית אחר בעיר אחרת

והנה באופן שנסע מביתו לעיר אחרת ואוכל בבית אחד וישן בבית אחר, אף שמקום אכילה עיקר (כמבואר ברמ"א תרעז ס"ב ומשנ"ב ס"ק י"ב) יש שדנו שעיקר קביעותו היכן שנמצא לבדו במקום שינה, ולא היכן שאוכל עם אחרים. (ויש שדנו שאם נשאר במקום האכילה אחרי הסעודה ללמוד וכדומה, הוי קביעותו במקום האכילה).

ישן בביתו ואוכל במקום אחר באותו עיר

ובאופן שנמצא באותו עיר ואוכל את כל הסעודות במקום אחר (כגון שבת שבע ברכות) וישן בביתו יש שדנו שבכה"ג לא נעקר מדירתו כי עדיין ישן שם, (ויש קצת ראייה לזה מדברי הט"ז הנ"ל שדוקא שכשישן במקום האחר בזה נעקר מביתו אם גם יאכל במקום האחר). אמנם בספר שלמי תודה (עמוד ר"ט) הביא מהחזו"א שמברך במקום האכילה שהחזו"א הורה למרן הגר"ח קנייבסקי באופן שישן בביתו והיה אוכל בבית אביו כל יום, שידליק בבית אביו בברכה ששם אוכל, ומקום אכילה עיקר, ואילו בביתו שישן ידליק בלי ברכה.

ובוודאי ככה"ג מי שיאכל סעודה אחת בביתו שישן ויעיל להדליק בביתו שישן בכדי לצאת מכל ספק.

דנו הפוסקים אדם שמתארח עם משפחתו יום אחד מימי החנוכה ואוכל וישן במקום שמתארח, דעת רבים מהפוסקים שידליק במקום האירוח, וכן נקט החזו"א. ויש מגדולי הפוסקים שנקטו שעדין מקום הדלקתו בביתו וצריך למנות שליח להדליק בביתו אלא אם כן רוב ימי החנוכה אינו בביתו באופן זה צריך להדליק במקום שמתארח.

ראיה מדברי הט"ז

ויש להביא ראייה מדברי הט"ז (תרע"ז ס"ק ב') להדיא שמועיל יום אחד שאוכל וישן במקום שמתארח. ואפילו אם זה באותו עיר ולא עקר לעיר אחרת אלא למקום אחר באותו עיר, ג"כ צריך להדליק במקום שנמצא, ואוכל וישן שם אף שזה יום אחד.

וזה לשון הט"ז "משא"כ במי שיש לו **דירה בעיר** והולך פעם אחת חוץ לביתו וסועד אצל חברו, פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת וצל חברו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם, ואם אחזו תאות האכילה ואינו רוצה לזוז משם עכשיו, יצווה לבני ביתו שידליקו עליו בביתו, דאותו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקין עליו בבית, והוא אינו מדליק במקום שהוא, ואפילו למה שכתבתי בסמוך דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם היינו שעכשיו תהיה **גם שכיבתו שם**, משא"כ בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישוב למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו דזה כאילו עומד בשעת ההדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה. ע"כ דברי הט"ז.

ומבואר בדבריו שהמתארח ורק אוכל פעם אחת אצל חברו לא יכול להדליק שם, אך אם ישן שם בהמשך אותו לילה, יכול להדליק במקום שמתארח (ומבואר שמספיק סעודה אחת במקום שישן ואין צריך ב' סעודות) ומפורש בדבריו שמספיק אכילה ושינה יום אחד בכדי שיוכל להדליק במקום שמתארח. וחלק מדברי הט"ז הובא במשנ"ב סי' תרעז (ס"ק יב).

ויוצא שאדם נוסע לשבת כגון לחמיו ואוכל וישן כל השבת אצל חמיו צריך בערב שבת להדליק אצל חמיו, ולא לשלוח שליח להדליק בביתו.

תשובת הגרי"ש אלישיב

ושאלו את הגרי"ש אלישיב על שיטתו שסובר שצריך להדליק בביתו ע"י שליח כי לא עקר דירתו לרוב ימי החנוכה. והקשו לו מדברי הט"ז הנ"ל (הובא בספר פניני חנוכה תשס"ח עמוד ע"ד) ותירץ שדברי הט"ז על הרמ"א שמדליקים בפנים (בזמן הסכנה) ולהכי כשאין בני בית, אין לו למי להדליק ולכך ידליק בבית שמתאכסן אף שנמצא שם רק יום אחד, משא"כ בימינו שמדליקין בחוץ לא נעקר מביתו אא"כ אינו בביתו רוב ימי החנוכה.

רבי יעקב ב"ר אהרן אטלינגר זצ"ל
בעל הערוך לנר'
נלב"ע כ"ה בכסלו תרל"ב
זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל
הונצח ע"י נכדו ידידנו הרב שליט"א החפץ בעילום שמו

לע"נ הרב יוסף יוזפא ב"ר הלל ז"ל
נלב"ע כ"ט כסלו תשפ"א תנצב"ה
הונצח ע"י בנו הרב אלעזר ליכטנשטיין שליט"א

גלוי נס המלחמות ע"י נס השמן

(א) הרמ"א (סי' תר"ע סע' ב') הביא שיש מנהג לאכול מאכלי חלב זכר לנס שנעשה ליהודית שהרגה את אליפורנוס ע"י שהאכילתו מאכלי חלב.

ומובא בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל שלא מועיל סתם לאכול דבר חלבי אלא צריך להכין מאכל מיוחד לכבוד ענין זה. וצ"ע מה הענין בכך, דבשלמא לעשות זכר לניצחון כהודאה ושבח לה"ת ניחא, אך האוכל שע"י הרגה את הצורר מה ענין לעשות לו זכר, וכי נעשה זכר לחרבות שהרגו החשמונאים על ידם את היוונים.

(ב) הנה בחנוכה ישנם ב' ניסים עיקריים: (א) נס המלחמה (ב) נס השמן במנורה. וכנגדם תקנו לנו חז"ל ב' חיובים: (א) הלל - ועל הניסים כנגד נס המלחמה (ב) הדלקת נר חנוכה כנגד נס השמן במנורה. והנה מה שאנו אומרים על הניסים מבואר היטב שם נס המלחמה רבים ביד מעטים וכו'. ואילו במה שאנו אומרים הנרות הללו בהדלקת הנר, לא מבואר כלל נס השמן במנורה רק נס הישועה מהיוונים - והוא פלא.

(ג) והנה ברמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה הל' ג') אחר כל האריכות בענין הצרות והישועות שהיו במי מלכות יון הרשעה כתב הרמב"ם תקנת חז"ל להדליק נר חנוכה ובטעם הדבר כתב וז"ל: להראות ולגלות הנס, עכ"ל.

וצ"ע דהנס כבר נעשה ונתגלה, רק יש ענין לפרסמו וכלשון הגמ' והשו"ע שיש דין פרסומי ניסא, אך אין כאן משהו מוסתר שצריך לגלות. וכן נראה מנוסח "הנרות הללו" - כדי להודות על ניסך וכו' שההדלקה היא כדי להודות על הנס שהיה.

(ד) והנראה בזה דהנה הרמב"ן בסוף פ' בא מאריך לבאר מדוע הפליגה התורה בכל כך הרבה מצוות זכר ליצאת מצרים וכתב וז"ל: "ומן הניסים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד כל התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שיאמין שכל מעשינו ומקרינו ומקבנו כולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם וכו' עכ"ל.

ובשם ר"א וינטרוב ביארו כוונת הרמב"ן דישנם ג' הנהגות של ה"ת בעולם (א) ניסים גלויים ומפורסמים בשנוי דרכי הטבע. (ב) הנהגת חוקי הטבע (בג' אלוקים) שזהו רצון ה'

(ה) ולפי"ז י"ל דהא דהקב"ה עשה לנו ניסים וישועות במלחמות של החשמונאים היה זה נס בתוך הטבע שהרי היו אלו מלחמות כדרך הטבע ולא נעשו ניסים גלויים בשנוי הטבע בכך שנצחו במלחמה. אך במבט כללי היה נס - רבים ביד מעטים וכו'.

והגלוי לזה שהיתה כאן הנהגה ניסית מיוחדת בתוך הטבע, הוא נס השמן במנורה שהוא נס גלוי ומפורסם בשנוי חוקי הטבע וכמו שכ' הרמב"ן מן הניסים הגלויים נלמד לניסים הנסתרים.

ועומק הדבר שבימים ההם נתרשלו בעבודה כדברי הב"ח, והקשר עם הקב"ה נתרופף באופן ש"העונש" לזה היה שהקב"ה הפסיק להנהיג אותם בנסים נסתרים והשאיר אותם לחוקי הטבע (ע"י רמב"ם ריש הל' תענית). וכשמסרו החשמונאים נפשם על ה' וחזרו לדבק בו, מדה כנגד מדה חזר הקב"ה להנהיגם בהנהגה המיוחדת לכלל ישראל - ניסים נסתרים. ודו"ק.

ועל כן מה מדוקדק לשון הרמב"ם שמצוות הדלקת הנס היא להראות ולגלות הנס הכוונה אותו נס נסתר שהיה במלחמות שכלפי חוץ כל קרב היה נראה נצחון בדרך הטבע, אך ע"י נס השמן במנורה נתגלה הנס שבחוקי הטבע ומשו"ה אנו אומרים הנרות הללו כדי להודות על ניסך נפלאותך וישועותך של המלחמות דיקא. ודו"ק.

(ו) ולפי"ז י"ל דהענין לאכול מאכלים המזכירים הצורה של הנצחון והישועה מהאויב היא כדי להחזיר בלב שכל מעשנו ומקרינו ניסים נסתרים - גם בדרך האוכל שהוא דבר טבעי פשוט מונח נס נסתר והכנה לישועה של הנהגת הקב"ה עם כלל ישראל.

לע"נ הגדול בענקים
רבי יעקב יוקב ב"ר אהרן אטלינגר זצ"ל
בעל ה'ערוך לנר'
נלב"ע כ"ה בכסלו תרל"ב
זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל
הנוצח ע"י נכדו ידידנו הרב שליט"א החפץ בעילום שמו

נדבת הרב יצחק שניידר וב"ב שליט"א
חתן הרב ישראל מאיר וינשטיין שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונם
בהולדת בתם נעמה תחי' בשעטו"מ.
יה"ר שיזכו לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים
וירוו רב נחת מכל יוצ"ח כ"י
ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

נדבת הרב דניאל אלדן וב"ב שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונם
בהולדת בתם תחי' בשעטו"מ.
יה"ר שיזכו לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים
וירוו רב נחת מכל יוצ"ח כ"י
ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

נדבת הרב אלהן זאבי וב"ב שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונם
בהולדת בתם תחי' בשעטו"מ.
יה"ר שיזכו לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים וירוו
רב נחת מכל יוצ"ח כ"י ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

חיוב אמירת הלל בר"ח טבת

וכעי"ז הביא בבני ראם שם בשם הבצל החכמה, שמי שאמר קידוש בבוקר ביו"ט שחל להיות בשבת ולא זכר שהוא יו"ט, לא יצא יד"ח קידוש של יו"ט מכיון שהוא מתעסק.

ויל"ע האם ה"ה בהבדלה אחרי יו"ט שחל להיות בשבת כשלא זכר את שניהם, או שהבדלה שאני שלא צריך להתייחס לסוג הקדושה אלא רק להבדיל בין הקדושה לחול.

עוד יש לדון במדליק נרות של יו"ט שחל להיות בשבת ולא זכר את שניהם, ונפק"מ אם נזכר לפני הברכה האם להזכירו, ואחרי הברכה האם לברך עליו בנפרד כדין מדליק בלי ברכה. ואם צריך לחזור ולהדליק (כשלא קיבל שבת), יל"ע האם יזכיר את שניהם בברכה או רק את מה ששכח. שו"ר בשם ה'חוט שני' שיוצא בהדלקת הנרות את שניהם אף אם שכח אחת, ולא מצאתיו.

[ולענ"ד לא ברור לי כלל האם במנהג כמו קריאת ההלל בר"ח יש דין מצות צריכות כונה, ואפ' במצוה דרבנן נחלקו הפוסקים וכ"ש במנהג, ועי' היטב בשו"ע סימן תרס"ה סעיפים ט' עד י"א בענין איתקצאי למצותו ומצוה הבאה בעבירה במנהג נביאים].

ובעיקר הדבר אם נאמר שיש שני חיובים לקריאת הלל בר"ח טבת, יל"ע איך יצא שני חיובים אלו בקריאה אחת, ולמה לא יתחייב לקרוא הלל שלם ועוד חצי הלל פעם נוסף.

ובאמת יש אריכות גדולה בהרבה מקומות האם אפשר לצאת שתי מצוות או שני חיובים בעשיה אחת, עי' בדברי הגר"א זלזניק בספר זכרון לגר"ח שמואלביץ, ושו"ת דובב מישרים ח"ב סימן ט"ו [וע"ע בית האוצר מערכת הבי"ת כלל ג', ושו"ת מהרש"ם ח"ב סימן מ"ד, ושו"ת בצל החכמה ח"א סימן א' אותיות י' וי"א וח"ד סימן מ"א, שדגו בסברות שונות לומר שלא יוכל לקיים שתי מצוות בעשייה אחת].

ולמעשה היה נר' לי שבמקום שיש שני מחייבים אפשר לצאת בעשיה אחת, אבל כאשר לא רק מוגדר שני מחייבים אלא שני חובות נפרדים א"א לצאת בעשיה אחת. אמנם זה גופא צ"ב מתי להגדירו כשני מחייבים ומתי כשני חובות.

ויתכן שיש לחלק בין חיוב לעשות פעולה לבין חיוב לדאוג לתוצאה, שכאשר יש על אדם שני חיובים לעשות פעולה אפ"י אם עשאה רק פעם אחת מ"מ הפעולה נעשתה, משא"כ כאשר חיובו לדאוג לתוצאה אם בין כך היה מחוייב ליצור תוצאה זו מחמת הסיבה הראשונה א"א ליחסו לסיבה השניה, שלא הסיבה השניה היא שהביאה לתוצאה, ועי' בזה היטב. (ודו"ק שהיינו במקום שיש לו חיוב לדאוג שיהיו התוצאות מכוחו, אבל אם מספיק עצם זה שיש תוצאה י"ל להפך כגון בב"ק (דף ס"ה.) בגנב ונשבע יהודה שחומשו עולה לו בכפילו י"ל שהוא דין על צורת התשלום שהקרו ישתלם עם קרן וישתלם עם חומש ומימלא יוצא בנתינה אחת.)

וכעין נידון זה בשני חיובים יש לדון גם בשני איסורים מתי נחשב שיש שתי סיבות לאיסור אחד ומתי נחשב שתי איסורים. וקרנן שיש לו שני מומים ודאי שאינו אלא איסור אחד להקריבו אף שמגיע משתי סיבות. ועי' תוס' ישנים (כריתות דף ט"ו.) שהבא על אשה שהיא אחות אשתו מכח שתי נשיו חייב שתיים לסומכוס. ועי' אחיעזר (ח"ג סימן ס"ה אות י"א) וחלקת יואב (אבה"ע סימן א').

שמעתי לחקור האם בר"ח טבת, שהוא גם ר"ח וגם חנוכה, יש שני חיובים שונים לאמירת הלל אלא שמקיים את שניהם בקריאה אחת, או שיש עליו רק חיוב אחד. וגם זה יוכל להתפרש בשני אופנים, שיל' שיש לו חיוב אחד מכח שתי סיבות, וי"ל שבכה"ג יש רק מחייב אחד של חנוכה שלא תיקנו כלל דין אמירת הלל בר"ח כאשר בין כך מחוייב בהלל שלם מחמת חנוכה, ובפרט שאמירת חצי הלל בר"ח הוא רק מנהג.

ויש בנידון זה כמה נפק"מ:

א. בחוט שני על יו"ט עמוד ש"מ כתב שבר"ח טבת מי שיועד לקרות רק חצי הלל מסתבר שיכול לקרות חציה בברכה, דקריאת הלל של ר"ח ושל חנוכה הם שתי סיבות נפרדות לחיוב הקריאה ורק שחיובים אלו נפגשו יחד, ואם לא יכול לקיים חיוב אחד יקיים את החיוב השני בברכה.

ושמעתי שבעל שבט הלוי חולק וסובר שלא יקרא כלל, וזה ח' גדול, ובפרט שבשבט הלוי ח"ז סימן ס"ב וח"ח סימן ל"ט כתב שאפ"י בימים שגומרים את ההלל מי שאמר רק חצי הלל יש לזה שם הלל, ואין ברכתו לבטלה.

שו"ר שבשערי זבולון ח"ז סימן ג' הסתפק בדין זה, האם בר"ח טבת מי שיועד רק חצי הלל יאמר חציה, והביא בתוך דבריו את הגר"ז (פי"ג מחנוכה ד"ה והנה בר"ח) שבמקום שצריך לומר הלל שלם לא שייך ברכה על חצי הלל, והיינו דלא כשבט הלוי הנ"ל.

ב. הנה נשים פטורות מהלל של ר"ח ולא יכולות להוציא אנשים בקריאתם (כמו שהביא הביאור הלכה בסימן תכ"ב סעי' ב' ד"ה הלל), ולענין הלל של חנוכה יש שיטות שונות חייבות (כמו שהביא השד"ח באסיפת דינים מערכת חנוכה כלל ט' אות ב', וע"ע אשי ישראל פרק מ"ח סעי' י"א).

והגר"א גניחובסקי (בבני ראם סימן ק' אות ג') הסתפק לשיטות שאשה חייבת בהלל של חנוכה, האם תוכל להוציא איש בר"ח טבת, שהאיש מחוייב גם מדין חנוכה וגם מדין ר"ח, ואילו אשה חייבת רק מדין חנוכה.

ועי' מרחשת ח"א סימן כ"ב שרצה לבאר דעת הבה"ג שנסים אינן מוציאות אנשים בקריאת המגילה אע"פ ששניהם מחוייבים בקריאתה, שזהו מפני שאיש מקיים בקריאת המגילה גם מצות זכירת מעשה עמלק או מצות הלל למ"ד קריאתה זהו הילוה, ואילו נשים לא מחוייבות במצות אלו [והיינו שסובר שנסים פטורות גם מהלל של חנוכה ופורים].

ובספר יו"ט שני כהלכתו פרק ח' סעי' ז' כתוב, מוצאי יו"ט שני שחל להיות במוצ"ש, יכול בן חו"ל לצאת יד"ח הבדלה ע"י בן א"י, ואפ"י אם לא כיון הבן א"י להוציאו יד"ח הבדלה המוטלת עליו גם מחמת יו"ט שני, יצא. ובהערה כ"ג כתב, שמעתי מהגרש"א דכיון ששניהם חייבים בהבדלה ואצל שניהם ההבדלה הוא באותו נוסח שפיר יכול להוציאו, ואפ"י אם לא כיון לכך יצא, וכן שמעתי בשם מרן הגר"י קנייבסקי, אמנם שמעתי מהגר"מ סולובייצקי (מציריך) ששלח שליח לשאול פי מרן החזו"א, וענה לו שמסתבר שאינו יכול לצאת יד"ח בהבדלה של בן א"י, ע"כ.

ג. שמעתי מהגר"א וייס שליט"א שמי שאמר הלל בר"ח טבת ושכח שהוא ר"ח, י"ל שלא יצא יד"ח הלל של ר"ח, שנחשב מתעסק כמו מי שאכל מצה ולא ידע שהוא פסח שפסק השו"ע בסימן תע"ה סעי' ד' שלא יצא.

ההודאה אין גבול, שהרי האדם מחויב להודות להקב"ה באופן הכי מובחר והכי מהודר שיכול, והרא"י לכך דאף שאינו חייב למכור כסותו כדי לקיים מצוה, נר חנוכה שאני. וכיון שחז"ל תיקנו ג' אופנים לקיום המצוה, חייב כל אדם מעיקר הדין לקיים את האופן המהודר יותר של ההודאה שהוא - המהדרין מן המהדרין.

ובאמת מי שביכלתו לקיים את האופן הנ"ל, ובכל זאת יקיים רק את עיקר הדין או דין מהדרין, הרי שמיעט בהודאה על הנס, ולא קיים החיוב המוטל עליו לכתחילה. ואולי משהו"כ השמיטו השו"ע והטור עיקר דין הדלקת הנר המוזכר בגמ' ודין מהדרין, היות ובאמת עיקר החיוב הוא במהדרין מן המהדרין. ואע"פ שודאי יצא י"ח בהדלקת הנרות אף שלא הדליק באופן של מהדרין מן המהדרין אך פגם בקיומה, ושפיר שייך לקרוא לו עבריין במידה מסוימת [אך עדין צ"ע שהיה להם להזכיר דין זה, למי שאין באפשרותו לקיים דין מהדרין מן המהדרין שלכתחילה יכול לקיים דין מהדרין או עיקר הדין המוזכר בגמ'].

עכ"פ מבוארים בזה דברי האו"ש דמי שאין לו להדליק נר חנוכה חייב למכור כסותו כדי לקנות נרות ולקיים דין מהדרין מן המהדרין, וכן גבאי הצדקה חייבים כנ"ל, כיון שיסוד החיוב של הדלקת הנרות היא הודאה, ומעיקר הדין חייב לקיים חיוב זה באופן המובחר ביותר והמהודר ביותר, דהיינו - מהדרין מן המהדרין.

עיקר החיוב ויפסיד המצוה בנר בטפח הסמוך לפתח. ובאמת הוא קו' על הרמ"א שלא השיג על השו"ע, שהרי סבירא ליה כהגר"א כמו שהוכחנו לעיל, וכמו שהגר"א בעצמו מוכיח דבריו מהרמ"א דלעיל.

אך אם נאמר שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא קיום אחר של המצוה באופן מהודר יותר א"כ אין יותר חשיבות לנר הראשון על שאר הנרות. ולכן סבירא ליה לשו"ע דעדיף להתחיל להדליק מהנר הנוסף שמורה על הנס שהוא בהתוספות הימים, ושכל פניוותר יהיו לימין.

(ג) ולפי מה שהתחדש לנו שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא קיום אחר של המצוה באופן מהודר יותר, אפשר להבין מה שכתב הגרעק"א דאם בליל ז' הדליק רק ו' נרות, ואח"ך הוסיף נר יוכל לברך עליו. כיון שכשמוסיף את הנר השביעי הרי מקיים את המצוה באופן אחר, ואין מוסיף על המצוה שכבר קיים.

אך הפר"ח למד שגדר ההידור מצוה בנר חנוכה הוא ככל המצוות שהוא קיום המצוה בתוספת ההידור. א"כ כשמוסיף את הנר השביעי הרי רק מוסיף להדר אך כבר יצא י"ח קיום המצוה ואין לו לברך. [ואפשר לומר שלמד כרעק"א את גדר ההידור מצוה, רק שסבר שכיון שכבר קיים המצוה אינו רשאי לברך אף אם מקיימה באופן אחר מהודר יותר].

ה] ולפי מה שביארנו לעיל שגדר החיוב בהדלקת נר חנוכה הוא - הודאה ע"י הדלקת הנרות, הרי שלחיוב

בדין הודאה נר חנוכה צריך לברך - המשך מעמ' 27

כשהוא במקום שאין שם ישראל ואינו רואה הנרות אע"פ שמדליקים בתוך ביתו מ"מ חייב לראות הנרות לקיים בעצמו מצוה שבגופו לצאת חיוב דאורייתא לעשות זכר ומאחר שצריך להדליק כדי לראות מדליקו בברכה. (ע"ע בשער הציון תרעז ס"ק כ"א)

ויתבאר בזה דברי הרי"ף שעל ברכת השבח להודות לה' על הנס לגבי הודאה נר חנוכה לישנא דחייב לברך ונמצא לפי המבואר (בהת"ס) דלכו"ע יש חובה לעשות שם זכר לקיים מצוה זו מדאורייתא בגופו, אשר ע"כ דעת המחבר, שהוא במקום ישראל ורואה הנרות כיוון שפטור מעיקר המצוה ע"י שמדליקים עליו בביתו ורואה נרות חבירו סגי בזה. משא"כ

גדר אמירת על הניסים בתפילה ובברכת המזון - המשך מעמ' 29

טז. משא"כ שאר הזכרות דמעין המאורע שדינם להיאמר בברכהמ"ז באופן כללי, הגם שקבעו להם מקום בבנין ירושלים, אך אי"ז מקום חיובם, וגם כשאין ברכת בנין ירושלים מזכיר להם בכללות הברכה, ומשו"כ במעין ג' מזכיר למעין המאורע, ותתיישב קושיית הא"ר, דהגם דבברכהמ"ז מזכיר מעין המאורע קודם בונה ירושלים, מ"מ במעין ג' מזכיר לה קודם חתימת הברכה שהרי דינה להיאמר בברכהמ"ז בכללות, ולא מהלכות ברכת בונה ירושלים.

במקום שאין ברכת הודאה אין מקום לאומרה, ובין להרמב"ם שהגדר הוא להרחיב את ברכת ההודאה, ובין לרש"י דזהו מקומה, מ"מ כד אין ברכת הודאה אין מזכירים, ונראה דזו כוונת מהר"ם הובא לעיל, דאין מזכירים "כיון דליכא הודאה במעין ג'".

טו. ומשו"כ אין מזכירים בברכת מעין ג' ברית ותורה, כיון דברית ותורה הזכרתם מהלכות ברכת ההודאה, ולא הלכה כללית בברכהמ"ז, וכשאין ברכת הודאה אי"צ לאומרם.

נדבת הרב גדעון בר יוסף וב"ב שליט"א לרגל היכנס בנס הבה"ח כמר דוד נסים נ"י בעול תורה ומצות. יה"ר שיהגדל לתלמיד חכם מורה הוראה בישראל ויזכו לרוות ממנו ומכל יוצ"ח רב נחת מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

נדבת הרב מאיר קליין וב"ב שליט"א חתן הרב שמחה זלצמן שליט"א לרגל היכנס בנס הבה"ח כמר אוריאל נ"י בעול תורה ומצות. יה"ר שיהגדל לתלמיד חכם מורה הוראה בישראל ויזכו לרוות ממנו ומכל יוצ"ח רב נחת מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

"חברת תהילים - זכרון יוסף"

מיסודו ולעילוי נשמתו של
הרה"ג רבי יוסף ב"ר דוד הכהן גליק זצ"ל

השבת פרשת וישב - שבת חנוכה
הפתעות! ממתקים! והגרלות מיוחדות !!!
לרגל היארצייט של הרב גליק זצ"ל שחל בשבוע זה

ילדי הקהילה היקרים מוזמנים להשתתף באמירת התהילים
בשעה 12:00 בבית המדרש קוית ה'

כדאי לבוא!!!

בברכת אגוטע'ן שבע'ס
מוקדש ע"י הבחור היקר אהרון טשזנר הי"ו

טנא מלא ברכות

נשגר להאי גברא רבה יקרא
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה העומד לימינו בכל עת
ה"ה ידידנו היקר, ידיד ה' וידיד כל בית ישראל
הרה"ג רבי אהרן שוורץ שליט"א ומנב"ת נו"ב תחי'
לרגל השמחה השרויה במעונם בהכנס בנם
הבה"ח כמר יצחק נ"י
בעול תורה ומצות
יה"ר שיגדל לתלמיד חכם מורה הוראה בישראל
ויזכו לרוות ממנו ומכל יוצ"ח רב נחת
מתוך מנוחת הדעת ואושר כל הימים
ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג, אכי"ר

נר מצוה ותורה אור

בפרוס עלינו ימי החנוכה
הננו בפניה לציבור הק' שוחרי התורה הע"י
לתת שכם ולסיע בעלויות הגבוהות של הוצאת הגליון
המביא מידי שבת תמידין כסדרן
מתורת רבותינו נבג"ם
ושיבדלחט"א רבותינו שליט"א לאור עולם
לצמאי הדעת עמלי התורה בקהילתו ובכל אתר ואתר

והעלויות עולות בדמים מרובים
ובפרט כעת בהוצאת גליון מורחב זה

הצטרף וקה שותפות חד פעמית / קבועה
ותאיר את העולם באור התורה

לתרומות, הקדשות והנצחות 0527679598 או

בנדרים פלוס:

עניינים נחוצים - תורת רבותינו שבדרום (קופה 6142)

השתדלו והרבו תחינה

הציבור נקרא להמשיך והעתיר בתפילה ובתחנונים
לרפואתה השלימה והמהירה של הרבנית
מרת תרצה בת קריינדל תליט"א
אשת חבר למורנו הגר"י טשזנר שליט"א
הזקוקה לרחמי שמים מרובים בתושח"י
והן א-ל-ל כביר לא ימאס תפילת רבים

השבת אבידה

אבד כרטיס זכרון (מיקרו SD)
באזור קוית ה' / שויתי ה' / רח' חפץ חיים
עם הקלטות בלעדיות של תורת רבותינו שליט"א
המוצא הישר מתבקש להשיבו למערכת העלון

ניתן להאזין לשיעור ממורנו מרא דאתרא שליט"א
בענייני חנוכה
בטלפון 0799-442-400 בשלוחה 21

בליל שבת בין קבלת שבת למעריב

ישאו דברים הרבנים הגאונים
קוית ה' (א) - מורנו הגר"י טשזנר שליט"א
אמרי חיים - מורנו מרא דאתרא שליט"א
אור אביעזרי - הרב משה פינטו שליט"א
אילת השחר - הרב יקותיאל פשקס שליט"א
זכרון אליהו - הרב רפאל צבי הרשקוביץ שליט"א
חניכי הישיבות (שושנים) - הרב יעקב שמחוני שליט"א
חניכי ישיבות (פרויקט) - הרב שלמה גבאי שליט"א
קוית ה' (ב) - הרב אביעד הלוי שליט"א
שערי תפילה - הרב שמואל טלזק שליט"א
תפארת תורה - הרב שלמה לוי שליט"א (רב ביהמ"ד)

קדשם בקדושת השבת המתאחדת בתורתך

בני הישיבות בקהילתנו מוזמנים
לסדר לימוד בצוותא מתוך נועם ורוממות
בבתי המדרשות 'זכרון אליהו' ו'שערי תפילה'

בליל שבת קודש חנוכה

בין השעות 20:30 - 22:30

הלימוד והברכות בשבת זו מוקדשים
לעילוי נשמת

הרה"ג רבי יוסף ב"ר דוד הכהן גליק זצ"ל
נלב"ע כ"ז כסלו תשפ"ג

כיבוד עשיר יוגש ללומדים במהלך הסדר

האירוע המרכזי לבני הישיבות

'להודות ולהלל'

יתקיים א"ה ביום חמישי לפני הצהרים
פרטים נוספים בלוחות המודעות בישיבות ובבתי כנסת

בברכת התורה לעמלי התורה החביבים
הנהלת האיחוד

לתרומות, הנצחות ושותפות בזכות הגדולה של לימוד התורה

053-4188737